

2017

VOJENSKÁ OSVETA

Spoločenskovedné semináre
2. časť

Pamätníky obetiam fašistických represálií

29. augusta 1944 vypuklo Slovenské národné povstanie ako zjednotené ozbrojené vystúpenie slovenského odboja proti fašistickej vláde Jozefa Tisa a ako výraz odporu proti obsadeniu Slovenska nemeckou armádou. Predovšetkým v súvislosti s potlačením SNP nemeckou armádou bolo slovenské obyvateľstvo vystavené represáliám. Represálie realizovala hlavne nemecká armáda a podieľali na nich Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy.

Na Slovensku bolo celkovo umučených a zavraždených viac ako 5 000 ľudí prevažne civilistov, ktorí boli po vojne exhumovaní v 211 hromadných hroboch, viac ako 95 obcí, osád a samôt bolo vypálených. Tieto tragické udalosti pripomína viacero pamätníkov, napríklad v Nemeckej, Kremničke, Tokajíku...

Banská Bystrica

Kalište

Tokajík

Nemecká

Kremnička

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Redakčná rada:

Predseda: plk. Ing. Ivan SÁLAŠI
Tajomník: Ing. František MATYÁŠ, PhD.
Členovia:
doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD.
doc. PhDr. Mária PETRUFOVÁ, PhD.
Dr. Imrich PURDEK, PhD.
pplk. Mgr. Zuzana FEHÉROVÁ
mjr. Mgr. Zdenko BARANEC
mjr. Mgr. Oľga KOHÁRYOVÁ

Redaktor:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Grafický redaktor:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

Recenzenti:

PhDr. Róbert HURNÝ, PhD.
doc. PhDr. Vladimír SEGEŠ, PhD.
PhDr. Mária MARTINSKÁ, PhD.
PhDr. Miroslav KMOŠENA, PhD.

Rok vydania: 2017

Vydanie: prvé

Náklad: 350 ks

Nepredajné

© Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš

ISBN 978-80-89609-15-4

Obsah:

- 1. Fašistické represálie v priebehu 2. sv. vojny na Slovensku a ich dôsledky na slovenskú spoločnosť**
Mgr. et Mgr. Adrián SIPKO, PhD. 2
- 2. Vojenská symbolika Ministerstva obrany SR a Ozbrojených síl SR po roku 2002**
Dr. Imrich PURDEK, PhD. 16
- 3. Ľudské práva a ich uplatňovanie v ozbrojených silách**
mjr. PhDr. Pavel CZIRÁK, PhD. 45
- 4. Riziká a dôsledky prejavov intolerancie, radikalizmu a extrémizmu pre ozbrojené sily**
mjr. PhDr. Pavel CZIRÁK, PhD. 64
- 5. Psychosomatické ochorenia v súčasnej dobe**
mjr. Mgr. Oľga KOHÁRYOVÁ 79

2. strana obálky:

Pamätníky obetiam fašistických represálií
Pripravil: Mgr. et Mgr. Adrián SIPKO, PhD.

3. strana obálky:

Vojenská symbolika
Pripravili: Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ, Ing. Zdenko ZAŤKO

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov pre profesionálnych vojakov a vybrané skupiny zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Jednotlivé odborné články boli posúdené recenzentmi.

Články vyjadrujú názory autorov a nemusia byť totožné so stanoviskom vydavateľa a redakcie.

Publikácia neprešla jazykovou úpravou.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

Publikácia je dostupná na www.osveta.mil.sk

POZNÁMKY

FAŠISTICKÉ REPRESÁLIE V PRIEBEHU 2. SVETOVEJ VOJNY NA SLOVENSKU A ICH DÔSLEDKY NA SLOVENSKÚ SPOLOČNOSŤ

Mgr. et Mgr. Adrián **SIPKO**, PhD.

ÚVOD

Fašistické represálie na území Slovenska sa uskutočnili predovšetkým v súvislosti s potlačením Slovenského národného povstania (ďalej len „SNP“). SNP vypuklo 29. augusta 1944 ako zjednotené ozbrojené vystúpenie slovenského odboja proti fašistickej vláde Jozefa Tisa a ako výraz odporu proti obsadeniu Slovenska nemeckou armádou.

V roku 1939 Adolf Hitler ponúkol slovenským predstaviteľom vznik samostatného Slovenska ako nemeckého satelitu, alebo rozdelenie územia Slovenska medzi Maďarsko, Nemecko a Poľsko. Predstavitelia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (ďalej len „HSLŠ“) si vybrali prvý variant. Už v priebehu roku 1940 slovenský minister zahraničných vecí F. Ďurčanský začal hľadať diplomatické cesty ako dosiahnuť, aby sa zo Slovenska stal neutrálny štát. Tieto snahy však Adolf Hitler rázne prerušil. Po následných salzburských rokovaniach v júli 1940 Hitler Tisovi nadiktoval vládne zmeny, ktoré viedli k nástupu radikálnych fašistických síl okolo Vojtecha Tuku a aplikácii nemeckého vzoru na slovenské podmienky. Predovšetkým išlo o aplikáciu rasových zákonov, zavedenie vodcovského systému a potláčanie opozície. Na perzekúcii opozície a deportáciách židovského obyvateľstva sa podieľala predovšetkým Hlinkova garda (ďalej len „HG“), ktorá bola dobrovoľnou polovojenskou organizáciou Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. HSLŠ bola jediná oficiálna politická strana na Slovensku. Ostatné politické strany sa s ňou buď museli zlúčiť, alebo boli zakázané v záujme deklarovanej stability a prosperity štátu. Takto bola napríklad zakázaná Slovenská národná strana, a to aj napriek tomu, že podobne ako HSLŠ sa dlhodobo usilovala o autonómiu Slovenska.

Slovensko sa ako nemecký satelit zúčastnilo na vojenskom útoku na Poľsko (september 1939) a ťažení proti Sovietskemu zväzu (jún 1941). Verejnosť bola vystavená pôsobeniu propagandy, ktorá mala obyvateľstvo presvedčiť o správnosti fašistickej ideológie a prospešnosti vojenskej agresie voči krajinám susediacim so Slovenskom na severe a východe, čiže voči Poľsku a Sovietskemu zväzu.

Pod vplyvom propagandy sa spočiatku väčšina slovenského obyvateľstva stávala k uvedeným zmenám a fašistickej ideológii neutrálne. Proti slovenskému fašistickému režimu aktívne vystupovala komunistická a demokratická opozícia napojená na protifašistické centrály v Moskve a Londýne, predovšetkým vydávaním a distribúciou letákov. Komunistická strana Slovenska (ďalej len „KSS“) síce už v marci 1942 v oblasti Humenného založila prvú partizánsku skupinu P. Boroša, ktorá však bola po necelých dvoch mesiacoch zlikvidovaná Hlinkovou gardou. Tieto tzv. jánošíkovské skupiny ešte nenachádzali výraznejšiu podporu u obyvateľstva.

POZNÁMKY

V Banskej Bystrici na Skuteckého ulici mala svoje sídlo Slovenská národná rada ako reprezentantka protifašistických síl. Po dvoch vyhlásených mobilizáciách dosiahol počet povstaleckých vojakov 60 000. Rozsahom sa takto SNP stalo druhým najväčším protifašistickým povstaním v Európe. Zásobovanie benzínom, muníciou a zdravotníckym materiálom zabezpečovali sovietske lietadlá vzdušným mostom na letisko Tri duby pri Sliachi. Povstalci odolávali nemeckej presile dva mesiace do 27. októbra 1944. Po dobytí Banskej Bystrice povstalci ustúpili do hôr a prešli na partizánsky spôsob boja. V tejto forme pokračovali v ozbrojenom odpore až do príchodu Červenej armády a 1. československého armádneho zboru.

Nemecké zložky za asistencie slovenských fašistických orgánov sa počas potláčania SNP na povstaleckom území aj mimo neho dopúšťali masových vrážd a teroru proti civilnému obyvateľstvu aj zajatcom. Z hľadiska vtedajšieho aj súčasného medzinárodného práva sa tieto aktivity klasifikujú ako vojnové zločiny.

1 JEDNOTKY PODIEĽAJÚCE SA NA REPRESÁLIÁCH

Keď nacistické vojská začali 29. augusta 1944 okupáciu územia Slovenska, v ich tle postupovali bezpečnostné zložky, ktorých úlohou bola pacifikácia okupovaných území.

Z nemeckých zložiek sa na represáliách podieľali:

- Sicherheitspolizei – Sipo (Bezpečnostná polícia),
- Sicherheitsdienst – SD (Bezpečnostná služba) – rozvedka a kontrarozvedka nacistickej strany,
- Geheime Staatspolizei – Gestapo (Tajná štátna polícia).

Sipo a SD po príchode na Slovensko vytvorili dve **špeciálne protipartizánske jednotky** – Abwehrgruppe 218 s krycím názvom **Edelweiss** a Stíhací zväz Juhovýchod – Stíhacia skupina Slovensko s krycím názvom **Jozef**. Jednotka Edelweiss sa sformovala v Nemcami okupovanej Žiline koncom septembra 1944. Založil ju SS-Sturmbannführer (major) Erwin Thun von Hohenstein. Jednotka pozostávala zo štyroch samostatných častí:

- 50-členného nemeckého oddielu,
- 50-členného kozáckeho oddielu (zloženého z ukrajinských fašistov, veliteľ Berlizov),
- 50-členného kaukazského oddielu (zloženého zo sovietskych moslimov, veliteľ Chan),
- 130-členného slovenského oddielu (veliteľ kapitán Ladislav Nižňanský).

Príslušníci Edelweissu operovali predovšetkým na strednom a čiastočne na západnom Slovensku. Jeho úlohou bola likvidácia formujúcich sa partizánskych skupín a trestanie obyvateľstva za spoluprácu s domácim odbojom. Preoblečení za partizánov a komunikujúci s obyvateľstvom v slovenčine alebo ruštine prenikli medzi slovenských partizánov, ktorých potom nepripravených a zaskočených náhle zlikvidovali, alebo zajali.

Zároveň vystupovali ako falošné provokatérske partizánske oddiely, ktoré mali za úlohu dezorientovať miestne obyvateľstvo a diskreditovať partizánske hnutie. V partizánskych odevoch alebo uniformách Červenej armády prichádzali do podhorských oblastí, vystupovali ako partizáni, dopúšťali sa lúpeží, násilností a vražd a odišli do lesov. Zároveň získavali informácie o pobyte partizánov a o ich podporovateľoch z radov civilného obyvateľstva.

Počas svojej existencie Edelweiss podnikol približne 50 protipartizánskych akcií, kde zabil okolo 300 a zajaľoval približne 600 partizánov a civilistov. Aktivity Edelweissu proti civilnému obyvateľstvu vyvrcholili v januári a februári 1945 vypálením obcí Kľak a Ostrý Grúň, v ktorých príslušníci jednotky Edelweiss zavraždili 146 ľudí, a zmasakrovali 18 židovských civilistov skrývajúcich sa v obci Kšinná.

Protipartizánska jednotka **Jozef** sa sformovala v Bratislave 10. septembra 1944. Bola zložená predovšetkým zo slovenských a českých Nemcov. Jej veliteľom bol SS-Obersturmführer (nadporučík) Werner Pawlofski. Dôležitou podmienkou začlenenia do jednotky bola plynulá znalosť slovenčiny alebo češtiny. Koncom októbra sa štáb a dve čaty presťahovali do Trenčianskych Teplíc, odkiaľ podnikali protipartizánske akcie do vzdialenosti 60 – 70 km. Jednotka brala aj zajatcov, ktorých neskôr vypočúvali, a potom odovzdávali príslušníkom SD v Trenčíne. S pomocou rôznych agentov, kolaborantov a provokatérov sa dostávali členovia jednotky Jozef k partizánom a ich pomocníkom, ktorých potom likvidovali. Najznámejšie vyhladzovacie akcie jednotka uskutočnila v Trenčianskych Tepliciach, v obciach Prlov, Šípové a Zvolenská Nimnica.

Gestapo na Slovensku pôsobilo už od roku 1939 v podobe troch poradcov ministra vnútra. Pomohli zriadiť Ústredňu štátnej bezpečnosti (ďalej len „ÚŠB“) v Bratislave, ktorá bola spravodajským a najvyšším policajným orgánom štátu a vo svojej činnosti kopírovala Gestapo. Po vypuknutí povstania na základe pozvania slovenskej vlády Gestapo začalo oficiálne pôsobiť na celom území Slovenska. Vytvorilo si tu úradovne a väznice. Hlavnými centrálnymi Gestapa boli úradovne v Bratislave (na Palisádach) a v Prešove (na dnešnej Masarykovej ulici), ďalšími aktívnymi úradovňami bol kaštieľ v Mošovciach pri Martine a hrad Stará Ľubovňa. Hneď po príchode na Slovensko začalo Gestapo masovo zatýkať a vypočúvať. Zamerali sa na odbojárov, možných sympatizantov odboja a Židov. Zatýkali a vypočúvali však aj príslušníkov ÚŠB, keď nadobudli dojem, že si málo plnia svoje povinnosti. Vypočúvanie malo často formu bitia a sadistického mučenia. Masové zatýkanie slovenských antifašistov zasiahlo predovšetkým Bratislavu, odkiaľ boli stovky ľudí po vypočúvaní prevezení do koncentračných táborov v Rakúsku.

Zo slovenských zložiek sa na represáliách zúčastňovali:

- Ústredňa štátnej bezpečnosti – ÚŠB,
- Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy – POHG,
- Heimatschutz – HS (domobrana) – ozbrojené zložky nemeckej menšiny na Slovensku.

POZNÁMKY

Hlavné centrá **Ústredne štátnej bezpečnosti** boli v Bratislave a Prešove. V Bratislave ako objekt na vypočúvanie zatknutých slúžila vila na Vlčkovej ulici. Na čele ÚŠB stáli Jozef Mišík, neskôr Peter Starinský. Po vypuknutí SNP sústredila Ústredňa štátnej bezpečnosti 250 hlavných politických väzňov z väzení v Bratislave, Nitre a Leopoldove vo väznici Krajského súdu (Justičný palác) a odovzdala ich Gestapu. Po výsluchoch, vo februári 1945, boli väzni v kolóne vojenských nákladných áut prevezení do koncentračného tábora v Mauthausene. Väčšina z väzňov zomrela pri útoku amerických stíhačiek, ktoré sa domnievali, že útočia na kolónu prevážajúcu nemeckých vojakov.

Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy vznikli po vypuknutí SNP v rámci Hlinkovej gardy. Ich cieľom bolo bojovať proti povstalcov, odbojárom a partizánom. Celkový počet príslušníkov POHG bol 5 000 osôb. Príslušníci POHG sa dokázateľne podieľali na zavraždení približne 4 000 ľudí, tiež na deportáciách do koncentračných táborov a drastických výsluchoch odbojárrov. Spôsob výsluchov členov POHG dokumentuje príklad študenta architektúry Mirka Nešpora, ktorého mŕtve telo bolo po vypočúvaní plné krvavých podliatin, rán po horiacich cigaretách a na krku malo hlbokú ryhu od škrtidla. Medzi najznámejšie akcie Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy patrí účasť na brutálnych popravách zajatých povstalcov, partizánov aj civilného obyvateľstva vo vápenke v Nemeckej 40-členou čatou POHG pod velením nadzbrojníka (nadporučíka) Vojtecha Horu a účasť 150-člennej 5. poľnej roty POHG pod vedením nadzbrojníka (nadporučíka) Jozefa Nemsilu na vraždení v Kremničke. Účasť POHG je potvrdená aj na trestných výpravách proti civilnému obyvateľstvu napríklad v obciach Smrečany, Plešivá a Magále.

Heimatschutz – nemecká domobrana na Slovensku vznikla 2. septembra 1944 na základe rozkazu veliteľa SS generála G. Bergera. Boli vydané povolávacie rozkazy pre všetkých príslušníkov nemeckej národnosti na Slovensku vo veku 16 až 50 rokov. Do Heimatschutz takto vstúpilo 8 000 mužov. Veliteľom domobrany sa stal F. Karmasin. Pôvodným cieľom bolo zabezpečiť ochranu nemeckých enkláv na Slovensku pred možnými útokmi povstalcov, napríklad na Spiši a Hornej Nitre. Heimatschutz bola nasadzovaná aj do protipovstaleckých akcií. Jej členovia sa zúčastňovali pri vypočúvaní a mučení zadržaných osôb ako tlmočníci. Zúčastnili sa aj na vraždení v Klakovskej doline a v ďalších obciach stredného Slovenska.

Na druhej strane niekoľko stoviek slovenských Nemcov sa s fašizmom nikdy nestotožnilo a bojovalo v SNP. V oblasti Medzeva bojoval 80 členný povstalecký partizánsky oddiel pod vedením Viliama Müllera. V oblasti Nemeckého (dnes Nitrianskeho) Pravna operoval 90-členný partizánsky oddiel pod velením Júliusa Elischera. Tento oddiel bojoval aj pri Strečne a pri Banskej Bystrici. V gelnicko-medzevskej oblasti viedol ďalší partizánsky oddiel Michal Schmotzer.

2 NAJVÄČŠIE REPRESÁLIE

POZNÁMKY

Tokajík

Tokajík sa nachádza v Ondavskej vrchovine v okrese Stropkov. V okolitých lesoch pôsobili partizánske jednotky Čapajev, Požarskij a Majorov, ktoré útočili na nemecké jednotky. Prvá hliadka partizánov prišla do obce už 8. júla 1944. Miestni obyvatelia im poskytovali potraviny, šatstvo a podávali informácie o pohybe nemeckých vojsk. Nervozita Nemcov sa stupňovala. Na pomoc SNP sa cez Karpaty prebýjali sovietske vojská s 1. československým armádnym zborom a boj proti partizánom sa Nemcom nedaril. V druhej polovici októbra 1944 partizáni v Tokajíku zneškodnili nemecké hliadky, ktoré strážili skupinu zajatých sovietskych vojakov a oslobodili 98 zajatcov. Nemci sa rozhodli dedinu vymazať z mapy a pomstiť sa na civilistoch.

Podľa záznamov v obecnej kronike dňa 18. novembra 1944 z lesa v smere od Mrázoviec prišli do Tokajíka štyria muži v civilnom odeve a navštívili dom Jána Kaňuka. Predstavili sa ako antifašisti, ktorí sa chcú pridať k partizánom. Dedinčan ich inštruoval, že partizánov nájdu, ak pôjdu do lesa smerom k Piskorovciam. Neboli to však antifašisti, ale agenti nemeckých bezpečnostných zložiek. Na druhý deň ráno Tokajík obklúčili nemecké oddiely pod velením oberfeldwebela (podporučika) Kumana. Rozišli sa po domoch a v záhrade pri miestnom gréckokatolíckom kostole zhromaždili všetkých mužov z obce. Ženám nariadili, aby mužom priniesli jedlo na tri dni a teplé oblečenie, pretože ich berú na opevňovacie práce v obci Brusnica.

Mužov potom pozdĺž potôčika Tokajec presunuli na lúku pod Pereliskom. Tu ich postavili do troch radov. Veliteľ trestnej jednotky im prečítal rozkaz, že na základe pomoci partizánom budú popravení. Následne Nemci spustili paľbu. Z 34 mužov sa popravu podarilo prežiť len dvom. Boli to 20-ročný Andrej Stropkovský a 43-ročný Michal Medvedz. Po odchode nemeckej jednotky sa prebrali z bezvedomia a odplazili sa do lesa, kde sa skrývali až do príchodu sovietskych vojakov.

Nemci následne v obci vyhlásili, že Tokajík evakuujú. Ženám a deťom nariadili, aby dedinu ihneď opustili. Rozišli sa preto k svojim príbuzným po obciach v okolí Stropkova a Prešova. Potom Nemci Tokajík vydrancovali, podpáli a rozborili. V obci úplne zhorelo 27 domov a 28 hospodárskych budov. Stáť zostali iba gréckokatolícky kostol a jeden dom.

Kremnička

Po dobytí Banskej Bystrice dňa 27. októbra 1944 a zatlačení Slovenského národného povstania do hôr začali nemecké okupačné sily zhromažďovať vo väznici Krajského súdu v Banskej Bystrici zajatých povstaleckých vojakov, partizánov a civilistov obvinených z podpory povstania. Na začiatku novembra bola banskobystrická väznica preplnená vysoko nad svoju kapacitu. Podľa Základnej knihy zaistencov sa počet väzňov v tom čase pohyboval už okolo dva a pol tisíc osôb. A neustále pribúdali noví. V jednej cele s rozmermi 10 x 5 metrov bolo umiestnených aj 150 väzňov, ich denná stravovacia jednotka bola tri dekgramy chleba a pol litra vody.

POZNÁMKY

Ako spôsob riešenia vydal veliteľ nemeckých bezpečnostných orgánov v Banskej Bystrici SS obersturmführer Kurt Deffner, spoločne so zástupcom slovenskej vlády v Banskej Bystrici Jánom Ďurčanským a veliteľom Hlinkovej gardy pre Pohronskú župu Vojtechom Košovským rozkaz na postupnú likvidáciu väzňov. Výkonom tejto akcie bola poverená špeciálna nemecká jednotka Einsatzkommando 14 pod priamym Deffnerovým velením a 5. rota POHG pod velením Jozefa Nemsilu, ktorú tvorilo asi 150 Slovákov pochádzajúcich z rôznych častí Slovenska.

Za miesto popráv bola vybraná malá oblasť južne od obce Kremnička, kde sa nachádzali protitankové zákopy vykopané počas povstania na obranu Banskej Bystrice.

K prvej masovej poprave tu došlo 5. novembra 1944. V skorých ranných hodinách bola oblasť v okolí Kremničky nacistickými silami uzavretá a miestnym civilistom bol vydaný zákaz vychádzania. Čiernymi autobusmi a nákladnými autami začali byť do Kremničky zväšané desiatky väzňov z banskobystrickej väznice. Obete boli najprv gardistami okradnuté o peniaze a cennosti a potom po cca 10-členných skupinách privádzané k okraju protitankových zákopov. Popravy uskutočňovali Nemci z Einsatzkomanda 14 a slovenskí príslušníci Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy. Priemerne zabili asi sto väzňov denne. Očití svedkovia uvádzajú, že väzňov prinútili klaknúť si čelom k zákopu a ranami do tyla ich vojaci a gardisti zavraždili.

Obrázok 2: Protitankové zákopy v okolí Kremničky

K druhej masovej poprave tu došlo 20. novembra 1944. K tretiemu, najväčšiemu masovému vraždeniu došlo 12. decembra 1944, kedy bolo naraz zavraždených asi 300 ľudí. K ďalším veľkým popravám došlo ešte 19. novembra 1944 (93 obetí) a 5. januára 1945 (109 obetí). Okrem Slovákov boli medzi popravenými aj zajatí príslušníci amerického spravodajského výsadku a zajatí francúzski partizáni, ktorí sa zapojili do SNP.

Neskôr, kvôli preplneniu zákopov mŕtvymi telami, boli masové popravy väzňov z Banskej Bystrice presunuté do vápennej pece v obci Nemecká. V menšom rozsahu sa v Kremničke však ďalej realizovali popravy, konkrétne 20. januára, 19. februára, 5. marca a naposledy 17. marca 1945, tesne pred oslobodením.

Po oslobodení bolo v masových hrobách nájdených celkovo 747 obetí. Najmladšia popravená osoba mala 8 týždňov. Mnohé ostatky vykazovali známky predchádzajúceho mučenia, napríklad vybité zuby, zlomený nos, preliačiny a pod. Uvedené patrí k najväčším zdokumentovaným vojnovým zločinom spáchaným na území Slovenska.

Nemecká

Začiatkom januára 1945 napadol sneh, pôda bola zamrznutá a protitankové zákopy pri Kremničke boli naplnené mŕtvolami až po vrch. Za nové miesto masových popráv predstavitelia nemeckej okupačnej moci a slovenskí fašisti vybrali pec na výrobu vápna v Ráztockej doline pri Nemeckej v okrese Brezno.

Do Ráztockej doliny vozili odsúdencov na nákladných autách, dvakrát denne po 40 ľudí. Vyzliekli ich donaha a nútili kráčať po drevenom mostíku priamo k otvoru vápennej pece. Nahí a šokovaní väzni si museli pred pecou kľaknúť na kolená. Potom nemecké oddiely a gardisti do nich strieľali zozadu. Mŕtvi aj zranení padali do vriacej zmesi vápna a asfaltu. Gardisti údajne do vriacej zmesi zhodili aj niekoľko živých ľudí. Pec každý deň čistili a popol sypali do Hrona. Staral sa o to kurič Vendelín Koleno. Okolie vápenky bolo obsypané šatami zabitých, ktoré si gardisti nevzali. Niekedy po otvorení autobusov začali niektorí väzni utekať a podarilo sa im vbehnúť do lesa. Tam ich naháňali príslušníci Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy. Pamätníci to opisujú ako obzvlášť stresujúce skúsenosti, keď *“ Slovák poľoval v lese na Slováka ako na zver”*.

Obrázok 3: Vápenná pec v Nemeckej

Vraždenie vo vápenke prebiehalo od 4. do 11. januára 1945. Keďže telá boli spaľované, presný počet obetí nie je známy. Na základe väzenských údajov sa najnovšie odhady pohybujú okolo počtu 900 až 960 ľudí. Vraždili príslušníci Einsatzkomanda

POZNÁMKY

14 pod velením šéfa banskobystrického oporného bodu EK 14 SS-Obersturmführera Kurta Herberta Deffnera a členovia POHG z Považskej Bystrice na čele s nadzbrojníkom Vojtechom Horom.

Kľak a Ostrý Grúň

Partizánov podporovali aj dve chudobné podhorské obce v pohorí Vtáčnik – Kľak a Ostrý Grúň v okrese Žarnovica. Dňa 18. januára 1945 sa skupinka partizánov v blízkosti Kľaku dostala do prestrelky s Nemcami. Obyvatelia blízkych obcí Píla a Veľké Pole boli nemeckej národnosti a poskytli nemeckým bezpečnostným zložkám informácie o napojení Kľaku a Ostrého Grúňa na partizánov. Okupanti sa preto rozhodli vypáliť obe obce a vyvraždiť ich obyvateľov. V skoré nedeľné ráno dňa 21. januára 1945 vtrhli do Kľaku príslušníci jednotky Edelweiss na čele s SS-Sturmbannführerom (majorom) Erwinom Thun von Hohensteinom a príslušníci Heimatschutzu z obcí Píla a Veľké Pole. Viacerých ľudí zastihli ešte v posteliach, odkiaľ ich vyťahovali a strieľali. Zároveň zapalovali domy. Veľa ľudí takto zhorelo vo svojich domoch zaživa. V Kľaku bolo zavraždených 84 obyvateľov. Vyvraždenie všetkých obyvateľov údajne zastavila intervencia miestneho katolíckeho kňaza, ktorý bol slovenským Nemcom u veliteľa vraždiaceho komanda.

Vraždenie civilistov sa uskutočňovalo aj v Ostrom Grúni. Časť jednotky Edelweiss spolu s oddielmi Heimatschutz najprv od lesov obkľúčila dedinu, aby z nej nikto nemohol uniknúť, zvyšok jednotky následne postupoval priamo do nej. Nemci začali v Ostrom Grúni prepadávať jeden dom za druhým a vyháňať z nich civilné obyvateľstvo, ktoré zhromažďovali na dvore miestneho obyvateľa Izidora Debnára. Ten patril spolu so svojou rodinou k prvým obetiam masakra, ktorý nasledoval. V dome u Debnárovcov, konkrétne v izbe, v kuchyni a na dvore nacisti povraždili celkovo 64 civilistov, vrátane 26 žien a 12 detí, pričom najmladšia obeť mala 14 mesiacov. Masaker prežilo deväť obyvateľov obce, vrátane 13-ročného syna Izidora Debnára Františka a 10-ročnej Anny Novákovej. Prežili len náhodou. Ich strelné zranenia neboli smrteľné. Po strelbe ich zakryli telá ďalších padajúcich obetí. Po vykonaní vražd dom s obeťami páchatelia podpálili.

Obrázok 4: František Debnár, ktorý prežil vraždenie v Ostrom Grúni vypovedá v procese s J. Tisom

Nasledujúci deň po masakroch sa Nemci rozhodli celú Kľakovskú dolinu uzavrieť. Obyvateľom doliny v nižšie položených dedinách Hradičov, Prochoť a Župkov prikázali vysťahovať sa. Dňa 24. januára 1945 Nemci opäť vtrhli už do vyludnenej Kľakovskej doliny a všetky spomínané dediny vypálili. Vrátili sa aj do Ostrého Grúňa, kde vypálili zvyšných 112 obytných domov, ako aj všetky samoty a senníky ostávajúce v doline. Až do oslobodenia mali všetci civilní obyvatelia zakázaný vstup do celého údolia.

Súbežne s vraždením v Kľaku a Ostrom Grúni bola 21. februára 1945 do tla vypálená aj obec Pohronský Bukovec, kde predtým nemecké jednotky zajali povstaleckých generálov Jána Goliana a Rudolfa Viesta.

Vraždenie v oblasti tzv. partizánskej republiky

Tesne pred oslobodením oblasti došlo k masakrom v obciach Kalište (18. marca 1945) a Baláže (20. marca 1945) v okrese Banská Bystrica. Po prechode SNP na partizánsky spôsob boja sa v oblasti Nízkych Tatier vytvorila tzv. partizánska republika – teda oblasť kontrolovaná partizánmi. Odtiaľ ako zo svojej základne partizáni systematicky narúšali nemeckú vojenskú dopravu a podnikali nečakané útoky na posádky a nemecké oddiely v širokej oblasti. Narúšali železničnú vojenskú prepravu v smere Banská Bystrica – Diviaky a Banská Bystrica – Brezno. Podľa záznamov len od decembra 1944 do januára 1945 prerušili a poškodili železničnú trať z Banskej Bystrice do Brezna 22-krát. Trať Banská Bystrica – Diviaky partizáni prerušili 8-krát.

Zároveň partizáni robili systematické prepady nemeckých vojenských a zásobovacích kolón na cestných komunikáciách. Len v januári 1945 partizánske brigády *Smrť fašizmu!* a *Pomstiteľ* uskutočnili 16 útokov na nemecké pozície. Vytvorením zátarás a prepadmi narúšali prepravu cez priesmyky Malý a Veľký Šturec a na isté obdobie ju úplne zastavili. Prejazd cez Veľký Šturec partizáni blokovali najmä v období bojov o Liptovský Mikuláš vo februári až apríli 1945. Tým blokovali nemecké zásobovanie na trase Banská Bystrica – Ružomberok a napomáhali postupu sovietskych síl a československých jednotiek.

Nemecké oddiely sa preto usilovali nielen uvoľniť komunikáciu cez Veľký Šturec, ale postupne obsadiť všetky obce kontrolované partizánmi a spacifickovať celú partizánsku oblasť v tejto časti Nízkych Tatier, Veľkej Fatry a Starohorských vrchov. Niekoľko intenzívnych ozbrojených stretov sa odohralo vo februári 1945 prakticky v celej partizánskej oblasti. Táto intenzívna bojová činnosť mala za následok aj vyčerpanie partizánskych zásob streliva proviantu. Partizánske brigády čeliace neustálym nemeckým útokom už nedokázali dlhšie udržať oblasť pod kontrolou. Od 18. marca 1945 sa preto začali sťahovať do Podtatranskej kotliny, kde sa už nachádzali sovietske jednotky. So sovietskymi jednotkami sa spojili v okolí Bystrej.

Po odchode partizánov nemecké jednotky vtrhli do väčšiny osád predtým kontrolovaných partizánmi a kruto sa pomstili miestnemu obyvateľstvu za pomoc partizánom. V osadách Bully a Polianka zastrelili a upálili 30 ľudí. V Priehode vypálili 166 domov a prísluších stavieb.

POZNÁMKY

Obrázok 5: Obec Baláže po vypálení

Päť dní pred oslobodením obce sa kruté represálie odohrali predovšetkým v Kališti. Nadránom 18. marca 1945 nemecké komando prišlo cestičkou od Moštenice a z domov vyhánali rozospatých obyvateľov. Troch mužov, ktorí sa pokúsili o útek do lesa zastrelili. Zvyšok obyvateľov zhromaždili pred miestnou kaplnkou a zastrelili. Chorých nedovolili vyniesť von z domov a domy podpálili. Takto zaživa zhorelo deväť obyvateľov obce vo veku 14 až 90 rokov. V partizánskej zemľanke nad osadou zastrelili a upálili 12 partizánov. Zajali 19 zranených maďarských antifašistov, ktorých odviekli so sebou a neskôr zastrelili pri Moštenici. Poslednou obeťou ich vraždenia sa stal 45-ročný Jozef Vyšný, ktorého údajne prepíli stolárskou pílou.

3 OBCE POSTIHNUTÉ REPRESÁLIAMI

Na Slovensku represálie zasiahli veľký počet obcí. Najviac v podhorských oblastiach Banskej Bystrice, kde sa rozkladalo jadro tzv. partizánskej republiky. V uvedenom prehľade v každej z uvedených obcí boli jej občania popravení (či už všetci, alebo len niektorí), obec bola vypálená, alebo obec bola súčasne vypálená a jej obyvatelia boli popravení.

Východné Slovensko

- **Okres Svidník** – Tokajík, Brusnica, Jakušovce, Kolbovce, Korunková, Potočky, Solník, Turany nad Ondavou, Vojtovce.
- **Okres Vranov nad Topľou** – Ďapalovce, Giglovce, Girovce, Hanušovce, Hermanovce, Holčíkovce, Košarovce, Matiaška, Nižná Sitnica, Petrovce, Piskorovce, Prituľany, Rafajovce, Rohožník, Ruská Poruba, Veľká Domaša, Vyšná Sitnica, Závada.
- **Okres Trebišov** – Bačkov, Dargov, Kravany, Malé Ozorovce, Sečovce, Stanokovce, Trnávka, Veľké Ozorovce, Zemplínska Teplica.
- **Okres Michalovce** – Klokočov, Kusín, Michalovce - Biela Hora, Poruba pod Vihorlatom, Vinné.
- **Okres Bardejov** – Hažlín, Litvovská Huta.
- **Okres Prešov** – Zlatá Baňa.

- **Okres Poprad** – Lendak, Ľubica, Kežmarok.
- **Okres Spišská Nová Ves** – Henclová, Richnava.
- **Okres Košice** – popravy v meste Košice a na Soroške.
- **Okres Rožňava** – Čierna Lehota, Dobšiná, Muráň, Rakovnica, Soroška pri Rožňave.

Stredné Slovensko

- **Okres Dolný Kubín** – Bziny, Habovka - Zuberec, Hruštín, Oravský Biely Potok, Osádka - Leštiny, Trstená, Tvrdošín, Zázrivá.
- **Okres Liptovský Mikuláš** – Kvačany, Ľubela, Smrečany.
- **Okres Ružomberok** – Lúčky, Liptovská Osada, Likavka, Lisková, Liptovská Lužná, Ružomberok, Vlkoš.
- **Okres Martin** – Blatnica, Folkušová, Lipovec, mesto Martin, Priekopa, Necpaly, Sklabina, Sklabinský Podzámok, Turček, Valča.
- **Okres Čadca** – Dunajov, Stará Bystrica, Vysoká nad Kysucou.
- **Okres Banská Bystrica** – Kremnička, Donovaly, Baláže, Braväcovo, Brezno, Čierny Balog, Bully, Polianka, Mistříky, Harmanec, Hiadel, Horná Mičiná, Hronec, Banská Bystrica – Strelnica, Banská Bystrica – Zvolenské Nemce, Kalište, Lom nad Rimavicou, Ľubietová, Medzibrod, Moštenica, Motyčky, Štubňa, Jergaly, Nemecká, Podkonice, Pohronský Bukovec, Poníky, Priechod, Sihla, Slovenská Ľupča, Staré Hory, Turecká, Richtárová, Telgárt, Strelníky.
- **Okres Zvolen** – Detva, Hriňová, Sliač, Budča, Hontianske Nemce, Kováčová, Krupina, Očová, Víglaš, mesto Zvolen.

Západné Slovensko

- **Okres Bratislava** – Bratislava – mesto.
- **Okres Topoľčany** – Bánovce nad Bebravou, Cimenná, Kšinná, Latkovce, Ľutov, Miezgovce, Nemečky, Omastiná, Partizánske (predtým Baťovany), Podhradie, Šipkov, Topoľčany, Uhrovec, Uhrovské Podhradie, Závada pod Čiernym vrchom, Zlatníky, Žitná.
- **Okres Galanta** – Sereď.
- **Okres Dunajská Streda** – Trhové Mýto-Topoľníky.
- **Okres Komárno** – Pribeta.
- **Okres Levice** – Slatina.
- **Okres Nitra** – Hostie, Čáb, Nitra, Skýcov, Topoľčianky, Zlaté Moravce.
- **Okres Nové Zámky** – Nové Zámky, Šurany.
- **Okres Senica** – Plavecký Mikuláš.
- **Okres Trnava** – Prašník – Pustá Ves
- **Okres Trenčín** – mesto Trenčín, Bzince pod Javorinou, Dolná Súča - Repáky, Drietoma, Nové Mesto nad Váhom

POZNÁMKY

4 ZÁVER

Fašistické represálie spôsobili hlbokú traumu v živote slovenskej spoločnosti. Znamenali obrovské ekonomické škody a osobné tragédie stoviek jednotlivcov, ktorí pri nich prišli o život a rovnako aj tých, ktorým sa represálie podarilo prežiť. Na Slovensku bolo umučených a zavraždených viac ako 5 000 ľudí, prevažne civilistov, ktorí boli po vojne exhumovaní v 211 hromadných hrobách. Viac ako 95 obcí, osád a samôt na Slovensku bolo vypálených. Zároveň v rokoch 1939 – 1945 fašistické orgány deportovali zo Slovenska viac než 80 000 ľudí do koncentračných táborov, kde z nich bolo takmer 70 000 fyzicky zlikvidovaných.

Represálie v očiach verejnosti hlboko zdiskreditovali fašistickú vládu na čele s Jozefom Tisom. Verejnosť obzvlášť pobúrilo Tisovo vyznamenávanie príslušníkov SS v Banskej Bystrici po potlačení Slovenského národného povstania. Represálie tiež ukázali pravú podstatu fašizmu. Ideológie, ktorá sa neváhala uchýliť k páchaniu vojnových zločinov proti svojim vlastným občanom na presadenie svojich vlastných záujmov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

HAJKO, J.: *Nezrelá republika. Slovensko v rokoch 1939-1945*. Bratislava : Slovart, 2009. 414 s. ISBN 978-80-8085-872-8.

HALAJ, D. [zost.]: *Fašistické represálie na Slovensku*. 2. dopl. a rozš. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Obzor, 1990. 176 s. ISBN 80-215-0063-8.

LACKO, M.: *Slovenské národné povstanie 1944*. 1. vyd. Bratislava : Slovart, 2008. 223 s. ISBN 978-80-8085-575-8.

PAUL, G. - MALLMANN, K. M. [zost.]: *Gestapo za druhé svetové války*. 1. vyd. Praha : Academia, 2010. 728 s. ISBN 978-80-200-1856-4.

PLEVZA, V. - VLADÁR, J. - ŽIŠKOVÁ-MOROŇOVÁ, K. [zost.]: *Dejiny Slovenského národného povstania 1944, 5. zväzok : Encyklopédia odboja SNP*. Bratislava : Nakladateľstvo Pravda, 1984. 653 s.

SOKOLOVIČ, P. [zost.]: *Život v Slovenskej republike. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IX*. 1. vyd. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. 446 s. ISBN 978-80-89335-37-4.

Svedectvá pravdy [online]. 2016 – 2017 [cit. 2017-02-16]. Dostupné na internete: <<http://www.pravda.sk/trendove-temy/svedectva-pravdy/>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakterizujte protifašistické aktivity na Slovensku pred vypuknutím Slovenského národného povstania.
2. Popíšte zložky podieľajúce sa na fašistických vojnových zločinoch na území Slovenska.

3. Vysvetlite príčiny fašistických represálií voči civilnému obyvateľstvu.
4. Uvedte príklady najrozsiahlejších fašistických represálií na území Slovenska.
5. Charakterizujte podiel nemeckých okupačných jednotiek a slovenských fašistických zložiek na represáliách.

POZNÁMKY

VOJENSKÁ SYMBOLIKA MINISTERSTVA OBRANY SR A OZBROJENÝCH SÍL SR PO ROKU 2002

Dr. Imrich **PURDEK**, PhD.

ÚVOD

Armáda Slovenskej republiky od svojho vzniku plnila úlohy spojené s obranou slobody, nezávislosti, suverenity, územnej celistvosti Slovenskej republiky a pomáhala pri odstraňovaní následkov živelných pohrôm a katastrof ohrozujúce ľudské životy alebo majetok vo veľkom rozsahu. Zároveň v rámci tohto procesu bol vytváraný nový fundament, nové zvyky na usporiadanie a reguláciu vzťahov, noriem správania a konania jej príslušníkov vo vojenskom prostredí. Tento vývoj zákonite potvrdil, že vojenská symbolika sa stala súčasťou procesu výchovy príslušníkov Armády SR, neoddeliteľnou súčasťou výchovy na národných a vojenských tradíciách.

Bezprostredne po vzniku Armády SR sa vojenská symbolika tvorila podľa podmienok, ktoré pretrvávali zo spoločného charakteru a obsahu československej vojenskej symboliky. Vo vojenských útvaroch, na vojenských školách a zariadeniach vznikali rôzne symboly (znaky, logá, odznaky, plakety a pod.), tak ako je to zaužívané aj vo väčšine iných armád. Zo začiatku sa v tomto procese prejavovali určité problémy a nejasnosti najmä v tom, že boli kopírované jednotlivé druhy vojenskej symboliky z iných armád, najmä z armád štátov západnej Európy, pričom sa nerešpektovali naše osobitosti, národné tradície, ani všeobecne platné zásady a pravidlá heraldiky, faleristiky a vexilológie. Prax potvrdila tieto tendencie a ukázala, že vojenská symbolika sa tvorí a rozvíja rôznorodo a nekonceptne, pretože aj existujúce právne normy pre oblasť symboliky neobsahovali žiadne pravidlá pre jej tvorbu.

1 UPLATŇOVANIE ZÁKLADNÝCH PRAVIDIEL HERALDIKY, FALERISTIKY A VEXILOLOGIE V TVORBE VOJENSKEJ SYMBOLIKY

Ministerstvo obrany SR prijalo zásady na reguláciu tvorby, vývoja a odborného dohľadu pri vytváraní vojenskej symboliky. Smernice na výber názvov, sviatkov, symboliky a na utváranie tradícií vojenských zväzkov, útvarov, škôl a zariadení Armády SR z roku 1994 vychádzali zo všeobecne platných právnych noriem. Táto norma stanovovala zásady a spôsob výberu a používania názvov vojenských zväzkov, útvarov, škôl a zariadení; zásady a spôsob výberu a vyhlasovania sviatkov, slávnostných dní zväzkov, útvarov, škôl a zariadení a pamätných dní druhov vojsk; vymedzovala symboliku, postupy pri jej utváraní, zhotovovaní a používaní a označovaní zväzkov, útvarov, škôl a zariadení a spôsoby priznania a používania znaku, obsah a spôsob výroby plakety. Výsledky v oblasti tvorby a rozvoja vojenskej symboliky ukázali na celú radu nedostatkov.

Na prelome rokov 2000 a 2001 v oblasti vojenskej symboliky postupne Vojenský historický ústav preberal garanciu za jej rozvoj v rezorte ministerstva obrany. Jeho pozornosť bola sústredená na zlepšenie činnosti Rady pre vojenskú symboliku pri posudzovaní a tvorbe vojenskej symboliky podľa pravidiel a kritérií heraldiky, faleristiky a vexilológie.

Za priamej pomoci odborníkov boli pre tvorbu vojenskej symboliky, na realizáciu zásad a pravidiel heraldiky, faleristiky a vexilológie v jednotlivých jej druhoch v roku 2005 prijaté nové interné predpisy. Pre určité nedostatky boli smernice nahradené v roku 2006 novým interným predpisom – smernicami Ministerstva obrany SR o vojenskej symbolike, ktoré boli v rokoch 2010 a 2016 novelizované.

Nový predpis o vojenskej symbolike zjednotil pravidlá tvorby jednotlivých druhov vojenskej symboliky. Ustanovil zásady a pravidlá tvorby a výberu vojenskej symboliky a postupy pri jej zapožičiavaní a priznávaní úradom, ústavom a zariadeniam Ministerstva obrany SR, Generálnemu štábu Ozbrojených síl SR, vojenským veliteľstvám síl, zväzkom, útvarom, úradom a zariadeniam Ozbrojených síl SR a vojenským školám.

Rada pre vojenskú symboliku sa pri plnení úloh pôsobnosti, respektíve realizácie kompetencií opierala o pravidlá a zásady: heraldiky – pri tvorbe, popisovaní a kreslení znakov, ako aj iných symbolov; faleristiky – pri tvorbe vojenských vyznamenaní (dekorácií), ako aj vexilológie – pri výtvarnom spracovávaní bojových zástav vojenských útvarov a vojenských zväzkov.

Pre lepšiu prehľadnosť boli vojenské symboly rozdelené do skupín; prvú skupinu tvoria znaky a odznaky; druhú vojenské vyznamenania a tretiu skupinu predstavujú vojenské, bojové zástavy.

2 ZNAKY A ODZNAKY

Znak predstavuje trvalé farebné znamenie na štíte, ktoré je do určitej miery podľa svojich špecifických možností vytvorené podľa heraldických pravidiel a určené na identifikovanie jeho nositeľa. Znak je symbolom vojenského útvaru, ktorého obsah vychádza z vojenského označenia daného subjektu a z vojenskej symboliky, ktorá vyjadruje príslušnosť k uvedenému subjektu.

V priebehu tvorby a vývoja znakov v uvedenom období sa začalo vychádzať z možného výberu heraldických štítov, napríklad z románskeho štítu, gotického, či renesančného alebo barokového štítu, anglického empírového štítu, ako i ďalších. Postupne sa vykryštalizovali tvary štítov, ktoré sa stali základom pre ich tvorbu v rezorte ministerstva obrany. Išlo najmä o kruhový štít, oválny štít, gotický, respektíve ranogotický štít. Súčasne boli prijaté aj určité zásady pre používanie sfarbenia polí štítov.

Po skúsenostiach z tvorby znakov boli uvedené pravidlá zapracované do smerníc, čím sa stali povinnými ustanoveniami a museli byť rešpektované predkladateľmi žiadostí na priznanie znaku. Napríklad veliteľstvo pozemných síl a veliteľstvo vzdušných síl, Úrad hlavného lekára Ozbrojených síl SR (do roku 2006 Veliteľstvo vojenského zdravotníctva Ozbrojených síl SR), zväzok a útvar vytvárajú svoje znaky na gotickom štíte.

POZNÁMKY

Veliteľstvo pozemných síl

Veliteľstvo vojenského zdravotníctva

Protiletadlová raketová brigáda Nitra

Brigáda velenia, riadenia a prieskumu Zvolen

Veliteľstvo vzdušných síl Zvolen

21. mechanizovaný prápor Trebišov

Samohybný delostrelecký oddiel Michalovce

Obrázok 1: Príklady znakov na gotickom štíte

Všetky úrady a zariadenia Ministerstva obrany SR, ktoré sú štátnymi rozpočtovými alebo príspevkovými organizáciami zriadené ministrom obrany SR vytvárajú znaky na štíte oválneho tvaru.

Personálny úrad OS SR Liptovský Mikuláš

Vojenský vysokošpecializovaný ústav pre choroby pľúcne Nová Polianka

Vojenský zdravotnícky ústav Liptovský Mikuláš

Vojenská prokuratúra

Obrázok 2: Príklady znakov na štíte oválneho tvaru

Na štíte kruhového tvaru tvoria svoje znaky Ministerstvo obrany SR, Vojenské spravodajstvo, Vojenská polícia a Generálny štáb Ozbrojených síl SR. Na kruhovom štíte sa vytvára aj znak náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR a Hlavného poddôstojníka Ozbrojených síl SR.

Ministerstvo obrany Slovenskej republiky

Minister obrany Slovenskej republiky

Ozbrojené sily Slovenskej republiky

Generálny štáb Ozbrojených síl SR

Náčelník Generálneho štábu Ozbrojených síl SR

Vojenské spravodajstvo

Obrázok 3: Príklady znakov na štíte kruhového tvaru

Veliteľstvo pozemných síl a jeho zväzky a útvary používajú na štíte spravidla zelenú farbu, veliteľstvo vzdušných síl a jeho zväzky a útvary používajú modrú farbu.

POZNÁMKY

Obrázok 4: Príklady štítov zelenej a modrej farby

Zelená farba je typická pre pozemné vojsko a modrá farba pre letectvo a proti-vzdušnú obranu. Pri tvorbe je možné povoliť aj výnimku, a to pri delenom štíte, v ktorého dolnej časti (v päte) sa môže použiť farba mesta (obce), v ktorom je veliteľstvo, zväzok, útvar, úrad alebo zariadenie dislokované.

Obrázok 5: Príklady delených štítov

Vojenské spravodajstvo, Vojenská polícia a všetky úrady, ako aj zariadenia Ministerstva obrany SR, ktoré sú štátnymi rozpočtovými alebo príspevkovými organizáciami zriadené ministrom obrany SR môžu používať v štíte niektoré z heraldických farieb podľa vlastného výberu.

Vojenská polícia
Banská Bystrica

Vojenský ústav hygieny a
epidemiológie
Bratislava

Vojenský úrad kvality

Obrázok 6: Príklady znakov rozpočtových a príspevkových organizácií

Ďalším tzv. nepísaným pravidlom pri tvorbe jednotlivých znakov sa stala farba bordúry (lemu) štítu znaku, ktorá označuje stupeň zaradenia subjektu. Vojenský útvar – prápor a zariadenie majú čiernu bordúru; vojenský zväzok – brigáda a krídlo majú spravidla striebornú (bielu) bordúru, veliteľstvá síl a Generálny štáb Ozbrojených síl SR majú bordúru zlatú (žltú). Toto pravidlo je možné porušiť, ale musí byť dostatočne odôvodnené.

Na základe skúsenosti z tvorby znakov od roku 1994 bola po roku 2002 venovaná mimoriadna pozornosť tvorbe znakov, spôsobom ako používať štátny znak SR, ako umiestňovať text a farby, ktoré farby používať pri tvorbe grafických návrhov a ako umiestňovať symboly z erbov miest a obcí.

Podľa týchto pravidiel je umožnené použiť štátny znak SR v znakoch Ministerstva obrany SR a Generálneho štábu Ozbrojených síl SR. Pravidlo spresňuje, že štátny znak musí mať dominantné postavenie v znaku a v jeho štíte sa umiestňuje do jeho hornej časti, respektíve do jeho stredu. Tak napríklad v znakoch gotického a oválneho štítu by sa nemal používať štátny znak SR.

Pri tvorbe znakov sa umožňuje, aby so súhlasom samosprávy mesta alebo obce (mestské, miestne zastupiteľstvo) bolo možné začleniť časť erbu mesta alebo obce, jeho prvky, znamenia, symboly do znaku vojenského subjektu. Je to prípustné použiť len pri delených alebo štiepených štítoch a umiestniť tieto symboly v päte znaku. Vojenské symboly charakterizujúce vojenský subjekt sa umiestňujú vždy nad jeho päťou.

V štítoch znakov nie je možné používať akýkoľvek text. Môžu sa používať jedine také nápisy, ktoré uvádzajú názov, respektíve skratku vojenského subjektu a jeho dislokáciu. Tieto sa umiestňujú vo vrchnej časti štítu, v poli rovnakej farby ako štít. V kruhovom alebo oválnom štíte sa nápis umiestňuje do medzikružia po obvode znaku.

Všetky uvedené pravidlá je nutné pri tvorbe znakov maximálnym spôsobom realizovať a pri posudzovaní výtvarných návrhov s mimoriadnym citom hodnotiť ich uplatnenie. Ukázalo sa, že tieto pravidlá je potrebné dodržiavať v procese tvorby,

POZNÁMKY

ako i v procese posudzovania. Život a prax prinášajú aj také situácie, že pri realizácii niektorým pravidiel je nevyhnutný individuálny prístup. Podľa doterajších skúseností pri tvorbe znakov dochádzalo aj k takým situáciám, že bolo nutné porušiť niektoré uvedené pravidlá. Išlo najmä o heraldické pravidlá alebo o pravidlá, ako napríklad nedodržanie tvaru štítu a farby jeho poľa, farby bordúry (lemu), ale i ďalšie. V ojedinelých prípadoch došlo k nerešpektovaniu, respektíve neakceptovaniu týchto princípov a pravidiel, ale muselo to byť patrične zdôvodnené. Analýza potvrdila, že tvorba znakov a ich ďalší vývoj musí jednoznačne vychádzať z rešpektovania uvedených pravidiel pre ich tvorbu. Môžu opäť vzniknúť situácie, že bude potrebné v určitých odôvodniteľných prípadoch porušiť, respektíve určitým spôsobom modifikovať uplatnenie pravidiel heraldiky, ktoré sú prijaté. Toto sa ale nemôže stať pravidlom.

Uvedené zásady a pravidlá heraldiky s vyššie uvedenými výtvarnými predlohami (obrázkami) ukazujú na to, že sa skvalitnila jednotlivá tvorba znakov v rezorte ministerstva obrany. Pre potvrdenie tohto stavu sme sa rozhodli v štúdiu odborne popísať niektoré zo znakov, pretože aj tu platí pravidlo, že odborný popis znaku je prvotný. Ide o určitú vzorku znakov, ktoré majú tvar kruhu alebo oválu, tvar gotického štítu s jednotným farebným zeleným a modrým poľom a rovnakou farbou hlavy znaku, ako aj možnosť ďalšieho voľného výberu farieb. Taktiež nám išlo o farebnosť bordúry (lemu), o pravidlo výnimočného umiestnenia štátneho znaku, umiestnenia jednotlivých prvkov z erbov miest a obcí, ako aj o ďalšiu vizuálnu prezentáciu realizácie niektorých prijatých pravidiel heraldiky.

Pre tvorbu znakov vojenských útvarov – práporov boli prijaté pravidlá s ohľadom na ich samotnú identifikáciu a začlenenie k druhu vojska, ako aj na ich stupeň a úroveň zaradenia.

Obrázok 7: Znak ženijného práporu Sered'

Tak napríklad Ženijný prápor Sered' má znak v tvare gotického štítu s čiernou bordúrou. Na zelenej ploche štítu je umiestnené zlaté (žlté) ozubené koleso, na ktorom je položená strieborná (biela) kotva, čo spolu predstavuje označenie ženijného vojska. Oba symboly sú vykreslené čiernym lemom. V hlave štítu na zelenej ploche je umiestnená skratka názvu žpr a názov miesta posádky v striebornej (bielej) farbe majuskulným písmom SEREĎ.

Takisto aj 11. mechanizovaný prápor Martin (pozri obr. č. 1) má znak tvaru gotického štítu s čiernou bordúrou. Na zelenú plochu znaku je položený strieborný (biely) cválajúci kôň, ktorý predstavuje ušľachtilé, rýchle zviera a je tiež časťou erbu mesta Martin, v ktorom útvar vznikol a je aj umiestnený. Jazdecké jednotky boli predchodcami síl rýchleho a okamžitého nasadenia. V hlave znaku na zelenej ploche je v striebornej (bielej) farbe umiestnený v skratke názov útvaru 11. mpr a miesto jeho dislokácie MARTIN.

Obrázok 8: Znak 11. mechanizovaného práporu Martin

Obrázok 9: Znak 12. mechanizovaného práporu Nitra

Aj znak 12. mechanizovaného práporu Nitra má znak tvaru gotického štítu so striebornou bordúrou a tenkou čiernou vonkajšou obrysovou linkou. Na zelenej ploche štítu sú umiestnené dva skrížené strieborné (biele) meče. V päte štítu je z erbu mesta Nitra položená strieborná (biela) pravá ruka držiaca červený praporec so strieborným (bielym) patriarchálnym ďatelinkovitým dvojitém krížom, ktorý je pripevnený na striebornú (bielu) žrd. V hlave štítu na zelenej ploche je strieborným (bielym) písmom umiestnené číslo a skratka názvu 12. mpr a majuskulným písmom miesto jeho dislokácie NITRA.

Pre názornosť uvádzame aj ďalšie znaky vojenských útvarov (práporov). Znak Raketometného oddielu Rožňava, znak 22. mechanizovaného práporu Michalovce a znak Práporu radiačnej, chemickej a biologickej ochrany Rožňava, ktoré taktiež majú tvar gotického štítu s čiernou bordúrou.

Obrázok 10: Znak raketometného oddielu Rožňava

Obrázok 11: Znak 22. mechanizovaného práporu Michalovce

Obrázok 12: Znak práporu RCHBO Rožňava

Obrázok 13: Znak Veliteľstva síl výcviku a podpory Trenčín

POZNÁMKY

Typickým príkladom použitia štvrteneho štítu je znak zrušeného Veliteľstva síl výcviku a podpory Ozbrojených síl SR. Ide o modro-strieborný štvrtý gotický štít s čiernou bordúrou a srdcovým štítom s farebným štátnym znakom SR. Je to združený štít symbolizujúci podriadenosť štyroch veliteľstiev s jednotlivými prvkami. Vpravo hore je znak veliteľstva výcviku, vpravo dole je symbol veliteľstva logistiky (zlaté (žlté) písmeno L, ktoré je symbolom logistiky), vľavo hore je umiestnený symbol veliteľstva spojovacieho vojska (rozprestreté zlaté (žlté) včelie krídla s červenou ružou a jej stredom sklopený zlatý (žltý) šíp a so štyrmi bleskami) a vľavo symbol veliteľstva posádky Bratislava so symbolom z erbu mesta. V hlave štítu v striebornom poli je v dvoch riadkoch čiernym majuskulným písmom názov, v prvom riadku VELITEĽSTVO SÍL a v druhom riadku VÝCVIKU A PODPORY.

Vyššie uvedená vzorka, pri niektorých znakoch prezentovaná odbornými popismi a vyobrazením predstavuje len určitý zlomok z celkového počtu priznaných znakov. Vzorka potvrdzuje, že sa darilo naplňať jednotlivé pravidlá prijaté v rezorte ministerstva obrany po roku 2002 a komplexne spracovať a vydať interné normy týkajúce sa tejto problematiky v roku 2005, respektíve v roku 2006. Zároveň sa ukázalo, že pri realizácii heraldických pravidiel sa postupne darilo používať odborný heraldický slovník.

V tejto druhej kapitole ide o analýzu stavu a úroveň tvorby a vývoja znakov, ale aj odznakov v rezorte obrany. Podľa pravidiel heraldiky s využitím určitých prvkov faleristiky boli tvorené aj výtvarné a grafické návrhy vojenských odznakov, ktoré boli následne aj odborne posudzované. Sú to také odznaky, ktoré boli zaradené medzi symboly a nepatria do skupiny vyznamenaní. Ide o malé kovové, viditeľne nositeľné symboly, zriadené pre viditeľné označenie príslušnosti k istému celku, verejnú prezentáciu dosiahnutého vzdelania, postavenia a podobne. Sú to odznaky absolventov škôl a kurzov alebo služobné, členské, či stavovské odznaky. V tomto procese poznávania išlo o ďalšiu vojenskú symboliku v podobe množstva rôznych znakov, symbolov, znamení, figúr, ako i o iné drobné, ale dôležité prvky. Tieto podľa určitých predpísaných pravidiel alebo len voľne poskladaných znakov, symbolov, znamení, prvkov či figúr vytvárajú ďalšie druhy vojenskej symboliky, ktoré vlastne dotvárali alebo vytvárali symboliku v širšom chápaní. Boli to symboly označenia vojenských hodností, označenia druhov zbraní, vojsk a služieb, rukávové odznaky a celý rad ďalších doplňujúcich odznakov. V tomto príspevku sa venuje pozornosť odznakom, ktoré vznikali po roku 2002. Pre pripomenutie, od vzniku Armády SR, od roku 1993 do roku 2002 vznikol a bol zavedených celý rad odznakov, ktoré sa členia na rôzne druhy. Ide o odznaky na čiapku pre generálov, dôstojníkov, pre práporčíkov a poddôstojníkov a pre mužstvo. Sú to odznaky, ktoré sú nosené na čiapke so štítkom (brigádírke) a lodičke. Boli zriadené aj odznaky na čiapku pre príslušníkov vojenskej kancelárie prezidenta SR a odznak na čiapku čestnej stráže prezidenta SR. Ďalšiu skupinu odznakov v našich ozbrojených silách tvoria služobné odznaky absolventské (vojenských vysokých škôl, vyššieho akademického kurzu, ako i ďalších kurzov), stavovské označujúce príslušnosť príslušníka vojenskej kancelárie prezidenta SR, ale aj zdravotníckeho personálu s vysokoškolským vzdelaním a stredného zdravotníckeho personálu.

Mimoriadne významnú úlohu v označovaní príslušníkov Ozbrojených síl SR majú rozlišovacie odznaky druhov vojsk a služieb. Tieto sú umiestňované na náplecník k vojenskej hodnosti, čím sa označuje príslušnosť k druhu vojska a služby. Medzi odznaky druhov vojsk zaraďujeme: vševojskové, pešie vojsko, letectvo, tankové vojsko, raketové vojsko a delostrelectvo, protivzdušná obrana, vojsko radiačnej, chemickej a biologickej ochrany, ženijné a spojovacie vojsko, výsadkové a prieskumné vojsko. Medzi odznaky služby sú zaradené: zdravotnícka a veterinárska služba, vojenská justícia (do roku 2010), logistika, stavebno-ubytovacia služba, vojenská hudba, vojenská polícia, vojenská spravodajská služba (do roku 2012), duchovná služba – rímskokatolíckej cirkvi a duchovná služba – ekumenická, ako aj označenie pre dôstojníkov vojenskej kancelárie.

Veľkú skupinu symbolov tvoria odznaky špecialistov Ozbrojených síl SR, ktoré sú udeľované na základe získania predpísanej spôsobilosti. Po splnení predpísaných náročných kritérií získa profesionálny vojak predpísanú triedu a je oprávnený nosiť odznak zodpovedajúci danej triede. Do tejto skupiny patria v prvom rade odznaky špecialistov pozemných síl, a to odznak triednosti Výsadkára Ozbrojených síl SR, odznak vycvičenosti a odznaky špecialistov letectva a protivzdušnej obrany.

Po roku 2008 boli zriadené ďalšie odznaky z dôvodu viditeľného označenia a na verejnú prezentáciu odborníkov v rezorte ministerstva obrany patriacich k určitým špecializovaným skupinám, ktorí dosiahli určitú špecializovanú úroveň. Čiže patrili svojimi výnimočnými vedomosťami, znalosťami a schopnosťami, ako aj dosiahnutou špecializáciou do stavovskej skupiny. Išlo o absolventské odznaky kurzov rôzneho odborného zamerania, o odznaky absolvovania špecializovaného výcviku. Zároveň boli zriadené a zavedené aj odznaky na ocenenie výkonu štátnej služby profesionálnych vojakov Ozbrojených síl SR v hodnostnom zbore mužstva a poddôstojníkov.

V rámci zdokonaľovacej prípravy príslušníkov vojenského obranného spravodajstva boli organizované rôzne kurzy. Na ich verejnú prezentáciu bol v roku 2008 zriadený odznak absolventa práporčického kurzu vojenského obranného spravodajstva, odznak absolventa veliteľsko-štábného kurzu vojenského obranného spravodajstva a odznak absolventa vyššieho veliteľsko-štábného kurzu vojenského obranného spravodajstva. Pre všetky skupiny absolventov kurzov bol odznak z hľadiska formy rovnaký. Odznak mal oválny tvar a na ploche bol plasticky umiestnený jastrab s rozťahnutými krídlami útočiaci na hada, čo symbolizuje dôstojnosť, silu, bystrosť a čistotu. Symbolika jastraba s hadom (had symbol zla) analogicky charakterizuje činnosť a podstatu obranného spravodajstva. Po obvode bol v kruhopyse uvedený názov KURZ VOJENSKÉHO OBRANNÉHO SPRAVODAJSTVA a v dolnej časti v strede bola znázornená jedna hviezdička. Odznaky sa v jednotlivých skupinách líšili len farbou kovu, čiže odznak absolventa práporčického kurzu bol farby lesklej medi, jastrab s hadom vo farbe kovu patinovaného na staré striebro; odznak absolventa veliteľsko-štábného kurzu mal farbu kovu patinovaného na staré striebro, jastrab s hadom vo farbe kovu zlata a odznak absolventa vyššieho veliteľsko-štábného kurzu mal farbu kovu zlata, jastrab s hadom vo farbe kovu patinovaného na staré striebro.

POZNÁMKY

absolvent práporčíckeho kurzu

absolvent veliteľsko-štábneho kurzu

absolvent vyššieho veliteľsko-štábneho kurzu

Obrázok 14: Odznaky absolventov kurzov vojenského obranného spravodajstva

Z dôvodu zdokonaľovania prípravy odborníkov v oblasti EOD boli vykonávané rôzne kurzy a odborný výcvik. Na verejnú prezentáciu jednotlivcov, ich odbornej spôsobilosti, ako aj príslušnosti ku stavovskej skupine EOD bol v roku 2009 zriadený Absolventský odznak kurzu štábnych dôstojníkov EOD a Absolventský odznak výcviku štábnych dôstojníkov EOD. Oba odznaky boli rovného tvaru. Pre obe skupiny bol odznak z hľadiska formy rovnaký, rozdiel bol len vo farbe kovu a v texte (nápise). Odznak je oválneho tvaru, v strede s umiestnenou striebornou klasickou leteckou bombou a z jej stredu vychádzajú pod uhlom 45 stupňov na pravú a ľavú stranu po dva strieborné blesky symbolizujúce explóziu. Nad bombou v hornej časti je umiestnený znak NATO a v dolnej časti štátny znak SR, z ktorého zo spodnej časti vychádzajú na obe strany strieborné lipové ratolesti, každá s tromi lístkami. V medzikruží oválu odznaku je v kruhovitom majuskulným písmom text v anglickom jazyku a po jeho vonkajšej a vnútornej časti obvodu je v plastickej forme lem široký jeden milimeter.

Obrázok 15: Absolventské odznaky kurzov EOD

Odznak pre absolventov výcviku štábnych dôstojníkov EOD má po obvode text v hornej časti EOD STAFFS OFFICERS TRAINING, v dolnej časti EOD COE a medzi textom v hornej a dolnej časti je po jednej päťramennej hviezdičke. Farba kovu odznaku je strieborná. Odznak pre absolventov výcviku štábnych dôstojníkov EOD, má po obvode v hornej časti text EOD STAFFS OFFICERS COURSE, v dolnej časti EOD COE a medzi textom

v hornej a dolnej časti po jednej päťramennej hviezdičke. Farba odznaku je kovová bronzová patinová.

Na ocenenie výkonu štátnej služby profesionálnych vojakov Ozbrojených síl SR v hodnostnom zbore mužstva a poddôstojníkov boli v roku 2011 zriadené odznaky: Najlepší poddôstojník Ozbrojených síl SR, Najlepší vojak pozemných síl Ozbrojených síl SR, Najlepší vojak vzdušných síl Ozbrojených síl SR a Najlepší vojak síl výcviku a podpory Ozbrojených síl SR.

Odznak Najlepší poddôstojník Ozbrojených síl SR má tvar kruhu, je dvojstranný a je v plastickej forme. Lícna strana je horizontálne delená, a to na hornú časť veľkosti 2/3 a dolnú časť v 1/3 veľkosti. V hornej časti na pravej strane sú umiestnené z profilu dve postavy do pásu v poľnej rovnošate, bližšie je postava poddôstojníka v poľnom klobúku, ktorého pravá ruka smeruje doľava. Za poddôstojníkom je umiestnená časť postavy vojaka, ktorý má na hlave prilbu a v pravej ruke drží samopal. V dolnej časti odznaku je v dvoch riadkoch text, v hornom riadku od pravého okraja NAJLEPŠÍ a v druhom riadku od okraja po okraj text PODDÔSTOJNÍK a pod textom lipová ratolesť s tromi lístkami. Na rubovej strane odznaku je v kruhopise text majuskulným písmom OZBROJENÉ SILY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, miesto na matričné číslo a pod ním miesto na vyrazenie roka a pripínací mechanizmus. Po obvode vonkajšej lícnej a rubovej strany odznaku je v plastickej forme lem široký do dvoch mm.

Odznak má priemer 40 mm a je vyrobený zo strieborného matovaného bieleho kovu (falošné striebro) a jeho hrúbka je do dvoch mm.

averz

reverz

Obrázok 16: Odznak Najlepší poddôstojník Ozbrojených síl SR

Odznaky Najlepší vojak pozemných síl, Najlepší vojak vzdušných síl a Najlepší vojak síl výcviku a podpory majú lícnu stranu rovnakú, len rubová strana sa líši textom v kruhopise.

Odznaky z radu Najlepší vojak sú kruhového tvaru, dvojstranné a v plastickej forme. Na lícnej strane v ľavej časti je umiestnená postava vojaka v podrepe, na ľavej strane s brašnou a maskou, s prilbou a samopalom opretým o pravé rameno držiaceho ľavou rukou prednú časť hlavne v polohe pripravenej na strelbu. Ľavá topánka, prilba a ústie hlavne samopalu s mieridlami prerušujú vonkajší plastický lem odznaku. Na pravej strane plochy odznaku je umiestnený text majuskulným písmom v dvoch riadkoch. Každý začína tesne pri leme okraja. V prvom radku je slovo NAJLEPŠÍ a v druhom VOJAK. Na rubovej strane odznaku v hornej časti je v kruhopise text majuskulným písmom, a to pri odznaku pre najlepšieho vojaka pozemných síl POZEMNÉ SILY OS SR, pre najlepšieho vojaka vzdušných síl VZDUŠNÉ SILY OS SR a pre najlepšieho vojaka síl výcviku a podpory SILY VÝCVIKU A PODPORY OS SR. Všetky odznaky obsahujú miesto na matričné číslo a miesto na vyrazenie roka a pripínací mechanizmus. Po obvode vonkajšej strany lícnej a rubovej strany odznakov je v plastickej forme lem široký do dvoch mm.

POZNÁMKY

Obrázok 17: Odznaky Najlepší vojak

Odznaky majú priemer 40 mm a sú vyrobené zo strieborného matovaného bieleho kovu (falošné striebro) a ich hrúbka je do dvoch mm.

3 VOJENSKÉ VYZNAMENANIA

Podľa právnej úpravy platnej od roku 2005 do roku 2015 bol názov vojenskej medaily používaný nesprávne, pretože narúšal všeobecnú systematiku vyznamenaní a nezodpovedal odbornej terminológii, čo bolo v rozpore so stáročnými zásadami faleristiky a jej tradíciami. Od roku 2012 bola mimoriadna pozornosť venovaná problematike vojenských vyznamenaní v súvislosti s prípravou nového zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov.

Vo všeobecnosti sa vyznamenania vo faleristickom ponímaní (nositeľné a neprenosné za ocenenie zásluh) členia na dve základné skupiny: rady a dekorácie. **Radmi** sú pomenovávané spoločensko-politicky najprestížnejšie a umelecko-remeselne najhodnotnejšie vyznamenania. Vzhľadom na svoju morálnu hodnotu patria zvyčajne do kategórie štátnych vyznamenaní.

Dekorácie sú v porovnaní s radmi spoločensky menej hodnotné vyznamenania (len v porovnaní s radmi). Netvorí súčasť štruktúry radov, ale predstavujú samostatné vyznamenania. Tento odborný termín jediným výrazom pomenúva celú veľkú skupinu vyznamenaní, ktoré nie sú radmi a vytvárajú tak protipól k termínu rad. Samotné dekorácie sa v závislosti od ich charakteru členia na pamätné a na záslužné. V závislosti od ich tvaru sa členia na tri základné skupiny: medaily, kríže a odznaky.

V uvedenej právnej norme boli vymenované vojenské odznaky (Čestný odznak Ozbrojených síl SR a Odznak náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR), ktoré slúžia taktiež na ocenenie, tzn. že sú vyznamenaniami nositeľnými a neprenosnými, ale nie sú radmi. Patria medzi dekorácie a zároveň to nie sú ani medaily, ani kríže, ale sú to odznaky.

V takomto prípade boli taxatívne vymenované vojenské vyznamenania, ktoré nie sú radmi, ale sú dekoráciami. Podľa zásad faleristiky a jej terminológie sa dekorácie (medzi ktoré v našom prípade patrili vojenské medaily, vojenské kríže a vojenské odznaky) môžu deliť na stupne v závislosti od miery zásluh. Rady sa delia na triedy, taktiež v závislosti od miery zásluh. Odznaky (triednosti špecialistov, odznaky výkonnosti športovcov atď.), ktoré nie sú vyznamenaniami sa delia na triedy.

Uvedený rozpor medzi stupňami a triedami obsahoval nielen citovaný zákon, ale aj výnos Ministerstva obrany SR. Uvedené nedostatky v oblasti uplatňovania pravidiel faleristiky sa podarilo napraviť v novom zákone. Začali sa používať nové pojmy a pomenovania vojenských vyznamenaní tak, ako to vychádza z pravidiel faleristiky. Pôvodné delenie na vojenské medaily a vojenské odznaky bolo nahradené delením na vojenské vyznamenania (vojenské medaily, vojenské kríže) a na vojenské odznaky. Celý systém vojenských vyznamenaní rezortu bol pomenovaný už správne.

Medzi vojenské medaily patrí:

- medaila Za statočnosť,
- medaila Za zranenie v boji,
- medaila Za službu v mierových pozorovateľských misiách,
- medaila Za humanitárnu pomoc,
- Pamätná medaila ministra obrany SR,
- medaila Vojenskej kancelárie prezidenta SR,
- medaila Vojenského spravodajstva a Medaila Vojenskej polície.

Medzi vojenské kríže patrí:

- kríž Za vernosť Ozbrojeným silám SR,
- Pamätný kríž za účasť vo vojenskej operácii
- Pamätný kríž náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR.

Medzi vojenské odznaky patrí:

- Čestný odznak Ozbrojených síl SR,
- Odznak náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR
- odznak Za bojový kontakt.

V roku 2004 a 2005 boli zriadené dve vojenské vyznamenania:

- Pamätný kríž náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR
- Pamätný kríž za účasť vo vojenskej operácii.

Pamätný kríž náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR (do roku 2015 medaila) udeľuje náčelník Generálneho štábu OS SR. Vyznamenanie má tvar kríža, je dvojstranné a má tri stupne. Na prednej strane, averze sa tvar ramien kríža dosiahol prienikom dvoch zrkadlovo obrátených obrysov slovanských bojových sekier. Kríž je podložený dvoma skríženými blatnickými mečmi. Uprostred je na oblý uhol postavený štvorcový medailón, ktorý je vyplnený červenou farbou. V medailóne je biely dvojramenný kríž. Zadná strana, revers je obdobná ako averz, len na medailóne je znak Ozbrojených síl SR. Stuha je hodvábná, široká 38 mm s farebnými modro-bielo-červeno-bielo-červeno-bielo-červeno-bielo-modrými pruhmi. Stučka zodpovedá stuhe s rovnakým počtom pruhov a na jej pravej strane je miniatúra medailónu.

POZNÁMKY

Pamätný kríž náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR má tri stupne:

- 1. stupeň – zlatistý,
- 2. stupeň – striebřistý,
- 3. stupeň – bronzový.

Obrázok 18: Pamätný kríž náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR

Obrázok 19:
Pamätný kríž za účasť
vo vojenskej operácii

Pamätný kríž za účasť vo vojenskej operácii (do roku 2015 medaila) udeľuje minister obrany SR. Vyznamenanie má tvar kríža, je dvojstranné a nemá stupne. Na averze má kríž tvar rovnoramenných šípov položených na červené pole. V strede kríža je v kruhu v červenom poli znak dvojkříža. Na reverze je umiestnený znak Ozbrojených síl SR (tri meče symbolizujú a pripomínajú veľkomoravskú legendu o Svätoplukových prútoch, na ktorých je položený štátny znak SR) a pod ním je miesto na matričné číslo. Po obvode je text v kruhopise majuskulným písmom MINISTERSTVO OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Stuha má šírku 39 mm, je červenej farby a v prostriedku má 15 mm široký pruh, v ktorom sa nachádzajú tri pásiky tmavočervenej farby a štyri pásiky bielej farby. Na stuhu sa pripieňuje plechový obdĺžnik, na ktorom je názov miesta vojenskej operácie napr.: AFGANISTAN, KOSOVO. Stužka zodpovedá stuhe s rovnakým počtom pruhov a na jej pravej strane je miniatúra averzu kríža. Vedľa miniatúry sa pripieňuje plechový obdĺžnik, ako na stuhe kríža.

Obrázok 20:
Medaila Vojenskej kancelárie
prezidenta SR

Medaila Vojenskej kancelárie prezidenta SR bola zriadená v roku 2008. Udeľuje ju náčelník Vojenskej kancelárie. Medaila má kruhový tvar, je dvojstranná a nemá stupne. Na jej averznej strane je na troch strieborných (bielych) mečoch, symbolizujúcich a pripomínajúcich veľkomoravskú legendu o Svätoplukových prútoch položená farebná štandarda prezidenta SR. Trojica mečov so štandardou prezidenta SR je z ľavej a pravej strany obložená štvoricou lipových listov striebornej (bielej) farby predstavujúcich lipu, ktorá je slovenským symbolom. V kruhopise v dolnej časti medaily je text majuskulným písmom VOJENSKÁ KANCELÁRIA PREZIDENTA SR. Po obvode vonkajšej strany medaily je v plastickej forme lem široký jeden mm. Na ploche reverznej strany je v štyroch riadkoch text majuskulným písmom ZA PL-

NENIE ÚLOH A SPOLUPRÁCU a pod textom je plocha na matričné číslo. Po obvode vonkajšej strany medaily je v plastickej forme lem široký jeden mm. Stuha je široká 38 mm, bielo-modro-bielo-červeno-bielo-modro-bielej farby. Stužka je rovnakej farby ako stuha, je široká 38 mm, vysoká 10 mm.

V roku 2008 bola taktiež zriadená **medaila Vojenskej polície**, ktorú udeľuje jej riaditeľ. Vojenská medaila má kruhový tvar, je dvojstranná a má tri stupne. Na averze sú dva prekrížené blatníkové meče a v ich strede je položený ranogotický štít s paragrafom. Po obvode vonkajšej strany medaily je v plastickej forme lem široký jeden mm. Na reverze je v troch riadkoch text majuskulným písmom ZA SLUŽBU VO VOJENSKEJ POLÍCII a pod textom je plocha na matričné číslo.

1. stupeň
averz

2. stupeň
averz

3. stupeň
averz

reverz

Obrázok 21: Medaila Vojenskej polície

POZNÁMKY

Po obvode vonkajšej strany medaily je v plastickej forme lem široký jeden mm. Medaila má priemer 35 mm. Stuha je široká 38 mm, zeleno-modrej farby so žltými pruhmi. Stužka zodpovedá stuhe s rovnakým počtom pruhov podľa príslušného stupňa medaily.

Medaila Vojenskej polície má tri stupne:

- 1. stupeň – kov v zlatej (žltej) farbe, v strede stuhy sú tri žlté pruhy,
- 2. stupeň – kov v striebornej (bielej) farbe, v strede stuhy sú dva žlté pruhy,
- 3. stupeň – kov v bronzovej farbe, v strede stuhy je jeden žltý pruh.

V roku 2012 bola zriadená **medaila Vojenského spravodajstva**, ktorú udeľuje jeho riaditeľ. Vojenská medaila má kruhový tvar, je dvojstranná a má tri stupne. Na prednej strane je v plastickej forme vyobrazený znak Vojenského spravodajstva. Zo stredu spodnej časti po jeho vonkajšom obvode sú na ľavej a pravej strane umiestnené lipové ratolesti, ktorých spodné časti stopiek sú (nepatrne) prekrížené. V hornej časti je nápis uvedený majuskulným písmom – VOJENSKÉ SPRAVODAJSTVO.

Obrázok 22: Medaila Vojenského spravodajstva

Po obvode vonkajšej strany medaily je v plastickej forme lem široký jeden mm. V strede plochy reverznej strany je v plastickej forme umiestnený znak Ministerstva obrany SR a text v kruhopise v majuskulnom písme začínajúci a končiaci v dolnej časti MINISTERSTVO OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. V dolnej časti je miesto na matričné číslo. Po obvode vonkajšej strany medaily je v plastickej forme lem široký jeden mm. Priemer medaily je 36 mm. Stuha je široká 38 mm zelenej farby, v strede s jedným červeným pruhom, naľavo a napravo po jednom bielom a jednom červenom pruhu. Stužka zodpovedá stuhe s rovnakým počtom pruhov s príslušným medailónom stupňa medaily. Medaila Vojenského spravodajstva má tri stupne:

- 1. stupeň – kov v zlatej (žltej) farbe, na stužke je v strede medailón zodpovedajúci farbe averzu medaily,
- 2. stupeň – kov v striebornej (bielej) farbe, na stužke je v strede medailón zodpovedajúci farbe averzu medaily,
- 3. stupeň – kov v bronzovej farbe, na stužke je v strede medailón zodpovedajúci farbe averzu medaily.

Požiadavky na rozšírenie škály vojenských vyznamenaní (dekorácií) vznikali aj v ďalších rokoch, napríklad na ďalšie oceňovanie štátnej služby, za osobitné zásluhy, mimoriadny prínos za rozvoj Ozbrojených síl SR, za plnenie ďalších úloh, záslužný čin alebo obetavosť pri plnení úloh krízovej situácie alebo mimoriadnych udalostí. Tieto vyznamenania boli zriadené už spomínaným zákonom č. 281/2015 o štátnej službe profesionálnych vojakov alebo boli zriadené ministrom obrany SR.

V roku 2015 boli zriadené medaily Za zranenie v boji, Pamätná medaila Medzinárodného centra EOD, Pamätná medaila pozemných síl a v roku 2016 Pamätná medaila vzdušných síl.

Medailu Za zranenie v boji udeľuje minister obrany SR. Medaila má kruhový tvar, je dvojstranná, nemá stupne a udeľuje sa za prvé, druhé a tretie zranenie v boji. Na averze v strede je umiestnená obrnená pravá ruka držiaca vztýčený meč na pravej strane a v strede, rovnobežne s ním je sklopený meč. Naľavo od hrotu meča je umiestnený symbol kvapky krvi. Poloha umiestnených mečov (vztýčený a sklonený predstavuje zápas (boj) a zreteľne zobrazená kvapka krvi predstavuje zranenie.

Obrázok 23: Medaila Za zranenie v boji

V kruhopise z hornej ľavej časti je umiestnený text ZA ZRANENIE V BOJI. Na reverze v jeho strede je umiestnený znak Ministerstva obrany SR a text v kruhopise MINISTERSTVO OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. V dolnej časti je miesto na matričné číslo. Priemer medaily je 35 mm a je vyhotovená z matného bieleho kovu. Stuha je

POZNÁMKY

biela s jedným červeným pruhom pri prvom zranení, dvomi pri druhom zranení a tromi pri treťom zranení (šírka pruhov je rovnaká ako šírka pruhu pri prvom zranení a udelení medaily). Šírka stuhy je 38 mm. Stužka zodpovedá stuhe s rovnakým počtom pruhov.

Obrázok 24:
Pamätná medaila
Medzinárodného centra EOD

Obrázok 25: Pamätná medaila pozemných síl OS SR. Medaila má kruhový tvar, je dvojstranná a nemá stupne. Na averznej ploche je umiestnený znak pozemných síl, prekrížená puška so šablou, ktoré sú položené na lipovej a olivovej ratolesti. Bodák pušky a špic šable prekrývajú len stopky ratolestí. V hornej časti kruhu medaily je umiestnený štátny znak SR tak, že konce ratolesti sa ho dotýkajú. V dolnej časti pod prekríženými stopkami ratolestí je umiestnená stuha, na pravej a ľavej časti je preložená a zakončená zastrihnutím do tvaru lastovičieho chvosta s nápisom v majuskulnom písmo POZEMNÉ SÍLY. Po obvode vonkajšej strany medaily je v plastickej forme lem široký jeden mm. Na reverze v strede plochy je majuskulným písmom

Obrázok 25:
Pamätná medaila pozemných síl
OS SR

Pamätnú medailu Medzinárodného centra EOD udeľuje náčelník Generálneho štábu Ozbrojených síl SR na návrh veliteľa Medzinárodného centra EOD. Medaila má kruhový tvar, je dvojstranná a nemá stupne. Na averze v ľavej časti kruhového formátu je zobrazený EOD operátor v ochrannom odeve. V pravej dolnej časti je diaľkovo ovládaný manipulátor. V pravej hornej časti je kompozícia doplnená o znak EOD COE (s prvkami – bomba, blesky a znak NATO). V pravej hornej časti kruhopisu je v slovenskom jazyku majuskulným písmom text POMOC PRI ZÁCHRANE ŽIVOTOV. Po obvode vonkajšej strany medaily je v plastickej forme lem široký jeden mm. Na reverze je v strede plochy umiestnený znak Generálneho štábu Ozbrojených síl SR a v plastickej

Pamätnú medailu pozemných síl OS SR udeľuje ich veliteľ. Medaila má kruhový tvar, je dvojstranná a nemá stupne. Na averznej ploche je umiestnený znak pozemných síl, prekrížená puška so šablou, ktoré sú položené na lipovej a olivovej ratolesti. Bodák pušky a špic šable prekrývajú len stopky ratolestí. V hornej časti kruhu medaily je umiestnený štátny znak SR tak, že konce ratolesti sa ho dotýkajú. V dolnej časti pod prekríženými stopkami ratolestí je umiestnená stuha, na pravej a ľavej časti je preložená a zakončená zastrihnutím do tvaru lastovičieho chvosta s nápisom v majuskulnom písmo POZEMNÉ SÍLY. Po obvode vonkajšej strany medaily je v plastickej forme lem široký jeden mm. Na reverze v strede plochy je majuskulným písmom

umiestnený nápis PAMÄTNÁ MEDAILA POZEMNÝCH SÍL OS SR v troch riadkoch a v dolnej časti je miesto na matričné číslo. Po obvode vonkajšej strany medaily je v plastickej forme lem široký jeden mm. Priemer obojstrannej medaily je 35 mm. Farba medaily je strieborný kov. Stuha je široká je 38 mm, zelená so štyrmi bielymi pruhmi, dva pruhy sú na ľavej a dva na pravej strane. Stužka zodpovedá stuhe s rovnakým počtom pruhov.

Obrázok 26:

Pamätná medaila vzdušných síl OS SR

Pamätná medaila vzdušných síl OS SR bola zriadená v roku 2016. Udeľuje ju ich veliteľ. Má kruhový tvar, je dvojstranná a nemá stupne. Na averze je centrálne umiestnený meč s rozťahnutými krídlami položenými na lipových ratolestiach, ktoré sú krídlami čiastočne prekryté. V hornej časti kruhu medaily je umiestnený štátny znak SR tak, že sa ho konce ratolestí dotýkajú. V dolnej časti pod prekříženými stopkami ratolestí je umiestnená stuha, na pravej a ľavej strane preložená a zakončená zastrihnutím do tvaru lastovičieho chvosta s nápisom v majuskulnom písme VZDUŠNÉ SÍLY. Po obvode vonkajšej strany medaily je v plastickej forme lem široký jeden mm. V strede na reverze je majuskulným písmom umiestnený nápis PAMÄTNÁ MEDAILA VZDUŠ-

NÝCH SÍL OS SR v troch riadkoch (po dve slová v jednom riadku) a v dolnej časti je miesto na matričné číslo. Po obvode vonkajšej strany medaily je v plastickej forme lem široký jeden mm. Priemer obojstrannej medaily je 35 mm a je zo strieborného kovu. Stuha má šírku 38 mm, je bledomodrá so striedajúcimi sa tmavomodrými štyrmi pruhmi a tromi bielymi pruhmi umiestnenými v strednej časti stuhy. Stužka zodpovedá stuhe s rovnakým počtom pruhov.

Po roku 2002 boli popri medailách a krížoch zriadené aj ďalšie vyznamenania, ktoré patria do skupiny dekorácií, a to vojenské odznaky. V roku 2005 bol zriadený Čestný odznak Ozbrojených síl SR a Odznak náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR a v roku 2015 odznak Za bojový kontakt. Všetky uvedené odznaky udeľuje náčelník Generálneho štábu Ozbrojených síl SR.

Čestný odznak Ozbrojených síl SR má tvar kruhu, je jednostranný a má tri stupne. Čestný odznak predstavuje rupertský kríž. Reliéf kríža plynulo mierne stúpa od okrajov do stredu a v strede má disk, na ktorom je položený štít so štátnym znakom SR. Na každom ramene kríža je reliéf sokola s rozopätými krídlami. Medzi ramenami kríža vychádzajú hroty mečov, pod ktorými sú lúče. Na zadnej strane odznaku je skrutka s maticou, ktorou sa prichytáva odznak na blúzu a pod ňou je miesto na matričné číslo. Priemer odznaku je 40 mm.

POZNÁMKY

Odznak má tri stupne:

- 1. stupeň – zlatistý,
- 2. stupeň – striebřistý,
- 3. stupeň – bronzový.

1. stupeň

2. stupeň

3. stupeň

Obrázok 27: Čestný odznak Ozbrojených síl SR

Odznak náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR má tvar kruhu, je jednostranný a má tri stupne. Na slovanskom obrannom štíte je v strede položený blatnický meč, ktorého koniec rukoväte a špic meča mierne prevyšujú štít. Po jeho pravej a ľavej strane sú umiestnené slovanské sekery (na ľavej strane obrátená sekerá), na nich od rukoväte meča po jeho oboch stranách v dolnej polovici štítu, mierne kopírujúc jeho zaoblenie sú položené po jednej lipovej ratolesti s piatimi listami. Priemer odznaku je 40 mm.

Odznak má tri stupne:

- 1. stupeň – zlatistý,
- 2. stupeň – striebřistý,
- 3. stupeň – bronzový.

1. stupeň

2. stupeň

3. stupeň

Obrázok 28: Odznak náčelníka Generálneho štábu Ozbrojených síl SR

Odznak Za bojový kontakt má tvar kruhu, je jednostranný a nemá stupne. Na averze sú do kruhu vpravo a vľavo umiestnené obrnené ruky (ľavá a pravá) držiace skrížené meče symbolizujúce kontakt (boj). V strede je umiestnený štátny znak SR. Reverzná strana odznaku

Obrázok 29: Odznak Za bojový kontakt

nemá výzdobu, obsahuje miesto na matričné číslo a pripínací mechanizmus. Odznak má priemer 40 mm a je vyrobený zo strieborného matovaného bieleho kovu (falošné striebro) a jeho hrúbka je dva mm. Zmenšenina (miniatúra) má malý pripínací mechanizmus, ktorého priemer je 15 mm a jeho hrúbka je 1,5 mm.

Okrem uvedených vojenských vyznamenaní minister obrany SR zriadil i ďalšie vyznamenania ku príležitostiam významných výročí a udalostí SR, Ozbrojených síl SR, ako aj ďalších výnimočných udalostí. Uvedené vyznamenania boli udeľované v čase pripomenutia si tejto významnej udalosti, napríklad:

averz

reverz

Obrázok 30:
Pamätná medaila
k 60. výročiu ukončenia
druhej svetovej vojny
(2005)

averz

reverz

Obrázok 31:
Pamätná medaila
k 15. výročiu vzniku
Ozbrojených síl SR
(2008)

averz

reverz

Obrázok 32:
Pamätná medaila
za účasť v boji proti
fašizmu a za oslobodenie
vlasti (2009)

averz

reverz

Obrázok 33:
Pamätná medaila
k 20. výročiu vzniku
Ozbrojených síl SR
(2012)

averz

reverz

Obrázok 34:
Pamätná medaila
k 10. výročiu vstupu
SR do NATO
(2013)

averz

reverz

Obrázok 35:
Pamätná medaila
k 70. výročiu SNP
a ukončenia 2. sv. vojny
(2014)

POZNÁMKY

Po roku 2002, po zriadení Ozbrojených síl SR bolo zrušené vojenské vyznamenanie – medaila Za účasť v pozorovateľských misiách Armády Slovenskej republiky, ktorá bola zriadená v roku 1994 ako prvé vojenské (rezortné) vyznamenanie. Namiesto tohto vyznamenania bola v roku 2002 zriadená **medaila Za službu v mierových pozorovateľských misiách**, ktorú udeľuje náčelník Generálneho štábu Ozbrojených síl SR. Medaila má kruhový tvar, je dvojstranná, má šesť stupňov. Na averze je v strede zemeguľa, ktorá je po oboch stranách ovenčená lipovými ratolesťami a nad ňou v hornej časti je umiestnená holubica symbolizujúca posla mieru. Po obvode medaily je v kruhopise majuskulným písmom uvedené ZA SLUŽBU V MIEROVÝCH POZOROVATEĽSKÝCH MISIÁCH. Na reverze je umiestnený znak Ozbrojených síl SR, a text v kruhopise MINISTER OBRANY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Medaila má priemer 36 mm a je z bieleho kovu upraveného patinou. Stuha je modrej farby, široká 38 mm. Na ľavom okraji stuhy sú biele, modré a červené pruhy. Medaila má šesť stupňov a udeľuje sa za vyslanie a účasť v mierovej pozorovateľskej misii, a to po prvom vyslaní I. stupeň, po druhom vyslaní II. stupeň a po každom ďalšom vyslaní ďalší stupeň, až po VI. stupeň. Jednotlivé stupne vyznamenania sú vyjadrené na stuhe kovovými kruhovými štítkami s rímskymi číslicami I – VI. Stužka zodpovedá stuhe s rovnakým počtom pruhov. Jednotlivé stupne sú rovnako označené ako na stuhe.

Obrázok 36: Medaila Za službu v mierových pozorovateľských misiách

Vojenské (rezortné) vyznamenania zriadené po roku 2002 a po ich správnom členení v roku 2015 na jednotlivé typy dekorácií majú z hľadiska formálneho porovnávania približne rovnaké rozmery. Ich veľkosť, respektíve priemer modulu medailí a krížov sa pohybuje od 35 do 40 mm a odznakov od 40 do 50 mm. Typickým prvkom na averze, ale aj na reverze medailí, ktorý sa postupne objavuje po obvode vonkajšej strany medaily je plastický lem široký jeden mm. Grafika modulov všetkých dekorácií je plastická, väčšinou ide o vystúpenú vrstvenú grafiku. Motívy na averze vyznamenania zodpovedajú grafickému stvárneniu rôznych historických obrazov, kríža, zvierat v kombinácii s vojenskými symbolmi, ako napríklad meč, štít, slovanská sekera bradatica, ako i lipové a olivové ratolesti. Na reverznej strane sú

umiestnené symboly Ministerstva obrany SR, Ozbrojených síl SR, ale i iné textové nápisy. Niektoré vyznamenania sú z homogénneho materiálu, iné sú kombinované s kovom a smaltom. Farebný smalt je väčšinou použitý na vyznamenaniach so štátnym znakom SR alebo na zvýraznenie niektorých dominantných prvkov medaily, kríža, či odznaku.

Stuha a jej farba je veľmi dôležitou súčasťou vyznamenania, pretože stužka zodpovedajúca farbe stuhy vizuálne nahrádza druh vyznamenania pri bežnom používaní na vojenskej rovnošate. Veľkosť stuhy zriadených vyznamenaní sa pohybuje v rozmeroch: šírka 38 mm a dĺžka 65 mm. Všetky medaily a kríže majú prevlečenú stuhu, ktorá sa väčšinou používa na upevnenie vyznamenania. Najčastejšie používané farby stúh na jednotlivých medailách a krížoch sú farby slovanskej trikolóry (biela, modrá, červená.) Uvedené farby môžu byť doplnené o niektoré ďalšie farby v rôznej kombinácii, napríklad zelená, žltá a pod. Na niektorých stuhách sú umiestnené kovové, respektíve plechové platničky s názvom miesta pôsobenia v operácii alebo názvom operácie. Stužky vyznamenaní zodpovedajú farbe, respektíve kombinácii farieb stuhy. Aj rozmery stužky sa pohybujú v rozmeroch v šírke 38 mm a výške od 10 do 12 mm. Pri niektorých medailách a krížoch je na ich stužkách umiestňovaný symetricky v strede alebo asymetricky naľavo medailónik, ktorý zodpovedá averzu a farbe kovu ich stupňa. Vo výnimočnom prípade bola na stužke Pamätnej medaily k 60. výročiu ukončenia druhej svetovej vojny umiestnená prekrížená lipová a olivová ratolesť, ktoré symbolizovali víťazstvo.

4 VOJENSKÉ, BOJOVÉ ZÁSTAVY

Vojenská, bojová zástava patrí medzi prvé a zároveň medzi hlavné symboly vojenských zväzkov a vojenských útvarov Armády SR a následne Ozbrojených síl SR. Predstavuje symbol morálnej cti a vojenskej statočnosti v boji za víťazstvo nad nepriateľom, v boji za svoju vlasť. Po vzniku Armády SR boli vytvorené administratívne a legislatívne predpoklady pre vytvorenie možností na zriadenie a zavedenie, ako aj zapožičiavanie bojových zástav. O tri roky neskôr, 30. januára 1997 bol vydaný interný predpis o zriadení a zavedení bojových zástav v rezorte ministerstva obrany.

Pre praktické potvrdenie nášho konštatovania, vojenskú, bojovú zástavu zapožičal prezident SR 5. pluku špeciálneho určenia v Žiline, ako prvému vojenskému útvaru v Armáde SR, ktorý je nositeľom historického a čestného názvu Žilinský pluk Jozefa Gabčíka.

Prvá bojová zástava má na liste lícnej strany umiestnený rozvinutý štátny znak SR (dvojitý strieborný kríž, vztýčený na strednom vyvýšenom vršku modrého trojvršia) a okolo okraja je rozmiestnený nápis zlatým písmom ARMÁDA (na vlajúcej časti) SLOVENSKEJ (na hornej časti) REPUBLIKY (na žrdovej časti) a ČEŠŤ A SLÁVA (na spodnej časti listu zástavy). Na začiatku nápisu v dolnom cípe je umiestnený na krátkej zlatej vetvičke jeden lipový lístok. Rub zástavy tvorí plocha, na ktorej v hornej polovici súbežne s okrajom je vyšíty názov útvaru, a to v dvoch riadkoch pod sebou. V spodnej polovici zástavy je umiestnený znak priznaný ministrom obrany.

POZNÁMKY

Zlaté lipové ratolesti, každá s tromi listami sú umiestnené v každom rohu bojovej zástavy tak, že najvyšší lístok (stredný) smeruje do rohu bojovej zástavy. Po obvode troch strán zástavy, a to na spodnom okraji, vľavúcom a hornom okraji sa nachádzajú strapce v zlatej farbe, ktorých dĺžka je 75 mm a hrúbka 5 mm.

Obrázok 37: Bojová zástava 5. pluku špeciálneho určenia v Žiline

V roku 1997 prezident SR zapožičal bojovú zástavu Vojenskej leteckej akadémii gen. M. R. Štefánika v Košiciach, Vojenskej akadémii v Liptovskom Mikuláši a 37. protiletadlovej brigáde Pezinok. Po odbornej analýze lícnej strany bojovej zástavy bolo konštatované, že heraldika nepozná termín rozvinutý štátny znak. Preto bol zmenený na lícnej strane tzv. rozvinutý štátny znak na štátny znak SR. Už v roku 1998 bol na lícnu stranu bojovej zástavy v súlade so zákonom o štátnych symboloch umiestnený štátny znak SR. Zároveň boli doplnené zlaté lipové ratolesti, každá s tromi listami umiestnenými v dolnom a hornom rohu, ako aj v dolnom a hornom cípe bojovej zástavy tak, že najvyšší lístok (stredný) smeruje do rohu bojovej zástavy. Takto upravená bojová zástava bola prezidentom SR zapožičaná 23. tankovej brigáde Kežmarok.

Obrázok 38: Bojová zástava 23. tankovej brigády Kežmarok

Zástavy pre zväzky a útvary vyslané na plnenie úloh mimo územia SR sú zhotovené z látky bielej farby.

líce

rub

Obrázok 39: Zástava Vojenského útvaru 1084 Nitra – ženijná jednotka Ozbrojených síl SR

líce

rub

Obrázok 40: Zástava Vojenského útvaru 1086 Nitra – jednotka radiačnej, chemickej a biologickej ochrany Ozbrojených síl SR

V roku 2006 boli prijaté smernice ustanovujúce zásady a pravidlá tvorby a výberu vojenskej symboliky a postupy, okrem iného aj v zapožičiavaní bojových zástav vojenským zväzkom a vojenským útvarom. Uvedená norma rieši administratívne postupy procesu zapožičiavania bojovej zástavy a konštrukciu a popis bojovej zástavy.

V úvode tohto príspevku je uvedené, že bojová zástava je jedným z hlavných symbolov vojenského zväzku alebo vojenského útvaru. Na základe skúseností a ústnych tradícií sa ukázalo, čo potvrdila aj prax, že bojová zástava je skutočný symbol vysokej morálky, disciplíny, vojenskej statočnosti a cti, predovšetkým pre tých príslušníkov vojenských zväzkov a vojenských útvarov, ktorým bola zástava zapožičaná. Od roku 1993 prezident SR zapožičal bojovú zástavu trom vojenským zväzkom (37. protiletadlovej raketovej brigáde Pezinok, 1997; 23. tankovej brigáde Kežmarok, 1998; 2. mechanizovanej brigáde Prešov, 2010) a siedmim vojenským útvarom (5. pluku špeciálneho určenia Žilina, 1997; 11. mechanizovanému práporu Martin, 2003; Vojenskej spravodajskej službe, 2004; 23. mechanizovanému práporu

POZNÁMKY

Michalovce, 2005; Slovenskej jednotke 1. čs. práporu KFOR, 2002; Vojenskému útvaru 1084 – ženijnej jednotke Ozbrojených síl SR, 2003; Vojenskému útvaru 1086 – jednotke radiačnej, chemickej a biologickej ochrany Ozbrojených síl SR, 2003). Z toho trom jednotkám, ktoré plnili úlohy mimo územia SR a dvom vojenským vysokým školám (Vojenskej leteckej akadémii generála M. R. Štefánika v Košiciach, 1997; Vojenskej akadémii v Liptovskom Mikuláši, 1997).

5 ZÁVER

Na základe skúseností zo štúdií, z tvorby a vývoja vojenskej symboliky a po analýze sa dospelo k záveru, že v užšom význame sa za rozhodujúci vojenský symbol môže považovať najmä vojenská, bojová zástava. Ide o jeden z hlavných symbolov, ktorý má významnú úlohu pri výchove profesionálnych vojakov, najmä v rozvíjaní tradícií vojenského zväzku alebo vojenského útvaru. Ďalším významným symbolom v oblasti tvorby a vývoja vojenskej symboliky je znak vojenského útvaru, školy a zariadenia, ktorý má svoj význam vo výchove príslušníkov, pretože vytvára pocit hrdosti na príslušnosť k svojmu útvaru alebo zariadeniu.

Mimoriadna pozornosť v príspevku je venovaná vojenským vyznamenaniam na ocenenie výkonu štátnej služby, za osobitné zásluhy alebo za mimoriadny prínos pre rozvoj ozbrojených síl, ako aj za plnenie ďalších úloh, za záslužný čin alebo za obetavosť pri plnení úloh počas krízovej situácie alebo mimoriadnej udalosti. Podarilo sa napraviť deformovaný, nesprávne nastavený a pomenovaný systém – vojenské medaily a odznaky, ktorý nielen prehliadal, ale neakceptoval pravidlá faleristiky v oblasti vojenskej symboliky.

V úvode je odôvodnené členenie vojenskej symboliky pre širšie chápanie, medzi ktoré sú zaradené ďalšie vojenské symboly (okrem vojenskej rovnošaty, ktorá má svoj špecifický význam), ako aj čestné a historické názvy vojenských zväzkov, vojenských útvarov, škôl a zariadení a označovanie vojenských hodností. Súčasne sa ukazuje, že existuje celý rad ďalších doplňujúcich symbolov, ktoré sú z pohľadu vážnosti nezanedbateľnými prvkami označujúcimi profesijné zaradenie a zameranie príslušníkov ozbrojených síl. Medzi tieto symboly sa zaraďujú rozlišovacie znaky druhov vojsk a služieb a farebné rozlíšenie. Skúseností ukázali, že v širšom význame každý z uvedených symbolov, ako aj ďalšie doplňujúce symboly majú svoj špecifický význam a prešli dlhodobým vývojom.

Do textu sú vložené aj vyobrazenia niektorých druhov vojenskej symboliky, čím sa príspevok stáva pútavejší a zaujímavejší.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

GRAUS, I.: Nomina sunt substantia rerum alebo niekoľko poznámok k terminológii súčasných slovenských vojenských vyznamenaní. In: *Vojenská história*, roč. 16, 2012, č. 1, s. 118. ISSN 1335-3314.

GRAUS, I.: *Vznik, formovanie a vývoj nositeľných a neprenosných vyznamenaní vo faleristickom ponímaní. Panovnícke, dynastické, pontifikálne, záslužné a dámske rady a*

dekorácie do roku 1815. Dizertačná práca. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, 2011, s. 71.

GRAUS, I.: Vznik a vývoj vyznamenaní. Minulosť oceňovania zásluh. In: *História. Revue o dejinách spoločnosti*, roč. 10, 2010, č. 5-6, s. 2-3. ISSN 1335-8316.

Nariadenie ministra obrany SR č. 2/2006 o zriadení Rady pre vojenskú symboliku. In: *Vestník Ministerstva obrany SR*, ročník 2006, čiastka 9, čl. 2, s. 2.

PURDEK, I.: *Československá a slovenská vojenská symbolika v priesečníku heraldiky, faleristiky a vexilológie (1914 – 1945)*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2015. s. 22-24. ISBN 978-80-89523-31-3.

PURDEK, I. - ZELIŽŇÁK, P. a kol. *Vojenská symbolika Slovenskej republiky. Vojenské zástavy, rovnošaty, hodnosti, vyznamenania, znaky a odznaky*. Bratislava : Magnet press Slovakia, 2006, s. 168. ISBN 80-98169-09-0.

Rozkazy ministra obrany Slovenskej republiky č. 28/1994, č. 22/1997 a č. 70/1997.

Služobný predpis hlavného služobného úradu pre štátnu službu profesionálnych vojakov č. 66/2011 o zriadení vojenských odznakov. In: *Vestník Ministerstva obrany Slovenskej republiky*, ročník 2011, čiastka 65.

Smernice Ministerstva obrany SR č. 10/2006 o vojenskej symbolike. In: *Vestník Ministerstva obrany SR*, ročník 2006, čiastka 46.

VRTEL', L.: *Heraldická terminológia*. Bratislava : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2009. 468 s. ISBN 978-80-970196-0-0.

VRTEL', L.: *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin : Matica Slovenská 1999, s. 12-14. ISBN 80-7090-490-9.

VRTEL', L.: Symboly vo vetre vejúce. In: *Historická revue*, roč. 3, 1993, č. 1, s. 25. ISSN 1335-6550.

Výnos Ministerstva obrany Slovenskej republiky č. SEOPMVL-20-49/2009-OdL, ktorým sa ustanovuje poskytovanie výstrojových náležitostí, druhy vojenskej rovnošaty, výstrojových súčiastok, špecifických znakov vojenskej rovnošaty, ich nosenie a používanie a nosenie vojenských medailí a vojenských znakov. In: *Vestník Ministerstva obrany SR*, ročník 2009, čiastka 89.

Zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 3/1993 Z. z. o zriadení Armády Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 319/2012 Z. z., ktorým sa mení zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony o vojenskom spravodajstve.

POZNÁMKY

Zákon č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl SR v znení neskorších predpisov.

ZELIŽŇÁK, P. [zost.]: *Vojenská symbolika Slovenskej republiky 1993 – 2009*. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2009, s. 20-33. ISBN 978-80-89261-31-4.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Stručne charakterizujte čo je heraldika, faleristika a vexilológia a vysvetlite základné pravidlá heraldiky, ktoré sa uplatňujú pri tvorbe znakov vojenských útvarov.
2. Charakterizujte a stručne objasnite, ktorý právny predpis, respektíve smernice MO SR riešia problematiku vojenskej symboliky po roku 2005.
3. Charakterizujte vojenské vyznamenania a ich členenie. Vymenujte ich.
4. Uvedte rozdiel medzi vojenskými odznakmi, ktoré sú nositeľné a neprenosné a odznakmi prezentujúcimi stupeň vzdelania, stavovskú skupinu, rôzne vojenské odbornosti a pod.
5. Medzi hlavné vojenské symboly patrí bojová zástava, čestný názov a historický názov. Charakterizujte akým symbolom je bojová zástava a vysvetlite čo je čestný názov a historický názov.

ĽUDSKÉ PRÁVA A ICH UPLATŇOVANIE V OZBROJENÝCH SILÁCH

POZNÁMKY

mjr. PhDr. Pavel **CZIRÁK**, PhD.

ÚVOD

Ochrana a podpora ľudských práv je všeobecným úsilím a cieľom mnohých jednotlivcov, skupín, štátov, medzinárodných, či mimovládnych organizácií.

Ľudské práva (základné práva a slobody) je možné charakterizovať ako prirodzené, neodňateľné a nescudziteľné oprávnenia prináležiace každému človeku z titulu jeho existencie ako jedinečnej, slobodnej bytosti obdarenej vrodenu dostoynosťou (inherent dignity), vôľou, citom a rozumom.

Z dôvodu zabezpečenia a rešpektovania základných ľudských práv a slobôd zo strany fyzických a právnických osôb, ale predovšetkým zo strany štátu, resp. orgánov verejnej moci sú tieto práva a slobody spravidla zachytené v hlavných právnych predpisoch ústavného charakteru, ako aj v medzinárodných zmluvách.

Rozhodujúci význam pre zakotvenie ľudských práv a slobôd v povojnovej Európe mala Všeobecná deklarácia ľudských práv, prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1948. Deklarácia je uznávaná ako všeobecný katalóg ľudských práv. Ľudské práva možno kategorizovať prostredníctvom tzv. generačného princípu. Prvá generácia ľudských práv zastrešuje občiansko-politické práva a charakterizuje ju dôraz položený na ochranu slobody jednotlivca voči štátu. Spája sa teda s predstavou nezasahovania štátu do integrity jedinca. V právnom poriadku Slovenskej republiky možno do tejto kategórie zaradiť najmä základné práva zakotvené v čl. 14 až čl. 32 Ústavy SR (právo na život, nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, osobná sloboda, zákaz mučenia, podrobenia sa krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu a mnoho ďalších). Druhá generácia základných práv a slobôd zahŕňa hospodárske, sociálne a kultúrne práva, ktoré vyžadujú skôr intervenciu štátu než jeho nezasahovanie, a to za účelom zabezpečenia materiálneho i duchovného rozvoja jednotlivcov. Do tejto kategórie patria práva, ktoré sú v slovenskom právnom poriadku zakotvené v čl. 35 až čl. 43 Ústavy SR (právo na prácu, právo na štrajk, právo na ochranu zdravia, právo na vzdelanie a pod.). Za nosnú ideu základných práv tzv. tretej generácie je považovaná solidarita. Medzi tieto práva možno zaradiť právo na mier, práva osôb patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám alebo právo na priaznivé životné prostredie. Globálna modernizácia spoločností a vývoj technológií vytvárajú tlak na ďalší posun vo vnímaní ľudských práv, v dôsledku čoho sa v posledných desaťročiach začalo uvažovať aj o tzv. štvrtej generácii ľudských práv. Táto nová kategória sa viaže predovšetkým na oblasť technológií ako je internet a sociálne siete alebo biotechnológií, napríklad výskum kmeňových buniek a klonovanie (Návrh celoštátnej..., 2015, s. 5).

V Slovenskej republike sa za základný rámec právnej úpravy ľudských práv považuje Ústava Slovenskej republiky a ústavný zákon, ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd (Orosz, 2010). Tento systém právnej úpravy ľudských práv dopĺňajú početné medzinárodné zmluvy.

POZNÁMKY

Ústava SR zakotvuje pre každého slobodu a rovnosť v dôstojnosti i v právach a zaručuje základné práva a slobody na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. V tomto kontexte čl. 12 ods. 1 Ústavy SR v prvej vete deklaruje, že ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Ustanovenie čl. 12 ods. 1 prvej vety Ústavy SR predstavuje vyjadrenie ústavného princípu rovnosti v najvšeobecnejšej podobe garantujúc rovnosť v jej prirodzenoprávnom poňatí. V ďalšej vete označeného ustanovenia ústavodarca deklaruje, že základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. V nadväzujúcich ustanoveniach Ústavy SR je všeobecne formulovaná garancia ochrany ľudských práv konkretizovaná pozitívno-právny vyjadrením, ktoré vo vzťahu ku všetkým subjektom práva, osobitne orgánom verejnej moci, formuluje konkrétne právne normy zaručujú okrem iného ochranu osobnej slobody (čl. 17), slobody pohybu a pobytu (čl. 23), slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery (čl. 24), slobody prejavu a práva na informácie (čl. 26), zákaz nútených prác alebo služieb (čl. 18), právo vlastníť majetok (čl. 20) a iné (Návrh celoštátnej..., 2015, s. 6).

Ozbrojené sily sú neoddeliteľnou súčasťou demokratického štátu a spoločnosti, zohrávajú kľúčovú úlohu pri vytváraní a udržiavaní bezpečného prostredia, ktoré umožňuje ľuďom využívať prirodzené, neodňateľné a nescudziteľné práva a slobody.

Profesionálni vojaci ozbrojených síl, ako zástupcovia verejnej moci sú povinní rešpektovať ľudské práva a medzinárodné humanitárne právo pri výkone svojich povinností. Ale iba vtedy, keď sú ich práva zaručené v rámci ich vlastnej inštitúcie, takže personál ozbrojených síl ich pravdepodobne podporí pri plnení úloh, tak v kasárňach, ako aj počas operácií.

V súčasnosti je vo všeobecnosti uznávané, že ako „obyvatelia v uniforme“ majú profesionálni vojaci nárok na rovnaké ľudské práva a základné slobody ako všetci ostatní občania. Skutočným základným kameňom všetkých medzinárodných zmlúv o ľudských právach je skutočnosť, že všetky ľudské bytosti bez ohľadu na ich profesionálnu situáciu alebo postavenie v spoločnosti, majú nárok na svoje neodcudziteľné práva a slobody.

1 ĽUDSKÉ PRÁVA PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV

Dôležitosť zabezpečenia ľudských práv v ozbrojených silách je potrebné si uvedomovať (Handbook..., 2008) z titulu, že:

- príslušníci ozbrojených síl, profesionálni vojaci sú občania požívajúci rovnaké ľudské práva a základné slobody ako ostatní občania,
- rešpektovanie ľudských práv príslušníkov ozbrojených síl prispieva k tomu, že ozbrojené sily sú pevne integrované do spoločnosti,
- rešpektovanie ľudských práv v kasárňach zabraňuje, aby boli ozbrojené sily zneužívané zo strany vlády a obrátili sa proti civilnému obyvateľstvu,

- rešpektovanie ľudských práv v kasárňach chráni príslušníkov ozbrojených síl pred zneužitím a utláčaním zo strany vlády alebo vojenskými veliteľmi,
- novodobé mierové operácie vyžadujú od personálu ozbrojených síl cielené úsilie o začlenenie ľudských práv do ich každodenných úkonov, budú lepšie pripravení na takéto činnosti, ak ich oni sami budú vykonávať v prostredí, ktoré rešpektuje a chráni tieto práva a vyžaduje, aby si znútorňovali hodnoty, ktoré sú ich základom.

Slovenská republika ako člen rôznych medzinárodných organizácií sa zaväzuje aj ku garantovaniu ľudských práv vojenského personálu ozbrojených síl. Napríklad Rada Európy prijala v roku 2010 Odporúčanie o ľudských právach príslušníkov ozbrojených síl (Human rights..., 2010). Dokument obsahuje nasledovné odporúčania:

- Príslušníci ozbrojených síl majú právo na život.
- Žiadny člen ozbrojených síl nesmie byť vystavený mučeniu alebo neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.
- Príslušníci ozbrojených síl sa nepoužijú pre nútené alebo povinné práce.
- Vojenská disciplína by mala byť charakterizovaná spravodlivosťou a procesné záruky by mali byť zabezpečené.
- Príslušníci ozbrojených síl majú právo na slobodu a bezpečnosť.
- Príslušníci ozbrojených síl majú právo na spravodlivé súdne konanie.
- Príslušníci ozbrojených síl majú právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, domova a korešpondencie. Akýkoľvek zásah verejného orgánu do výkonu tohto práva musí byť v súlade s požiadavkami článku 8, odseku 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach.
- Príslušníci ozbrojených síl majú právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva. Akékoľvek obmedzenia tohto práva musia spĺňať požiadavky článku 9, odseku 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach.
- Príslušníci ozbrojených síl majú právo na slobodu prejavu. Akékoľvek obmedzenia výkonu tejto slobody musia spĺňať požiadavky článku 10, odseku 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach.
- Príslušníci ozbrojených síl majú právo na prístup k relevantným informáciám.
- Príslušníci ozbrojených síl majú právo na slobodu pokojného zhromažďovania a na slobodu združovať sa s inými. Obmedzenia výkonu tohto práva musí byť v súlade s požiadavkami článku 11, odseku 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach.
- Príslušníci ozbrojených síl majú právo voliť a byť volení.
- Príslušníci ozbrojených síl majú právo uzavrieť manželstvo.
- Všetci príslušníci ozbrojených síl majú právo na ochranu svojho majetku.
- Príslušníkom ozbrojených síl by malo byť poskytnuté ubytovanie na zodpovedajúcej úrovni.

POZNÁMKY

- Príslušníci ozbrojených síl by mali mať právo na spravodlivé odmeňovanie a dôchodok.
- Príslušníci ozbrojených síl by mali mať právo na dôstojnosť, ochranu zdravia a bezpečnosť pri práci.
- Príslušníci ozbrojených síl by mali mať právo na slušnú a dostatočnú výživu.
- Príslušníci ozbrojených síl majú práva a slobody bez akejkoľvek diskriminácie.
- Osobitná pozornosť by mala byť v ozbrojených silách venovaná osobám mladším ako 18 rokov.
- Príslušníci ozbrojených síl by mali byť zaškolení v oblasti ľudských práv a medzinárodného humanitárneho práva.
- Príslušníci ozbrojených síl by mali mať možnosť podať sťažnosť vzťahujúcu sa k ich ľudským právam nezávislému orgánu.

1. 1 Legislatívny rámec vymedzenia základných práv, slobôd a povinností profesionálnych vojakov Ozbrojených síl SR

V rámci legislatívneho rámca Slovenskej republiky sú základné ľudské práva a slobody garantované ústavou. Obmedzenie ústavných práv je možné len v mimořadných situáciách a pre špecifikované skupiny obyvateľov. Pre ochranu príslušníkov ozbrojených síl je dôležité jasné a zrozumiteľné taxatívne definovanie ich práv a povinností. Ich porušenie je tak po vyčerpaní všetkých štandardných možností preskúmateľné nezávislým súdnictvom ako garantom ústavnosti na Slovensku.

Vo vzťahu k profesionálnym vojakom Ústava Slovenskej republiky vymedzuje ich možné obmedzenie v článku 54: „*Zákon môže sudcom a prokurátorom obmedziť právo na podnikanie a inú hospodársku činnosť a právo uvedené v čl. 29 ods. 2 zamestnancom štátnej správy a územnej samosprávy vo funkciách, ktoré určí aj právo uvedené v čl. 37 ods. 4, príslušníkom ozbrojených síl a ozbrojených zborov aj práva uvedené v čl. 27 a 28, pokiaľ súvisia s výkonom služby. Osobám v povolaniach, ktoré sú bezprostredne nevyhnutné na ochranu života a zdravia, môže zákon obmedziť právo na štrajk.*“ Tieto obmedzenia sú ďalej podrobnejšie rozpracované v zákone č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 281/2015 Z. z.“) v § 12 a v § 13:

Obmedzenie niektorých ústavných práv profesionálnych vojakov

§ 12

(1) Petičné právo profesionálnych vojakov vo veciach súvisiacich s výkonom štátnej služby sa obmedzuje na individuálne žiadosti, návrhy a sťažnosti profesionálneho vojaka.

(2) Profesionálny vojak nesmie byť členom politickej strany alebo politického hnutia.

(3) Profesionálny vojak sa nesmie aktívne zúčastňovať na zhromaždeniach organizovaných politickými stranami alebo politickými hnutiami.

(4) Profesionálny vojak sa nesmie združovať v odborových organizáciách, ktoré pôsobia v ozbrojených silách a na pracoviskách, kde vykonáva štátnu službu.

(5) Profesionálnemu vojakovi možno z dôvodu prípravy na plnenie úloh ozbrojených síl alebo na plnenie úloh podľa osobitných predpisov s jeho predchádzajúcim písomným súhlasom obmedziť osobnú slobodu pri výcviku, ktorým sa má prehĺbiť alebo preveriť jeho psychická odolnosť a fyzická odolnosť čo najvernejším priblížením k skutočným podmienkam plnenia úloh; súhlas môže profesionálny vojak vziať späť aj počas výcviku.

§ 13

(1) Profesionálny vojak nesmie

- a) podnikat',
- b) vykonávať inú zárobkovú činnosť; inou zárobkovou činnosťou sa na účely tohto zákona rozumie činnosť, ktorá zakladá nárok na príjem zdaňovaný podľa osobitného predpisu,
- c) byť členom riadiacich, kontrolných alebo dozorných orgánov právnických osôb vykonávajúcich podnikateľskú činnosť.

(2) Zákaz podľa odseku 1 písm. b) sa nevzťahuje na

- a) poskytovanie zdravotnej starostlivosti,
- b) lekársku posudkovú činnosť,
- c) poskytovanie veterinárnej starostlivosti,
- d) výkon osobnej asistencie podľa osobitného predpisu,
- e) vedeckú činnosť, pedagogickú činnosť, lektorskú činnosť, prednášateľskú činnosť, pastoračnú činnosť, publikačnú činnosť, literárnu činnosť, športovú činnosť, trénerskú činnosť, umeleckú činnosť, znaleckú činnosť, tlmočnickú činnosť alebo na prekladateľskú činnosť,
- f) činnosť vedúceho tábora pre deti a mládež, jeho zástupcu pre hospodárske a zdravotné veci, oddielového vedúceho, vychovávateľa, inštruktora, alebo zdravotníckeho pracovníka v táboroch pre deti a mládež,
- g) správu vlastného majetku, majetku maloletého dieťaťa a na správu majetku osoby, ktorá bola pozbavená spôsobilosti na právne úkony alebo ktorej spôsobilosť na právne úkony bola obmedzená,
- h) činnosť v orgánoch spoločenstva vlastníkov bytov a nebytových priestorov,
- i) činnosť v poradnom orgáne vlády,

POZNÁMKY

j) vykonávanie funkcie člena a zapisovateľa volebnej komisie alebo funkcie člena komisie pre referendum alebo

k) činnosť člena v rozkladovej komisii.

(3) Zákaz podľa odseku 1 sa nevzťahuje na profesionálneho vojaka, ktorý plní úlohy pod dočasnou legendou alebo trvalou legendou.

(4) Zákaz podľa odseku 1 písm. c) sa nevzťahuje na profesionálneho vojaka, ktorý je vyslaný do riadiaceho, kontrolného alebo dozorného orgánu právnickej osoby vládou alebo ministrom.

(5) Profesionálny vojak uvedený v odseku 4 nesmie za členstvo v týchto orgánoch poberať odmenu alebo iné výhody.

Zákon č. 281/2015 Z. z. ďalej v § 133 a § 134 (Podmienky vykonávania štátnej služby) vymedzuje základné práva a povinnosti profesionálneho vojaka.

§ 133

Základné práva profesionálneho vojaka

(1) Profesionálny vojak má právo na

- a) vytvorenie podmienok nevyhnutných na riadny výkon štátnej služby,
- b) peňažné náležitosti podľa tohto zákona,
- c) naturálne náležitosti podľa tohto zákona,
- d) ochranu zdravia pri výkone štátnej služby,
- e) ochranu ľudskej dôstojnosti v služobnom styku a v osobnom styku s veliteľom a ostatnými profesionálnymi vojakmi,
- f) primeranú duchovnú starostlivosť a na účasť na náboženských aktivitách, ak to nie je v rozpore s potrebami služobného úradu a výkonom štátnej služby,
- g) získavanie kvalifikačných predpokladov a požiadaviek na výkon štátnej služby, ak to tento zákon umožňuje,
- h) podávanie sťažností vo veciach výkonu štátnej služby služobnému úradu vrátane sťažností v súvislosti s porušením zásady rovnakého zaobchádzania podľa § 4.

(2) Profesionálny vojak má právo na bezplatné ubytovanie počas

- a) prípravnej štátnej služby v mieste výkonu štátnej služby, to neplatí počas zaradenia do neplatenej zálohy,
- b) vyslania na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky podľa § 77 ods. 1 písm. a) a c) alebo plnenia úloh v inom mieste podľa § 78, ktoré je ohrozené alebo postihnuté ozbrojeným konfliktom,
- c) preventívnej rehabilitácie podľa § 126 ods. 2 písm. a) a b) v mieste jej výkonu.

§ 134

POZNÁMKY

Základné povinnosti profesionálneho vojaka

(1) Profesionálny vojak je povinný

- a) dodržiavať služobnú disciplínu,
- b) dodržiavať zásadu rovnakého zaobchádzania podľa § 4,
- c) vykonávať štátnu službu osobne, nestranne, riadne, v určenom služobnom čase a v medziach svojho oprávnenia,
- d) vykonávať štátnu službu v mieste a vo funkcii podľa potrieb služobného úradu,
- e) bezodkladne oznámiť veliteľovi vznik havárií, porúch a nedostatkov, ktoré sťažujú výkon štátnej služby, ohrozujú život, zdravie alebo bezpečnosť, a hroziacu škodu,
- f) zakročiť, ak pri výkone štátnej služby hrozí škoda a na jej odvrátenie je potrebný neodkladný zákrok; nemusí tak urobiť, ak mu v tom bráni dôležitá okolnosť alebo ak by tým seba alebo iné osoby vystavil vážnemu ohrozeniu života alebo zdravia,
- g) dodržiavať predpisy o bezpečnosti a ochrane zdravia pri výkone štátnej služby, s ktorými bol riadne oboznámený,
- h) zdržať sa konania, ktoré by mohlo viesť ku konfliktu verejného záujmu s osobnými záujmami, najmä nezneužívať informácie nadobudnuté pri vykonávaní štátnej služby na vlastný prospech alebo v prospech blízkych osôb, alebo iných fyzických osôb alebo právnických osôb,
- i) poskytnúť služobnému úradu údaje podľa § 16, ktoré sú nevyhnutné na realizáciu práv a povinností vyplývajúcich zo služobného pomeru, a bezodkladne hlásiť zmeny týchto údajov,
- j) bezodkladne oznámiť služobnému úradu príbuzenské vzťahy podľa § 17 ods. 1, ktoré vznikli počas trvania služobného pomeru,
- k) zachovávať mlčanlivosť o skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel v súvislosti s vykonávaním štátnej služby a ktoré v záujme ozbrojených síl nemožno oznamovať iným osobám, a to aj po skončení služobného pomeru, ak ho tejto povinnosti nezabaví služobný úrad; povinnosť mlčanlivosti sa nevzťahuje na oznámenie kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti,
- l) bezodkladne služobnému úradu
 - 1. predložiť právoplatné rozhodnutie zakladajúce stratu bezúhonnosti,
 - 2. predložiť uznesenie o vznesení obvinenia proti svojej osobe, ak je dôvodom na dočasné pozbavenie výkonu štátnej služby,
 - 3. oznámiť výsledok trestného konania, v súvislosti s ktorým bol dočasne pozbavený výkonu štátnej služby,

POZNÁMKY

m) zúčastniť sa každoročne na preskúšaní z pohybovej výkonnosti podľa nariadenia veliteľa, ak to zdravotný stav profesionálneho vojaka a výkon štátnej služby umožňuje, a splniť požadované normy z pohybovej výkonnosti v príslušnej vekovej kategórii,

n) podrobiť sa v súvislosti s výkonom štátnej služby vyšetreniu na zistenie prítomnosti alkoholu alebo metabolitov omamných alebo psychotropných látok v organizme,

o) uzatvoriť dohodu o poskytovaní zdravotnej starostlivosti podľa osobitného predpisu, ak mu veliteľ určil poskytovateľa zdravotnej starostlivosti,

p) podrobiť sa

1. lekárskej prehliadke a odbornému vyšetreniu,
2. očkovaniu a ďalším profylaktickým opatreniam, ktoré súvisia s výkonom štátnej služby,
3. lekárskeho a psychologického vyšetreniu na posúdenie zdravotnej spôsobilosti a psychickej spôsobilosti na výkon štátnej služby alebo funkcie,
4. prieskumnému konaniu,
5. úkonom, ktoré súvisia s jeho identifikáciou podľa § 60,
6. zdravotným výkonom podľa § 123 ods. 1 písm. d) a e),

q) ochraňovať majetok štátu, ktorý mu bol zverený, pred poškodením, stratou, zničením a zneužitím, nakladať s ním účelne a hospodárne a využívať ho iba na oprávnené účely,

r) nastúpiť na výkon štátnej služby bezodkladne po právoplatnom zrušení personálneho rozkazu o prepustení,

s) počas dočasnej neschopnosti pre chorobu alebo úraz dodržiavať liečebný režim určený ošetrojúcim lekárom,

t) zdržiavať sa na adrese v Slovenskej republike uvedenej na tlačive, ktorým sa potvrdzuje dočasná neschopnosť pre chorobu alebo úraz, ak jeho miesto výkonu štátnej služby je na území Slovenskej republiky; to neplatí, ak je tomuto profesionálnemu vojakovi poskytovaná zdravotná starostlivosť mimo územia Slovenskej republiky,

u) bezodkladne oznámiť veliteľovi zmenu adresy podľa písmena t),

v) počas výkonu štátnej služby nosiť vojenskú rovnošatu, predpísané výstrojové súčasti a špecifické znaky vojenskej rovnošaty, ak tento zákon v § 206 ods. 5 neustanovuje inak, byť ustrojený a dbať o náležitú úpravu svojho zovňajšku.

(2) Profesionálny vojak nesmie

a) užiť omamné alebo psychotropné látky,

- b) nastúpiť v služobnom čase na výkon štátnej služby pod vplyvom alkoholu,
- c) požiť alkoholické nápoje v služobnom čase alebo počas vyslania na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky podľa § 77 ods. 1 písm. a) a c) alebo podľa § 78,
- d) viesť motorové vozidlo pod vplyvom alkoholu alebo iných omamných alebo psychotropných látok a v dôsledku toho spôsobiť dopravnú nehodu,
- e) úmyselne porušiť povinnosti podľa § 135 ods. 1, § 136 ods. 3 alebo úmyselne uviesť neúplné údaje alebo nepravdivé údaje v majetkovom priznaní alebo v čestnom vyhlásení profesionálneho vojaka podľa § 135 ods. 5.

(3) Profesionálny vojak ďalej nesmie

- a) sprostredkovať pre inú fyzickú osobu alebo právnickú osobu obchodný styk
 - 1. so štátom,
 - 2. s obcou,
 - 3. s vyšším územným celkom,
 - 4. so štátnym podnikom, štátnym účelovým fondom, Fondom národného majetku Slovenskej republiky a s inou právnickou osobou zriadenou štátom,
 - 5. s rozpočtovou organizáciou alebo príspevkovou organizáciou, inou právnickou osobou alebo zariadením obce,
 - 6. s rozpočtovou organizáciou alebo príspevkovou organizáciou, inou právnickou osobou vyššieho územného celku alebo
 - 7. s inou právnickou osobou s majetkovou účasťou Slovenskej republiky, Fondu národného majetku Slovenskej republiky, obce alebo vyššieho územného celku,
- b) požadovať dary alebo iné výhody, alebo navádzať iného na poskytovanie darov alebo iných výhod v súvislosti s vykonávaním štátnej služby,
- c) prijímať dary alebo iné výhody od fyzickej osoby alebo právnickej osoby v súvislosti s vykonávaním štátnej služby okrem darov alebo iných výhod poskytovaných služobným úradom a darov poskytovaných pri oficiálnych rokovaníach alebo stretnutiach,
- d) nadobúdať majetok od Slovenskej republiky, obce, vyššieho územného celku alebo Fondu národného majetku Slovenskej republiky inak ako vo verejnej súťaži alebo vo verejnej dražbe, ak osobitný predpis neustanovuje inak; to sa vzťahuje aj na blízke osoby profesionálneho vojaka,
- e) používať symboly spojené s výkonom štátnej služby na osobný prospech,
- f) vedome šíriť a sprostredkovať nepravdivé, pravdu skresľujúce alebo zavádzajúce informácie, ktoré by mohli poškodiť povesť služobného úradu alebo ostatných profesionálnych vojakov,

POZNÁMKY

g) zvyhodňovať blízke osoby pri vykonávaní štátnej služby, poskytovať nepravdivé vyhlásenia, vyhotovovať falzifikáty a nepravdivé dokumenty súvisiace s vykonávaním štátnej služby.

(4) Výnimku z ustanovenia odseku 2 písm. c) môže profesionálnemu vojakovi povoliť veliteľ. Podrobnosti o výnimke z odseku 2 písm. c) ustanoví služobný predpis.

(5) Ustanovenie odseku 3 písm. a) sa nevzťahuje na profesionálneho vojaka, ktorému sprostredkúvanie obchodného styku vyplýva z jeho funkcie, alebo ak je na takú činnosť splnomocnený služobným úradom.

(6) Podrobnosti o preskúšaní profesionálnych vojakov z pohybovej výkonnosti ustanoví služobný predpis.

(7) Podrobnosti o úprave zovňajšku profesionálneho vojaka ustanoví služobný predpis.

1. 2 Zásady rovnakého zaobchádzania

Najdôležitejším predpisom v oblasti nediskriminácie je antidiskriminačný zákon (Zákon č. 365/2004 Z. z.). Jeho podstatou je úprava zásady rovnakého zaobchádzania a stanovenie prostriedkov právnej ochrany, ak dôjde k porušeniu tejto zásady. Zákon definuje diskriminačné dôvody a formy diskriminácie a zakazuje diskrimináciu z akéhokoľvek dôvodu. Zákon umožňuje, aby sa obeť diskriminácie na súde domáhala svojich práv. Antidiskriminačný zákon bol prijatý s cieľom právne upraviť a do praxe uviesť princíp konania, ktorého obsahom je zákaz zvyhodňovania či znevýhodňovania osôb na základe charakteristík súvisiacich s ich identitou a integritou. Týmto zákonom boli do právneho poriadku SR transponované viaceré sekundárne právne akty EÚ. Antidiskriminačný zákon má svoju vecnú pôsobnosť vymedzenú len na určité oblasti spoločenských vzťahov, na rozdiel od princípu rovnosti podľa článku 12 ods. 1 Ústavy SR v zmysle jeho výkladu Ústavným súdom SR (Návrh celoštátnej..., 2015, s. 6).

Antidiskriminačný zákon umožňuje vytváranie najzákladnejších podmienok na odstránenie bariér pre rovnakú východiskovú situáciu, teda rovnosť šancí. Cieľom je zabezpečiť, aby každý člen a členka spoločnosti mali možnosť slobodne sa realizovať podľa svojich schopností a možností.

Ľudia sa bežne stretávajú s predsudkami a stereotypmi, ktoré im znemožňujú naplno sa uplatniť a rozvíjať svoje schopnosti podľa vlastných predstáv a individuálnych kvalít. Takéto znevýhodnenia, ktorým rôzne skupiny obyvateľstva čelia v pracovnom i súkromnom živote, sa označujú pojmom diskriminácia.

Antidiskriminačný zákon rozoznáva diskrimináciu priamu a nepriamu. **Priama diskriminácia** je konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii. **Nepriama diskriminácia** je navonok

neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú osobu v porovnaní s inou osobou; nepriama diskriminácia nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu.

Antidiskriminačnú legislatívu má v sebe priamo zahrnutú aj zákon č. 281/2015 Z. z. v § 4.

§ 4

Zákaz diskriminácie

(1) Služobný úrad je povinný zaobchádzať s občanom a profesionálnym vojakom v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania ustanovenou osobitným predpisom, najmä ak ide o podmienky prijatia do štátnej služby, podmienky výkonu štátnej služby, odmeňovanie a iné plnenie peňažnej hodnoty a nepeňažnej hodnoty poskytované v súvislosti s výkonom štátnej služby, vzdelávanie a skončenie štátnej služby.

(2) V súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania sa zakazuje diskriminácia občana a profesionálneho vojaka z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasového pôvodu, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, povinností k rodine, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia alebo z dôvodu oznámenia kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti.

(3) Výkon práv a povinností vyplývajúcich zo štátnej služby musí byť v súlade s dobrými mravmi. Nikto nesmie tieto práva a povinnosti zneužívať na ujmu druhého.

(4) Občan pri prijímaní do štátnej služby alebo profesionálny vojak, ktorý sa domnieva, že jeho práva alebo právom chránené záujmy boli dotknuté nedodržaním zásady rovnakého zaobchádzania, sa môže domáhať ochrany v služobnom úrade alebo na súde. Služobný úrad je povinný na podnet občana a profesionálneho vojaka bez zbytočného odkladu odpovedať, vykonať nápravu a odstrániť následky nedodržania zásady rovnakého zaobchádzania.

(5) Služobný úrad alebo veliteľ nesmie profesionálneho vojaka žiadnym spôsobom postihovať alebo znevýhodňovať preto, že sa zákonným spôsobom domáha svojich práv vyplývajúcich z výkonu štátnej služby alebo z uplatňovania zásady rovnakého zaobchádzania.

(6) Služobný úrad zabezpečí oboznámenie občana a profesionálneho vojaka s ustanoveniami o zákaze diskriminácie podľa odsekov 1 až 5.

Ďalšiu úpravu garantujúcu dodržiavanie základných práv, slobôd a povinností profesionálneho vojaka ustanovuje v súlade s § 132 ods. 6 zákona č. 281/2015 Z. z.

POZNÁMKY

Etický kódex profesionálneho vojaka (Vestník MO SR, 2015), v ktorom sa vymedzujú:

- mravné požiadavky na profesionálneho vojaka,
- štandardy správania a konania profesionálneho vojaka,
- štandardy správania a konania veliteľa.

2 NEDODRŽIAVANIE ĽUDSKÝCH PRÁV VO VOJENSKEJ ORGANIZÁCIÍ

Každá sociálna skupina, spoločenstvo, organizácia, spoločnosť je neustále vystavovaná procesu určovania pravidiel vzájomných vzťahov, správania sa a zároveň aj ich spochybňovania a nedodržiavania. Preto je pre ich stabilitu veľmi dôležité mať vypracovaný mechanizmus, ktorý bude tieto pravidlá tvoriť, regulovať a vymáhať. Nedodržiavanie stanovených pravidiel správania sa v medziľudských vzťahoch predstavuje spoločensky nežiadúce javy, ktoré majú na tieto skupiny, spoločenstvá, organizácie, či spoločnosť rozkladný účinok, ktorý môže v kritických momentoch prerastať do tzv. anómie – rozpadu spoločenských štruktúr. Jadrom týchto spoločensky nežiadúcich javov býva spravidla porušovanie ľudských práv, úzkoprsé presadzovanie egocentrických cieľov na úkor ostatných. V ozbrojených silách sledujeme výskyt spoločensky nežiadúcich javov najmä v kontexte ich vplyvu na bojovú morálku profesionálnych vojakov, vojenských jednotiek a ozbrojených síl.

2. 1 Bojová morálka vojakov

S pojmami bojová morálka, resp. s jej civilným ekvivalentom pracovná morálka sa môžeme stretnúť najčastejšie v odbore sociológia a psychológia, a to najmä v súvislosti s jej vplyvom na plnenie úloh a cieľov organizácie.

Polonský a Hamaj (2002, s. 39) chápu pracovnú (bojovú) morálku ako súčasť všeobecnej morálky, ako stupeň osvojených hodnôt a vzorov správania sa, ktorý je spoločensky podmienený a plní výchovnú a regulačnú funkciu vo vzťahoch medzi ľuďmi navzájom, medzi ľuďmi a inštitúciami, inštitúciami a ďalšími spoločenskými javmi. V pracovnej činnosti je tento stupeň osvojených noriem konfrontovaný so stavom uspokojenia, ktoré účastníci pracovného procesu čerpajú z rôznych aspektov svojej príslušnosti k organizácii. Pracovná morálka je tak nielen spoločenským produktom, ale aj činiteľom hospodárskeho a sociálneho vývoja spoločnosti.

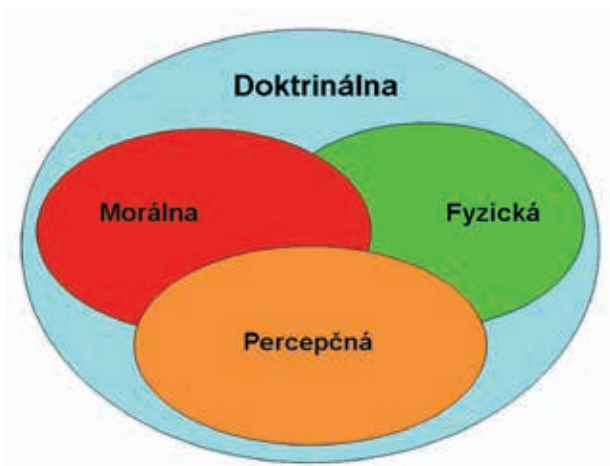
Pracovná skupina NATO HFM-081/RTG zameraná na ľudské zdroje a oblasť medicíny v rámci Organizácie pre výskum a technológie definuje bojovú morálku ako úroveň motivácie a entuziazmu vojakov k dosiahnutiu cieľov misie. Vo svojej záverečnej správe uvádza, že výskumy bojovej morálky priniesli dve kľúčové zistenia (Final report..., 2009, s. 40):

- vysoká bojová morálka má pozitívny vzťah k výkonu,
- vysoká bojová morálka je spojená s nižším počtom nebojových strát v dôsledku stresu.

Sila a účinnosť ozbrojených síl pri presadzovaní záujmov štátu spočíva v kvalite ich materiálo-technického zabezpečenia, v kvalite výcviku svojich príslušníkov,

v kvalite rozhodovacieho procesu jej veliteľov na všetkých stupňoch riadenia, či v neposlednom rade v dosiahnutej kvalite bojovej morálky vojakov. Tieto kvality sú považované za súčasť bojového potenciálu ozbrojených síl.

V doktríne ozbrojených síl SR je bojový potenciál ozbrojených síl definovaný ako schopnosť ozbrojených síl bojovať a dosahovať úspech v operáciách. V ozbrojených silách bojový potenciál tvoria tri základné, vzájomne prepojené zložky: fyzická, morálna a percepčná, založené a postavené na štvrtej zložke – doktrinálnej (Doktrína OS SR, 2009, s. 79).

Obrázok 1: Zložky bojového potenciálu

V kontexte doktrinálnych dokumentov Ozbrojených síl SR je možné bojovú morálku chápať ako synonymum morálnej zložky bojového potenciálu.

Morálna zložka bojového potenciálu ozbrojených síl je definovaná ako rozumné, tvorivé a silné vedenie, zručnosť a odvaha vojakov, súdržnosť síl, vycvičenosť jednotlivcov a jednotiek, primeranosť a ovládanie doktrinálnych zásad, vysoká úroveň pripravenosti a disciplíny. Súvisia s ňou tiež charakteristiky ozbrojeného konfliktu ako chaos, pocit strachu, ľudský stres (Doktrína pre plánovanie..., 2006, s. 17).

Podľa doktrinálnej definície morálnej zložky bojového potenciálu je to nakoniec človek, ktorý realizuje bojový potenciál. Ozbrojené sily, ak sa majú rozvíjať, zabezpečovať a používať v podmienkach výhodných pre NATO, vyžadujú čas, úsilie a zdroje. Morálna zložka bojového potenciálu je zameraná na to, ako presvedčiť ozbrojené sily viesť boj. Záleží na dobrej morálke a na presvedčení, že cieľ je morálny a eticky správny. To podporuje ofenzívneho ducha a odhodlanie dosiahnuť cieľ. Dosiahnutie vysokej úrovne morálnej zložky vyžaduje motiváciu, vedenie ľudí a riadenie (Doktrína pre plánovanie..., 2006, s. 80).

Porušovanie ľudských práv príslušníkov ozbrojených síl má priamy vplyv na ich bojovú morálku, a teda aj v závislosti od rozsahu výskytu tohto javu aj na bojový potenciál vojenských jednotiek a ozbrojených síl.

Jedným z prejavov, ktoré sprevádza porušovanie ľudských práv vojakov je tzv. mobbing, bossing a šikanovanie.

POZNÁMKY

2. 2 Mobbing, bossing, šikanovanie

Za mobbing, mobingové správanie sa považujú časté a systematické útoky a psychický nátlak spolupracovníkov zameraný proti jednotlivcovi alebo skupine jednotlivcov s cieľom ublížiť, ponížiť, zničiť dobrú povesť osoby, sabotovať jeho prácu či znepříjemniť pracovné podmienky do takej miery, aby nedokázal odviešť dobrú prácu (Výskyt spoločensky..., 2016).

Formou mobbingu je bossing, ktorý je špecifický najmä tým, že útoky smerujú od nadriadeného voči podriadenému alebo viacerým podriadeným. Ide o vedomú činnosť nadriadeného, ktorá poškodzuje podriadeného pred ostatnými kolegami, čím znemožňuje jeho prácu (Správa o dodržiavaní..., 2016).

Konkrétne spôsoby mobbingu závisia od podmienok na pracovisku a predovšetkým od fantázie samotného útočníka. Najčastejšie ide o ignorovanie, zadržovanie informácií, vylúčenie zo spoločenských častí pracovného dňa, poškodzovanie alebo odcudzovanie osobného majetku zasiahnutého, odmietanie spolupráce, strácanie pracovných podkladov a prostriedkov, slovné urážky, arogantné správanie, narážky na výzor a názory zasiahnutého, vyhrážky, rozširovanie klebiet, zveličovanie nedostatkov, očierňovanie u nadriadených, znevažovanie pracovných výkonov a schopností, narážky na psychický stav a pod. Zo strany nadriadeného môžu byť ešte doplnené zámerným komplikovaním pracovných úloh či vytváraním rôznych prekážok pri ich plnení, zadávaním nesplniteľných úloh, okliešťovaním kompetencií, zadržávaním informácií a pod.

Mobbing je v odbornej literatúre označovaný ako forma šikanovania medzi dospelými. Šikanovanie je prílišné zámerné preháňanie osoby, kladenie jej prekážok, násilné ponižujúce správanie voči nej alebo jej týranie zo strany jednotlivca alebo skupiny, spravidla ak sa táto osoba nemôže tejto situácii vyhnúť a nie je schopná sa jej účinne brániť. Pri šikanovaní ide o zvláštnu formu dlhodobého ubližovania a poškodzovania jednej osoby druhou, pre ktorú je typické zastrašovanie a zneužívanie sily (moci).

Pri porovnaní mobbingu a šikanovania¹⁾ najväčšie rozdiely je vidieť v cieľoch a prostriedkoch takýchto konaní. Primárnym cieľom mobbingu je postupné zneschopňovanie pracovnej spôsobilosti obeť, znečisťovanie jeho pracovnej výkonnosti, postupné nenápadné odoberanie jeho kompetencií a paralyzovanie jeho pracovných činností a sociálnych aktivít. Jednoducho povedané, obeť má byť takpovediac vyhostená za „brány“ svojej sociálnej skupiny (Kmošena, 2008). Po „odídení“ obeť z pracovného tímu, mobbér spravidla nemá ďalšiu motiváciu pokračovať v tejto aktivite, ak ho k tomu „neprinútiť“ ďalšie okolnosti. Prostriedkami mobbingu sú najmä prvky psychického teroru voči obeť.

1) Ako uvádza M. Kmošena (2008), po ukončení procesu profesionalizácie Ozbrojených síl SR sa o šikanovaní v jednotkách akosi prestalo hovoriť. Osvojil sa názor, že tam, kde nie sú vojaci povinnej služby, šikanovanie nemôže byť. Skúsenosti z iných profesionálnych armád a zážitkové stavy profesionálnych vojakov, najmä z radov mužstva a poddôstojníkov však ukazujú, že šikanovanie zostáva i naďalej súčasťou fungovania ozbrojených síl a je nežiaducim javom, ktorý v jednotkách našich ozbrojených síl v rôznej podobe pretrváva.

Pri šikanovaní sú motívy konania predovšetkým vnútorné a obeť je len cesta k ich naplneniu. Prostriedky šikanovania zahŕňajú popri prvkoch psychickej agresie aj prvky fyzickej agresie. Agresorovi prináša uspokojenie samotný proces šikanovania.

Výsledky sociologických výskumov realizovaných v rezorte obrany ukazujú, že respondenti, ktorí sa ocitli v situáciách symptomatických pre mobbing, bossing a šikanovanie uvádzali, že najčastejšie zažívali (Výskyt spoločensky..., 2016):

- prideľovanie nepríjemných a bezvýznamných úloh,
- časté vyžadovanie plnenia úloh mimo ich pracovnej náplne,
- zadržiavanie informácií potrebných na plnenie úloh,
- vyhrážanie sa premiestnením alebo prepustením,
- nátlak, aby neboli vyžadované nárokové náležitosti (nárok na dovolenku, obedňajšia prestávka).

Dôležitým zistením bolo aj fakt, že oproti civilným zamestnancom rezortu, profesionálni vojaci uvádzali častejší výskyt týchto javov zo strany nadriadených.

Mobbing, bossing, šikanovanie sú nesporne vážnymi sociálno-patologickými javmi, ktorých riešenie si spravidla vyžaduje komplexný prístup a spoluprácu zo strany veliteľov, veliacich poddôstojníkov, vojenskej polície, psychológov a v neposlednom rade aj príslušníkov vojenských jednotiek, v ktorých sa tieto javy vyskytujú. Je potrebné, aby si všetci zúčastnení uvedomili, že tieto formy správania nie sú neškodným humorom a zábavou, ale môžu naplniť skutkovú podstatu priestupku alebo trestného činu.

Zákon č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon) ošetruje niektoré spoločensky nežiadúce javy v oblasti „mobbingu, bossingu, šikanovania“ v prostredí ozbrojených síl.

U r á ť k a m e d z i v o j a k m i

§ 396

(1) Kto iného vojaka hrubo urazí, ak nejde o prísnejší trestný čin, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

(2) Odňatím slobody na šesť mesiacov až päť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 za krízovej situácie.

§ 397

(1) Kto násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia urazí vojaka

a) nadriadeného alebo hodnosťou vyššieho, alebo

b) podriadeného, alebo hodnosťou nižšieho, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

POZNÁMKY

(2) Odňatím slobody na šesť mesiacov až päť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

- a) a spôsobí ním ublíženie na zdraví,
- b) v čase, keď on sám alebo urazený vojak vykonáva službu,
- c) proti vojenskej stráži alebo vojenskej polícii,
- d) ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky, alebo
- e) so zbraňou alebo najmenej s dvoma osobami.

(3) Odňatím slobody na tri roky až desať rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

- a) a spôsobí ním smrť, alebo
- b) za krízovej situácie.

§ 400

Porušovanie práv a chránených záujmov vojakov

(1) Kto iného vojaka núti na neoprávnené osobné služby alebo ho obmedzuje na právach, alebo svojvoľne sťažuje výkon jeho služby, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

(2) Odňatím slobody až na dva roky sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 voči podriadenému alebo hodnosťou nižšiemu.

(3) Odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2

- a) násilím, alebo hrozbou násilia, alebo hrozbou inej ťažkej ujmy,
- b) najmenej s dvoma osobami alebo
- c) ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky.

(4) Odňatím slobody na dva roky až desať rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2

- a) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť,
- b) závažnejším spôsobom konania, alebo
- c) za krízovej situácie.

Pri postihovaní javov „mobbing, bossing, šikanovanie“ je však možné využiť i iné skutkové podstaty priestupkov alebo trestných činov (Húsková, 2014). Z hľadiska priestupkového zákona (zákon č. 372/1990 Zb.) môžu tieto javy napĺňať skutkovú podstatu priestupku proti občianskemu spolunažívaniu (§49) a priestupku proti majetku (§50).

Uvedené javy často spadajú do kategórie viacerých trestných činov, čo si aktéri šikanovania málokedy uvedomujú. Mobbingu, bossingu a šikanovania sa bezprostredne dotýkajú tiež §189 – vydieranie, §192 – nátlak, §155-157 – ublíženie na zdraví, §212 – krádež, §215 – neoprávnené užívanie cudzej veci, §360 – nebezpečné vyhrážanie a §365 – výtržníctvo.

Pri podozrení, že mobbing, bossing a šikanovanie naplnili skutkovú podstatu priestupku alebo trestného činu, je veliteľ povinný oznámiť túto skutočnosť Vojenskej polícii.

3 ZÁVER

Uplatňovanie ľudských práv v ozbrojených silách bolo v našich podmienkach často podceňovanou témou, najmä v súvislosti s procesom profesionalizácie, keď časť vojenského personálu podľahla ilúzii, že zrušením povinnej vojenskej služby sa problémy v tejto oblasti automaticky odstránia.

Je potrebné vnímať súvislosť medzi požiadavkou, aby vojaci ozbrojených síl pri výkone svojich povinností rešpektovali ľudské práva a medzinárodné humanitárne právo a úrovňou zabezpečenia ich práva v rámci ozbrojených síl.

Rešpektovanie ľudských práv profesionálnych vojakov má v konečnom dôsledku významný vplyv na bojový potenciál vojenských jednotiek a ozbrojených síl, teda na schopnosť plniť úlohy, ktoré na ne kladie spoločnosť.

Rozvíjanie a stmelovanie vojenských jednotiek ako tímov, kde existuje medzi členmi vzájomná dôvera je základným predpokladom pre uplatňovanie základných práv a slobôd profesionálnych vojakov.

Žiadna organizácia a ani ozbrojené sily nie sú imúnne voči výskytu rôznych spoločensky nežiadúcich javov. Dôležité je nezatvárať oči, byť si vedomý následkov nielen na obetiach týchto javov, ale aj na „bojovom duchu“ jednotky a jej súdržnosti. Včasný podchytie týchto javov umožní predchádzať závažnejším dôsledkom na obetiach agresie, sociálnej atmosfére jednotky a tiež na aktéroch porušovania ľudských práv, ktorí sa uvedením následkov môžu vyhnúť kriminalizácii svojho konania.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Doktrína Ozbrojených síl Slovenskej republiky (C) [online]. Bratislava : Generálny štáb OS SR, 2009. 172 s. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na internete: <<http://www.mosr.sk/data/files/831.pdf>>.

Doktrína pre plánovanie a vedenie spoločných operácií (B) [online]. Bratislava : Generálny štáb OS SR, 2006. 132 s. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na intranetovom portáli rezortu MO SR: <http://j7.mil.sk/wp-content/uploads/doktriny/svd/svd_30b.pdf>.

Etický kódex profesionálneho vojaka. In: *Vestník Ministerstva obrany Slovenskej republiky*, roč. 2015, čiastka 83.

POZNÁMKY

Final report of HFM-081 : Sprievodca veliteľa jednotlivými fázami nasadenia. Bratislava : Personálny úrad ozbrojených síl Slovenskej republiky, 2009. 78 s.

Handbook on Human Rights and Fundamental Freedoms of Armed Forces Personnel [online]. Warsaw : OSCE/ODIHR, 2008, s. 256. [cit. 2017-05-10]. ISBN 978-83-60190-53-1. Dostupné na internete: <<https://www.osce.org/odihr/31393?download=true>>.

Human rights of members of the armed forces [online]. Recommendation CM/Rec (2010) 4 on the human rights of members of the armed forces (Adopted by the Committee of Ministers on 24 February 2010 at the 1077th meeting of the Ministers' Deputies). Strasbourg : Council of Europe, 2010. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na internete: <www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/publications/cmrec_2010_4_en.pdf>.

HÚSKOVÁ, Ľ.: Šikanovanie v školskom prostredí a jeho trestno-právne hľadisko [online]. In: *Prohuman*, 10. 8. 2014. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na internete: <www.prohuman.sk/pedagogika/sikanovanie-v-skolskom-prostredi-a-jeho-trestno-pravne-hladisko>.

KMOŠENA, M.: Problematika sociálne nežiadúcich javov. In: *Vojenská osвета 1/2008*. Trenčín : Kultúrne a metodické centrum OS SR, 2008. s. 74-91. ISBN 978-80-969458-4-9.

Návrh Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike prijatý uznesením vlády Slovenskej republiky č. 71 z 18. 02. 2015 [online]. Vláda SR, 2015 [cit. 2017-05-10]. Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Uznesenie-14678?prefixFile=u_>.

OROSZ, L.: Listina základných práv a slobôd ako súčasť ústavného systému Slovenskej republiky. In: JIRÁSEK, J. (ed.): *Listina a súčasnosť : Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference, Olomoucké právnické dny 2010*, Olomouc : Univerzita Palackého, 2010, s. 151-166. ISBN 9788087382097.

PETŐCZ, K. - HORNÁ, D. - KUSÁ, D. - GURÁŇ, P.: *Teoreticko-metodologické a právne východiská : Príloha k odbornému podkladu k tvorbe Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv Slovenskej republiky*. Bratislava : MZVEZ SR, 2013, s. 41.

POLONSKÝ, D. - HAMAJ, P.: *Úvod do sociológie práce*. Liptovský Mikuláš : Lesnícka informačná agentúra, 2002, 88 s. ISBN 80-968746-2-4.

Správa o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania v Slovenskej republike za rok 2015 [online]. Bratislava : Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2016. 178 s. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na internete: <http://www.snslp.sk/CCMS/files/2Správa_o_dodržiavaní_ľudských_práv_z_rok__2015_final.pdf>. ISBN 978-80-89016-82-2.

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Výskyt spoločensky nežiadúcich javov v medziľudských vzťahoch v rezorte obrany : správa z výskumu. Bratislava : OKŽ OdSP SEĽUZ MO SR, 2016.

Zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (antidiskriminačný zákon).

Zákon SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

DEBRECENIOVÁ, J.: *Antidiskriminačný zákon : Komentár*. Bratislava : Občan, demokracia a zodpovednosť, 2011. ISBN 978-80-89140-16-9.

Dvojstrategická smernica pre velenie (BI-SCD) 40-1 : Integrácia rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN (UNSCR 1325) a rodového hľadiska do veliteľskej štruktúry NATO [online]. Dostupné na internete: <<http://www.aos.sk/struktura/katedry/ksvj/crr/index.php?go=10>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Prínos ozbrojených síl pre uplatňovanie ľudských práv v spoločnosti.
2. Dôležitosť zabezpečenia ľudských práv v ozbrojených silách.
3. Uplatňovanie ľudských práv vojenského personálu v kontexte efektivity úloh ozbrojených síl.
4. Dôsledky porušovania ľudských práv pre obeť a agresorov.
5. Predchádzanie a riešenie prípadov porušovania základných ľudských práv profesionálnych vojakov.

RIZIKÁ A DÔSLEDKY PREJAVOV INTOLERANCIE, RADIKALIZMU A EXTRÉMIZMU PRE OZBROJENÉ SILY

mjr. PhDr. Pavel **CZIRÁK**, PhD.

ÚVOD

Porušovanie ľudských práv má rôzne podoby. Jadrom týchto porušení spravidla býva útok na ľudskú dôstojnosť, pričom zámenkou sa často stáva určitá odlišnosť obete (fyzická, sociálna, náboženská...). Tieto agresie mávajú rozdielnu intenzitu, rozsah, otvorenosť... V tomto kontexte sa za najväznejšie prejavy porušovania ľudských práv a slobôd vo vzťahu k spoločnosti považujú prejavy extrémizmu založené najmä na intolerancii, xenofóbii a rasizme, ktoré závažným spôsobom útočia na ľudskú dôstojnosť jednotlivcov a skupín, ale svojou podstatou môžu narúšať aj demokratické základy štátu.

Vláda Slovenskej republiky svojim uznesením č. 129 z 18. marca 2015 prijala Koncepciu boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 (ďalej len „koncepcia“). Potreba jej prijatia a realizácia v nej navrhnutých opatrení vyplynula z dôvodu ochrany týchto hodnôt zakotvených v Ústave SR a v medzinárodných dohovoroch v oblasti ľudských práv, ktorými je SR viazaná, ako aj z ostatných dokumentov strategickej povahy v tejto oblasti. Zároveň je koncepcia premietnutím úloh zo Stratégie vnútornej bezpečnosti Európskej únie (ďalej len „EÚ“) v oblasti predchádzania násilnému extrémizmu a radikalizácii.

1 VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH POJMOV

V oblasti boja proti extrémizmu sa vyskytuje množstvo používaných pojmov, ktoré sa môžu do určitej miery prekrývať, ale ich jednoznačné vymedzenie je dôležité pre celkové porozumenie problematike, a aby sa predchádzalo nedorozumeniam.

Boj proti extrémizmu sa spravidla zasadzuje do širšieho vzťahového rámca boja proti rasizmu, xenofóbii, antisemitizmu a ostatným formám intolerancie.

V tomto zmysle sa za najširší pojem považuje termín **intolerancia**, ktorú chápeme ako správanie a jeho prejavy vyznačujúce sa nerešpektovaním názorov iných ľudí a tým neschopnosťou s nimi dobre vychádzať (Slovník súčasného slovenského jazyka, 2017). Medzi ďalšie používané pojmy patria (Pojmy, 2012):

Xenofóbia znamená strach z cudzincov. Toto slovo sa obvykle používa na označenie neznášanlivosti k ľuďom z iných krajín alebo iných etnických skupín, rovnako ako aj nedostatok rešpektu pre ich tradície a kultúru.

Antisemitizmus je zaujatosť voči Židom. Antisemitisti chybné predpokladajú, že Židia sú podstatne odlišní od iných ľudí, že chcú vládnuť svetu a majú to v úmysle dosiahnuť celosvetovou konšpiráciou.

Nacionalizmus je politická ideológia, ktorá stavia záujmy jedného národa alebo národnostnej skupiny nad záujmy druhých a nad všetky ostatné väzby, či už ide o rodinu, priateľov, pohlavie alebo ľudstvo. Nacionalizmus rozlišuje ľudí podľa hra-

nice, ktorá často nemá nič spoločné s ľuďmi, ktorí tam žijú. Tento politický smer nadraduje jeden národ nad druhý a zvyčajne vedie k nedôvere, ba až k nepriateľstvu voči iným národom.

Diskriminácia je zaujaté neuznávanie rovnosti niekoho pri priznávaní práv, výhod a pod. na základe bezvýznamných charakteristík ako je napr. farba kože, pohlavie, sexuálna orientácia, národnosť, sociálna trieda, etnická príslušnosť a pod.

Rasizmus je viera, že niektorí ľudia sú nadradení iným z dôvodu príslušnosti k určitej rase. Rasisti definujú rasu ako skupinu ľudí so spoločným pôvodom. Pojem rasizmus je taktiež používaný na opis hanlivého alebo agresívneho správania voči členom „nižšej rasy“. Pojem rasizmus sa často zamieňa s medzietnickou neznášanlivosťou.

Nacizmus je ideológia a politika nemeckého fašizmu, pre ktorú bol charakteristický rasizmus, antisemitizmus, totalitarizmus, sociálna demagógia, agresivita a nadradenosť nad inými národmi.

Neonacizmus je hnutie, ktoré sa aj v dnešnej dobe stotožňuje s ideálmi nacizmu. Neonacisti sú niekedy prezentovaní ako skíni, ale nie všetci skíni sú neofašisti. Neonacisti neveria na dôvody, ale na silu násilia.

Fašizmus je násilné reakčné pravičiarске politické hnutie, ktoré sa v konečnom dôsledku prejavuje ako otvorená teroristická diktatúra. Fašizmus má podporu vo všetkých spoločenských vrstvách najmä v časoch politických a ekonomických kríz. Ničí demokratické slobody a diskriminuje členov špecifických (etnických) minorít a ľudí s odlišnými názormi. Fašisti veria na „vládu silnej ruky“. Fašizmus stavia na silnom nacionalizme, ktorý sa často mení na rasizmus.

Za ústredné pojmy tejto problematiky, ktoré síce spolu súvisia, ale nemali by sa zamieňať sú považované extrémizmus a radikalizácia.

Extrémizmus označuje konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudsko-právnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť, či znemožniť. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia alebo hrozba použitia násilia namiereného voči názorovým, či politickým oponentom alebo ich majetku (Konceptia boja proti extrémizmu ..., 2015, s. 3).

POZNÁMKY

Za piliere extrémizmu sú považované: kolektivismus, nacionalizmus, autoritárstvo (Slovník súčasného slovenského jazyka, 2017) a nenávisťné prejavy intolerancie. Tieto nenávisťné prejavy môžu byť orientované voči iným ľuďom na základe príslušnosti k rase, farby pleti, pohlavia, jazyka, viery a náboženstva, politického či iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, majetku, rodu alebo iného postavenia.

V súčasnosti rozpoznávame tri základné orientácie extrémizmu:

- a) **pravícovo orientovaný** – prezentovaný presadzovaním ideí rasizmu, nacizmu, neonacizmu, antisemitizmu a xenofóbie,
- b) **ľavicovo orientovaný** – prezentovaný prevažne anarchistickými, antiglobalistickými a antikorporativistickými ideami, radikálnymi ekológmi,
- c) **nábožensky orientovaný** – prezentovaný náboženskými zoskupeniami, ktoré svojou ideológiou, názormi a z nich následne vyvíjanými aktivitami a činnosťami môžu ohrozovať život, zdravie alebo majetok osôb a porušovať všeobecne záväzné právne predpisy.

Pravicový, ako aj ľavicový extrémizmus majú spoločné črty v antidemokratických prístupoch a v obmedzovaní slobody jednotlivca, pričom ľavicový extrémizmus sa prejavuje ako boj proti kapitalizmu (komunisti), prípadne odmieta akúkoľvek formu autority (anarchisti). Pravicový extrémizmus sa spája s rasizmom (antisemitizmom), ale aj s antikapitalizmom (tzv. nová generácia, autonómni nacionalisti).

V kontexte témy intolerancie je pojmom **radikalizácia** označovaný proces, v ktorom jednotlivci alebo skupiny pod vplyvom radikálnej politickej alebo náboženskej ideológie opustia hodnotový systém danej krajiny a osvoja si nový systém hodnôt, ktorý nie je v súlade so základnými princípmi demokratickej spoločnosti, ako je vláda práva, vrodená ľudská dôstojnosť, rovnosť pred zákonom či univerzálny systém základných práv a slobôd. S takýmto osvojením radikálnej ideológie a oddelením jednotlivca od systému morálnych a právnych noriem existujúcich v demokratickej spoločnosti sa zvyšuje odhodlanie realizovať radikálnu ideológiu v praxi násilnými spôsobmi a toto niekedy môže viesť až k použitiu prostriedkov terorizmu (Konceptia, s. 3-4).

Z individuálneho hľadiska chápeme extrémizmus ako javovú stránku správania sa osobnosti, kým radikalizmus je proces týkajúci sa transformácie hodnotovej orientácie jedinca.

Podľa koncepcie extrémisti sú osoby alebo skupiny osôb (skinheads, anarchisti a pod.), ktoré sa vyznačujú najmä odmietaním platných právnych a morálnych noriem, vysokou mierou názorovej alebo rasovej neznášanlivosti, absenciou hmotných pohnútok a protiprávnym konaním s prvkami agresivity a brutality.

Za radikálov je možné považovať ľudí usilujúcich sa o riešenie problémov rýchlym, nekompromisným, ostrým až bezohľadným spôsobom (Slovník súčasného slovenského jazyka, 2017).

Miera radikalizácie osobnosti a skupín obyvateľstva môže byť rôzna, avšak deliacou čiarou medzi radikálom a extrémistom je rešpektovanie základných práv a slobôd druhých ľudí a rešpektovanie demokratického ústavného systému štátu.

2 EXTRÉMIZMUS A DEMOKRACIA

Jedným zo spoločných znakov extrémistických skupín sú ich aktivity smerujúce k rozkladu základných prvkov a atribútov demokratického právneho štátu. Spravidla sú tieto aktivity maskované pred verejnosťou, aby sa vyhli orgánom činným v trestnom konaní. Z tohto dôvodu je naliehavé, aby štát reagoval primerane tejto hrozbe.

Nástup moci fašistických, nacistických, či komunistických politických skupín v 20. storočí dokazuje, že extrémisti dokážu zneužiť mechanizmy demokracie (sloboda slova, zhromažďovacie a združovacie právo) na získanie moci v súlade s právnym poriadkom štátu. Po jej získaní bezprostredne pristupujú k zavádzaniu opatrení, ktoré v konečnom dôsledku znamenajú odstránenie samotných základov demokracie.

„Prišli sme do Ríšskeho snemu, aby sme sa vyzbrojili zbraňami demokracie z jej arzenálu. Stali sme sa poslancami Ríšskeho snemu, aby nám weimarská ideológia pomohla sama seba zničiť.“

Joseph Goebbels

Ohrozenie demokracie zo strany extrémizmu nie je možné podceňovať. História nám ukazuje, že na to aby extrémisti získali rozhodujúci podiel na verejnej moci musia sa svojmu cieľu venovať komplexne, t. j. napríklad popri snahe preniknúť do oficiálnych politických štruktúr prostredníctvom parlamentu, sa zároveň usilujú propagandou podkopávať dôveru občanov k demokratickým inštitúciám, vytvárať si vlastné paramilitantné organizácie, či v neposlednom rade infiltrovať sa do existujúcich bezpečnostných ozbrojených zložiek štátu.

Ozbrojené sily, ozbrojené a bezpečnostné zbory sú súčasťou spoločnosti a je preto logické predpokladať, že ľudia spájajú najmä s tzv. pravicovým extrémizmom budú v nejakej miere tiež súčasťou jej radov (Extrémizmus vs. ozbrojené sily, 2013). Tento predpoklad umocňuje fakt, že príslušnosť k bezpečnostným ozbrojeným zložkám štátu prináša ľuďom, ktorých spájame s extrémizmom určité benefity:

- Existuje určitý prienik v hodnotovej orientácii medzi pravicovými extrémistami a príslušníkmi ozbrojených síl (disciplína a organizovanosť, vlastenectvo, zbrane, autority...) Z toho potenciálne vyplýva aj ich zreteľnejší záujem o službu v prostredí, ktoré sa im zdá hodnotovo blízke. Zároveň ich pôsobenie v ozbrojených silách, v ozbrojených a bezpečnostných zboroch im umožňuje šírenie extrémistických názorov a získavanie osôb pre ich aktivity.
- V rámci bojovej prípravy získajú vojensko-odborné zručnosti v oblasti organizovaného hromadného násillia, ktoré sú využiteľné aj pri organizovaní extrémistických akcií mimo rezortu obrany (Krupa, 2009).

POZNÁMKY

- Jednoduchší prístup k vojenskému materiálu, k zbraňam a k munícii (Dömeová, 2005).
- Prístup k citlivým informáciám.
- Ovplyvňovanie rozhodnutí v ich záujmovej oblasti.

„Výzva na infiltráciu do ozbrojených zložiek SR!

Bratia Slováci, sympatizanti a podporovatelia ..., s prihliadnutím na vyostrené vzťahy s Ruskom a katastrofické pomery v slovenských silových zložkách vyzývame všetkých odvážnych, duševne a fyzicky zdatných nacionalistov, aby sa v rámci svojich možností pokúsili infiltrovať do armády, prípadne polície... V našom spoločnom snažení je dôležitý úspešný výsledok, pretože víťaz je ten kto určuje pravidlá. Práve dnes vedieme boj za budúcnosť Slovenska, preto na metódach použitých pre naše konečné víťazstvo nezáleží.

Prínosom úspešných nacionalistických uchádzačov môže byť, že slovenské národné hnutie získa nových vyškolených ľudí, schopných efektívne ovládať zbrane, a teda aj reálne chrániť národné záujmy. Popritom tiež môžu sabotovať niektoré zvrátené snahy súčasného systému a skorumpovaných politikov...” (Nacionalisti vyzývajú..., 2015)

pondelok, 1. júna 2015

V Ozbrojených silách SR síce v posledných rokoch nebol potvrdený žiadny trestný čin s extrémistickým pozadím, v minulosti však takéto kauzy boli zadokumentované. Spravidla šlo o prípady, kedy vojaci svojim oblečením, slovnými prejavmi alebo tetovaním prejavovali sympatie k hnutiam potláčajúcim základné práva a slobody, či prechovávanie extrémistického materiálu (Vyhodnotenia trestnej..., 2017). V roku 2005 polícia úspešne zasiahla voči neonacistickému koncertu v okrese Dolný Kubín. Hlavným organizátorom tohto koncertu bol profesionálny vojak – ostreľovač, príslušník mechanizovaného práporu v Martine. Pri domovej prehliadke sa u neho okrem množstva ostrej munície, pušného prachu a podomácky vyrobenej výbušniny našli aj materiály dokazujúce jeho prepojenosť na neonacistickú teroristickú organizáciu Combat 18. Táto organizácia má na svedomí viacero bombových útokov zameraných voči černochoom v Londýne v roku 1999 (Profesionálny vojak..., 2005).

3 EXTRÉMIZMUS A JEDINEC

Členstvo v extrémistickej skupine môže so sebou prinášať následky, s ktorými ľudia veľakrát nepočítajú. Osvoja si extrémne videnie sveta, násilný a kriminálny životný štýl, čo môže viesť k ich sociálnej marginalizácii. Môžu zistiť, že je oveľa jednoduchšie do skupiny vstúpiť, než z nej potom odísť (Kopčanová..., 2016).

Opustiť neonacistické prostredie je vraj podobne ťažké, ako opustiť sektu. Členstvo v neonacistických organizáciách nemusí byť iba otázkou ideológie. To, že človek takéto kruhy vyhľadáva, často súvisí so snahou o sebaidentifikáciu, s hľadaním

identity, podpory, spolupatričnosti a priestoru na sebarealizáciu. S členstvom sa spája aj veľa ďalších sociálnych väzieb a tie nie je ľahké len tak pretrhnúť, keďže si to vyžaduje mnoho ďalších krokov, od hľadania nových kamarátov a známych až po hľadanie novej práce, či bývania (Getting, 2016).

Tom Olsen (Bjørger, Carlsson, 2005) hovorí o štyroch základných typoch ľudí, ktorí sa stávajú členmi extrémistických organizácií. Tieto štyri typy pochádzajú z rozdielnych sociálnych pomerov, ich motivácia k členstvu v skupine je rozdielna, hrajú v skupine rozdielnu rolu a z rozdielnych dôvodov neskôr skupinu opúšťajú. Dôležitým bodom je hlavne to, že každý z týchto typov vyžaduje iný druh preventívnych aktivít, či intervencie.

1. Ideologickí aktivisti

Iba malé percento mladých ľudí sa zapojí do extrémistickej skupiny z politických alebo ideologických dôvodov. U väčšiny sa rasistické názory vyvinú až postupne ako dôsledok členstva v skupine. Toto malé percento tvoria častokrát nadaní a idealistickí mladí ľudia, ktorí by mohli uspieť v rôznych sociálnych oblastiach, no vybrali si oblasť extrémizmu. Môže to byť spôsobené ich všeobecným pocitom odcudzenia sa od mainstreamovej politickej kultúry. V skupine väčšinou zaujímajú rolu lídrov a ideológov a aktivizujú ostatných členov skupiny.

2. Spoločníci

Spoločníkov do členstva v skupine ťahá primárne túžba po priateľstve a ochrane, túžba niekam patriť. Ľahko sa dajú prehovoriť na účasť na extrémistických a násilných aktivitách v dôsledku ich potreby uznania a prijatia. Ich názory a správanie sa postupne radikalizujú ako dôsledok členstva v skupine.

3. Dobrodruhovia

Dobrodruhovia sa zapájajú do násilného extrémizmu primárne kvôli túžbe zažiť vzrušenie a akciu. Priťahuje ich násilie, zbrane, uniformy, bitky, maskulínne ideály a rola hrdinu.

4. Sociálne frustrovaní

Sociálne frustrovaní ľudia často pochádzajú z problematického rodinného prostredia a môžu mať za sebou rôzne traumatické zážitky siahajúce až po diskrimináciu, či sociálnu marginalizáciu. Majú nízku úroveň vzdelania a ťažko si hľadajú zamestnanie. Mnohí z nich končia v kriminálnych kruhoch a majú skúsenosti s násilím, zločinom, či zneužívaním drog. Sú iba nepatrne ideologicky orientovaní, no nesú si v sebe veľa hnevu a agresie, ktorá sa môže jednoducho nasmerovať k "nepriateľovi". V extrémistickej skupine si môžu nájsť rolu, v ktorej získajú uznanie za ich násilné a kriminálne schopnosti. Veľakrát práve oni vykonávajú najextrémnejšie násilie.

Podobne aj autori Bjørger a Carlsson (2005) hovoria o viacerých dôležitých sociálnych a psychologických potrebách, ktorými extrémistické skupiny môžu mladých ľudí naplňať:

POZNÁMKY**1. Ideológia a politika**

Ako už bolo spomenuté vyššie, vo väčšine prípadov sa mladí ľudia nepridajú k rasistickej skupine preto, že sú rasisti, ale naopak postupne sa u nich vyvinú rasistické názory, pretože sa stali členmi rasistickej skupiny.

2. Provokácia a hnev

Niektorých mladých ľudí menej zaujíma ideologický obsah skupiny, ale reagujú viac na to, čo vnímajú ako provokatívne a poburujúce správanie zo strany imigrantov, či antirasistov alebo na horší prístup k sociálnym službám a nedostatkovému tovaru, než aký je ponúknutý imigrantom a žiadateľom o azyl.

3. Ochrana

Mladí ľudia môžu vstúpiť do rasistických skupín preto, aby získali ochranu pred rôznymi nepriateľmi, či vnímanými potenciálnymi hrozbami. Tieto skupiny veľakrát sami aktívne vyhľadávajú mladých ľudí, ktorí potrebujú ochranu a ponúkajú im bezpečie v skupine. Môže ísť napríklad o obeť šikany na škole, ktorí po vstupe do skupiny a zmene imidžu následne získajú u svojich bývalých agresorov rešpekt.

4. Skúšanie

Veľa mladých ľudí v priebehu niekoľkých rokov zo zvedavosti vyskúša veľa, mnohokrát aj navzájom si protirečiacich skupín alebo hnutí. Viac im ide o vzrušenie ako o záväzok. Často však zistia, že odísť z neonacistickej alebo rasistickej skupiny je zložitejšie ako z iného typu skupiny.

5. Hľadanie dobrodružstva

Niektorí mladí ľudia patria k osobnostnému typu s obzvlášť silnou potrebou vzrušenia, testovania vlastných hraníc a vystavovania sa potenciálne nebezpečným situáciám. Značné percento takýchto ľudí sa zapojí do deštruktívnejších aktivít (napríklad zločin, zneužívanie drog, politický extrémizmus, násilie).

6. Násilie, zbrane, uniformy

Niektorých mladých ľudí silne priťahuje násilie a militantný aspekt extrémistických skupín. Páčia sa im zbrane, uniformy alebo kult maskulinity.

7. Hľadanie náhradnej rodiny a otcovskej postavy

Mnoho mladých ľudí, ktorí vstupujú do extrémistických skupín má problematické rodinné vzťahy, najmä s otcami. Starší členovia skupín často zastávajú rolu otcovských postáv alebo maskulínnych vzorov pre takýchto mladých chlapcov.

8. Hľadanie priateľov a komunity

Značné množstvo mladých, ktorí vstupujú na rasistickú scénu nemá priateľov, teda primárne hľadajú priateľstvo a prijatie. Neboli prijatí inými skupinami a tak vchádzajú do prvých otvorených dverí. Často zisťujú, že rasistická skupina je prijí-

majúca a v niektorých ohľadoch dokonca tolerantnejšia ako mnoho bežných teenagerských skupín. Je však oveľa ťažšie byť prijatý do vnútornejších kruhov skupiny. Niektorí ľudia preto, následkom tlaku skupiny, môžu spáchať násilné trestné činy, aby vďaka tomu boli prijatí ako plnoprávni členovia skupiny alebo aby si zvýšili status v rámci skupiny.

9. Hľadanie statusu a identity

Hľadanie statusu a identity je pravdepodobne najdôležitejší faktor prítomný pri vstupovaní mladých ľudí do extrémistických skupín. Tí, ktorým sa nepodarilo vytvoriť si pozitívnu identitu a status v škole, práci, športe alebo v iných spoločenských aktivitách, sa niekedy môžu pokúšať získať rešpekt vstúpením do skupiny s nebezpečným alebo ohrozujúcim imidžom.

Členovia skupiny často opisujú skupinu ako svoju rodinu. Stávajú sa členmi intenzívnej sociálnej komunity, ktorá vypĺňa väčšinu ich času a naplňuje mnohé, niekedy až všetky, ich sociálne potreby. Skôr či neskôr väčšina nových členov zažije násilnú konfrontáciu, či už s antirasistami, cudzincami alebo s políciou. Takéto zážitky zvyknú posilňovať skupinovú kohéziu. Počas socializácie do novej komunity si nováčikovia osvojujú hodnotový systém a videnie sveta, ktoré je v kontraste s väčšinovou spoločnosťou. Zároveň prebieha rovnako dôležitý opačný proces uvoľňovanie väzieb k pôvodnej rodine, kamarátom a k bežnej spoločnosti, ktorá ich často stigmatizuje.

V určitom štádiu väčšina členov zvažuje opustiť skupinu a opäť začať žiť bežný život. V tomto procese zohráva svoju úlohu viacero faktorov. Autori Bjørge a Carlsson rozlišujú tzv. „push“ a „pull“ faktory. „Push“ (=tlačiť) faktory sa týkajú negatívnych sociálnych síl a okolností, ktoré robia členstvo v skupine už neatraktívne a nežiadúce. „Pull“ (= ťahať) faktory ťahajú človeka k atraktívnejšej alternatíve.

„Push“ faktory

- **Negatívne sociálne sankcie** – môžu siahať od vynadania od rodičov a sociálnej izolácie až po kriminálne stíhanie alebo vystavenie násiliu od znepriatelených skupín. Tieto sankcie sú účinnejšie u nováčikov, ktorí si ešte nevybudovali silné väzby na novú skupinu a nepretrhali väzby na väčšinovú spoločnosť. Na druhej strane, niekedy môžu mať opačný efekt a posilniť lojalitu nováčikov so skupinou. To hrozí najmä vtedy, keď negatívne sankcie nesprievádza zároveň aj možnosť vytvoriť si inú, pozitívnu identitu.
- **Strata viery v ideológiu skupiny** – častejšie sa stáva, že členovia zmenia názory až po odchode zo skupiny, ako dôsledok odchodu a nie ako príčinu odchodu. U niektorých členov je však bežným pocitom, že veci zachádzajú príliš ďaleko, najmä čo sa týka násilia.
- **Dezilúzia ohľadom činnosti a aktivít skupiny** – týka sa najmä členov, ktorých primárne zaujímal ideológia a činnosť skupiny začnú vnímať iba ako popíjanie alkoholu a nezmyselné bitky so znepriatelenými skupinami.

POZNÁMKY

- **Strata statusu a pozície v skupine** – môže ohroziť aj dlhodobých členov. Môže k nej dôjsť v dôsledku šírenia nepravdivých rečí alebo rôznych obvinení z neschopnosti, či zlého vedenia skupiny.
- **Vyčerpanie** – život v takejto skupine môže byť veľmi vzrušujúci a prináša nepretržitý pocit vysokého napätia a neistoty. Veľa ľudí nevydrží takto fungovať roky bez pocitu emocionálneho a fyzického vyhorenia. Negatívne aspekty stigmatizácie, sociálnej izolácie, neustáleho vystavovania sa násilným stretom s nepriateľmi a prežívanie intenzívnej nenávisti k rôznym nepriateľom si vyberá časom svoju daň.

„Pull“ faktory

- **Túžba po slobode „normálneho“ života** – väčšina členov má v tomto ohľade ambivalentné pocity. Na jednej strane túžia po pokojnejšom živote, na druhej strane sa im bežný život môže zdať nudný a prázdny, ba skoro až desivý.
- **Vek** – členovia dospievajú a cítia, že sú už príliš starí na to čo robia. Klesá ich potreba vzrušenia, majú menej energie a chcú žiť pokojnejšie. K tomuto javu dochádza väčšinou okolo 20. roku života. Členovia sa môžu pokúsiť redefinovať svoju rolu v skupine, odísť do organizácie so staršími členmi alebo sa vrátiť k bežnému životu.
- **Kariéra** – mnohí mladí členovia extrémistických skupín sú si vedomí, že členstvo v neonacistickej skupine môže ohroziť ich budúcu kariéru a niektorí sa z tohto dôvodu rozhodnú v členstve nepokračovať.
- **Založenie si rodiny** – častým dôvodom odchodu zo skupiny je nájdenie si partnera mimo skupiny. Nový vzťah vyžaduje lojalitu a stanovenie si nových priorit, čo je často v protiklade s lojalitou a prioritami skupiny.

Ako už bolo povedané, vo väčšine prípadov mladí ľudia nevstupujú do extrémistických skupín kvôli politickým motívom alebo rasistickým názorom. Hlavným dôvodom je **napĺňanie rôznych psychologických a sociálnych potrieb**. Z podobných dôvodov skupinu následne opúšťajú, pretože už nie je schopná napĺňať tieto ich potreby. Preto, podľa autorov Bjørga a Carlssona (2005) masívne kampane zamerané na ideológiu a hodnoty nemajú veľký vplyv na mladých ľudí zvažujúcich členstvo v extrémistickej organizácii a ani pod ich vplyvom členovia skupinu nepustia. Samozrejme, autori nepopierajú hodnotu takýchto kampaní pre posilnenie verejnej mienky a celkovej nálady v spoločnosti. Iné druhy intervencií, ktoré priamo zasahujú sociálne a psychologické faktory a potreby prítomné pri vstupe a odchode z extrémistickej skupiny majú však oveľa väčšiu šancu na úspech.

4 PREVENIA A BOJ PROTI EXTRÉMIZMU

POZNÁMKY

„Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať.“

Ústava SR, Druhá hlava, Základné práva a slobody, článok 12

Ministerstvo obrany Slovenskej republiky si je vedomé rizika spätého s potenciálnou infiltráciou extrémistov do ozbrojených síl. V rezorte obrany sa s problematikou extrémizmu zaoberajú predovšetkým nasledovné inštitúcie:

- Vojenská polícia¹⁾;
- Generálny štáb ozbrojených síl SR²⁾;
- Sekcia ľudských zdrojov MO SR³⁾.

Hlavným garantom prevencie a boja proti extrémizmu v rezorte obrany je Vojenská polícia, ktorá ho rozpracováva v koncepcnej, preventívnej i represívnej rovine.

Generálny štáb ozbrojených síl SR je primárnym realizátorom protixtrémistickej politiky. Piliermi jeho aktivít v boji proti extrémizmu sú edukačné aktivity a monitoring sociálno-patologických javov vo vojenských útvaroch a zariadeniach.

Edukačné aktivity sa uskutočňujú v dvoch rovinách. Jednak v rámci kariérnych kurzov pre profesionálnych vojakov, ako aj v rámci tematických blokov, ktoré prebiehajú vo forme spoločenskovedných seminárov na každom útvare. Monitoring sociálno-patologických javov je zabezpečovaný najmä sociologickými výskumami a sledovaním štatistických ukazovateľov stavu služobnej disciplíny profesionálnych vojakov.

1) Vojenská polícia je policajnou službou, ktorá v rozsahu vymedzenom zákonom č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii v znení neskorších predpisov plní úlohy policajnej ochrany ministerstva, ozbrojených síl Slovenskej republiky, zložiek podieľajúcich sa na plnení úloh ozbrojených síl Slovenskej republiky, vojenských objektov a priestorov, vojenských obvodov, vojenského materiálu, ako aj majetku štátu v správe alebo v užívaní rozpočtovej organizácie, príspevkovej organizácie alebo štátneho podniku, ktorých zriaďovateľom alebo zakladateľom je ministerstvo, v priestoroch a na miestach, kde prebiehajú vojenské operácie alebo vojenské akcie. Organizačnú štruktúru, početné stavy a Štatút Vojenskej polície určuje minister.

2) Podľa Organizačného poriadku Generálneho štábu OS SR riadi prevenciu a boj proti sociálno-patologickým javom, prijíma návrhy opatrení na odstránenie nedostatkov v oblasti výkonu zmeny vojenského útvaru, posádkovej služby v ozbrojených silách a v oblasti služobnej a pracovnej disciplíny v pôsobnosti ozbrojených síl, závery riešenia udalostí a negatívnych (protispoločenských) javov vzniknutých v ozbrojených silách, ďalej zabezpečuje odbornú prípravu pracovníkov personálneho manažmentu, veliteľov a ďalších pracovníkov na realizáciu úloh v oblasti vzdelávania a kvality života.

3) Podľa Organizačného poriadku Ministerstva obrany SR vypracúva a aktualizuje koncepcie a programy na riešenie ľudsko-právnej problematiky v podmienkach rezortu ministerstva obrany a riadi a koordinuje z tohto vyplývajúce aktivity v rezorte ministerstva obrany (napr. antidiskriminačná politika, predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie, boj proti obchodovaniu s ľuďmi).

POZNÁMKY

Ako bolo uvedené v úvode Sekcia ľudských zdrojov MO SR sa zaoberá extrémizmom zo širšieho pohľadu ochrany ľudských práv. Jej hlavné nástroje spočívajú v koncepcnej príprave ochrany ľudských práv a nastavení takých pracovno-právnych vzťahov, ktoré by eliminovali diskrimináciu ako pri výberových konaniach na vedúce a vyššie pracovné pozície, tak aj v rámci medziľudských vzťahov na pracovisku.

Ministerstvo obrany SR je gestomom úpravy štátnej služby profesionálnych vojakov podľa zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 281/2015 Z. z.“).

V tomto zákone je možné sa oprieť v boji proti extrémizmu o nasledujúce prvky:

- v § 4 sú obsiahnuté zásady rovnakého zaobchádzania v súlade s ustanoveniami zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (antidiskriminačný zákon), ktorý upravuje povinnosť dodržiavať zásadu rovnakého zaobchádzania v oblastiach sociálneho zabezpečenia, zdravotnej starostlivosti, vzdelania a pracovno-právnych vzťahov,
- podľa písm. e) ods. 1 § 83 sa služobný pomer profesionálneho vojaka skončí prepustením, ak bol právoplatne odsúdený za trestný čin vojenský, za prečin, ktorý je úmyselným trestným činom, alebo za zločin⁴⁾,
- podľa bodu 1. písm. f) ods. 1 § 83 sa služobný pomer profesionálneho vojaka skončí prepustením, ak prestal spĺňať niektorú z podmienok podľa § 16 ods. 1 písm. c) až e) a g)⁵⁾,
- podľa písm. d) ods. 5 § 83 sa služobný pomer profesionálneho vojaka môže skončiť prepustením, ak v priebehu 12 po sebe nasledujúcich mesiacov mu bolo opakovane uložené disciplinárne opatrenie podľa § 139 ods. 1 písm. b).⁶⁾

V rámci vnútorného právneho prostredia pre boj s extrémizmom sú vypracované nasledovné interné predpisy:

- nariadenie ministra obrany Slovenskej republiky č. 13/2012 o zabezpečení plnenia úloh boja proti extrémizmu,

4) Vráťane § 421, §422 (Podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd) a § 423 (Hanobenie národa, rasy a presvedčenia) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov.

5) § 16 ods. 1 písm. g) definuje danú podmienku služby ako spoľahlivosť, ktorá podľa § 16 ods. 5 písm. d) spočíva v tom, že „za spoľahlivého sa na účely tohto zákona nepovažuje občan, **ak je členom alebo sympatizantom skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd alebo sa podieľa na ich podpore alebo propagácii**“.

6) Disciplinárne opatrenie sa ukladá za závažné porušenie služobnej disciplíny. Služobná disciplína je definovaná v § 132 ods. 1 ako povinnosť dodržiavať Ústavu Slovenskej republiky, ústavné zákony, právne záväzné akty Európskej únie, zákony, ostatné všeobecne záväzné právne predpisy a vojenskú prísahu. Služobná disciplína je aj povinnosť dodržiavať vojenské rozkazy, nariadenia, príkazy a pokyny veliteľov, Etický kódex profesionálneho vojaka, vojenské predpisy, služobné predpisy a ostatné interné predpisy, s ktorými bol profesionálny vojak riadne oboznámený.

- služobný predpis hlavného služobného úradu pre štátnu službu profesionálnych vojakov č. 2/2006 o vykonávaní kontroly vecí, ktoré profesionálny vojak vnáša na pracovisko, do vojenského útvaru alebo vojenského zariadenia alebo ktoré z nich odnáša... , ktorý v čl. 2 ods. 1, písm. j) zakazuje vnášať na pracovisko, do vojenského útvaru alebo vojenského zariadenia materiály propagujúce hnutia potláčajúce práva a slobody občanov,
- rozpracovanie stratégie prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2016 – 2020 v podmienkach MO SR, č. sp. VPTN-249/2016 z 23. januára 2017.

3 ZÁVER

Prejavy extrémizmu sú späté so závažným porušovaním základných ľudských práv a slobôd a s cieľným úsilím o rozloženie demokratických základov štátu. V tejto súvislosti je pre každý demokratický štát dôležité nastavenie obranných mechanizmov, ktoré vedú k eliminácii prejavov extrémizmu a k utlmeniu procesov radikalizácie jedincov a skupín obyvateľstva ako jedného z predpokladov pre vznik a rast extrémizmu v spoločnosti.

Extrémistické skupiny sa zvyčajne usilujú o prienik do ozbrojených bezpečnostných zložiek štátu. V prípade ozbrojených síl toto riziko spočíva aj vo výrazne negatívnom vplyve na bojovú morálku vojenských jednotiek a vojakov z dôvodu potenciálneho rastu napätia v medziľudských vzťahoch a v náraste vnútorného konfliktu postihnutých jedincov, čo sa môže odraziť v ich zníženej akcieschopnosti pri plnení úloh.

Pôsobenie v extrémistických organizáciách má nepriaznivý vplyv na psychický a sociálny život daného človeka a podobá sa pôsobeniu v náboženských sektách so všetkými negatívnymi dôsledkami. Vytrhnutie sa z tohto prostredia a návrat do bežného života si často vyžaduje okrem vysokej motivácie jedinca aj koordinovanú podporu okolia a špecializovaných štátnych alebo dobrovoľníckych organizácií.

V rámci ozbrojených síl by záujem na eliminácii prejavov extrémizmu nemal spočívať len na pleciach veliteľov a veliacich poddôstojníkov, či príslušníkov Vojenskej polície. Mal by byť vecou osobného postoja každého profesionálneho vojaka, a to nielen z dôvodu nepriaznivého vplyvu extrémizmu na demokratický charakter štátu, na bojový potenciál ozbrojených síl a vojenských jednotiek, ale najmä z dôvodu deštruktívneho vplyvu extrémizmu na osobnosť a sociálne okolie takto postihnutých kolegov, umožniť im využiť druhú šancu a podať im pomocnú ruku.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

DÖMEOVÁ, A.: *Hrozba pre Slovensko? Pravicoví extrémisti* [online]. Bratislava, ECOPRESS, 2005. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na internete: <<http://hn.hnonline.sk/spolocnost-a-politika-686/hrozba-pre-slovensko-pravicoviextremisti-175338>>.

POZNÁMKY

Extrémizmus vs. ozbrojené sily : implikácie pre vnútornú bezpečnosť a odporúčania pre budúcnosť [online]. Bratislava, CENAA, 2013. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na internete: <cenaa.org/wp-content/uploads/2013/09/RT3_final_SVK.pdf>.

GETTING, P.: Bývalý vodca neonacistického gangu : Kotleba je rovnaký fašista ako kedysi ja. In: *Plus 7 dní* [online]. 05.06.2016 [cit. 2017-05-15]. Dostupné na internete: <<http://plus7dni.pluska.sk/Ludia/Byvaly-vodca-neonacistickeho-gangu-Kotleba-je-rovnaky-fasista-ako-kedysi-ja>>.

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019. Uznesenie Vlády Slovenskej republiky č. 129 z 18. marca 2015 [online]. Rokovania vlády, 2015. [cit. 2017-05-20]. Dostupné na internete: <www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Uznesenie-nie_14720?listName=Uznesenia&prefixFile=m_>.

KOPČANOVÁ, D. - KOPÁNYIOVÁ, A. - SMIKOVÁ, E.: *Metodická príručka pre zamestnancov a zamestnankyne poradenských zariadení v rezorte školstva SR* [online]. Bratislava : VÚDPaP, 2016. 46 s. [cit. 2017-05-02]. ISBN 978-80-89698-20-2. Dostupné na internete: <<https://www.minedu.sk/data/att/10843.pdf>>.

KRUPA, J.: *Učili jsme se taktiku a střelení, popisuje extremistu bojový výcvik*. [online], Praha : Mafra, 2009. [cit. 2017-04-28]. Dostupné na internete: <http://zpravy.idnes.cz/ucili-jsme-se-taktiku-a-strileni-popisuje-extremistu-bojovy-vycvik-11m/domaci.aspx?c=A091105_092314_domaci_jw>.

Nacionalisti vyzývajú na vstup do armády, neodmietajú ani sabotáže [online]. Alternatívna cesta, 2015. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na internete: <<http://alternativnacesta.blogspot.sk/2015/06/nacionalisti-vyzyvaju-na-vstup-do.html>>.

Nariadenie ministra obrany Slovenskej republiky č. 13/2012 o zabezpečení plnenia úloh boja proti extrémizmu. In: *Vestník Ministerstva obrany Slovenskej republiky*, roč. 2012, čiastka 11.

Organizačný poriadok Generálneho štábu Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

Organizačný poriadok Ministerstva obrany Slovenskej republiky.

Pojmy [online]. Bratislava, Vojenská polícia, 2012. [cit. 2017-05-05]. Dostupné na internete: <<http://extremizmus.mil.sk/extremism/Names.aspx>>.

Profesionálny vojak bol prívržencom neonacistov [online]. Bratislava, Ľudia proti rasizmu, 2005. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na internete: <<http://www.changenet.sk/?section=spr&x=108620&cat=375383>>.

Rozpracovanie stratégie prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v SR na roky 2016-2020 v podmienkach MO SR, č. spisu VPTN-249/2016 z 23. januára 2017

Slovník súčasného slovenského jazyka [online]. Bratislava, JÚLS, 2017. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na internete: <<http://slovníky.korpus.sk>>.

Služobný predpis hlavného služobného úradu pre štátnu službu prof. vojakov č. 2/2006 o vykonávaní kontroly vecí, ktoré profesionálny vojak vnáša na pracovis-

ko, do vojenského útvaru alebo vojenského zariadenia alebo ktoré z nich odnáša a o osobnej prehliadke profesionálneho vojaka. In: *Vestník Ministerstva obrany Slovenskej republiky*, roč. 2006, čiastka 12.

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Vyhodnotenia trestnej činnosti v rezorte Ministerstva obrany SR [online]. Bratislava, Štatistiky Vojenskej polície, 2017. [cit. 2017-10-05]. Dostupné na internete: <<http://mp.mil.sk>>.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

BIHARIOVÁ, I.: *Vývoj pravicového extrémizmu na Slovensku v rokoch 1989 – 2012*. Bratislava : Friedrich Ebert Stiftung, 2012. 56 s. ISBN 978-80-89149-25-4.

CHARVÁT, J.: *Současný politický extrémismus a radikalismus*. Praha : Portál, 2007. 183 s. ISBN 978-80-7367-098-6.

Informácia o 26. zasadnutí Rady vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť [online]. Číslo materiálu UV-18074/2017, rokovanie 57/2017 dňa 03. 05. 2017. [cit. 2017-05-10]. Dostupné na internete: <<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=26480>>.

MESEŽNIKOV, G. - GYÁRFÁŠOVÁ, O.: *Súčasný pravicový extrémizmus a ultranacionalizmus na Slovensku : Stav, trendy, podpora* [online]. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky – Nadácia Hannsa Seidela, 2016 [cit. 2017-05-10]. 52 s. ISBN 978-80-89345-58-8. Dostupné na internete: <http://www.ivo.sk/buxus/docs/publikacie/subory/Sucasny_pravicovy_extremizmus_IVO.pdf>.

MLYNARČÍKOVÁ, V. a kol.: *Nemaj trému z extrémistu*. Bratislava : Open Society Foundation, 2008. ISBN 978-80-970143-1-5.

UŠIAK, J. - NEČAS, P.: *Prejavy radikalizmu a extrémizmu v Slovenskej republike*. In: *Politické vedy* [online]. Roč. 14, 2011, č. 1, s. 84-99 [cit. 2017-10-05]. ISSN 1338-5623.

POZNÁMKY

Dostupné na internete: <<http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/app/cmsFile.php?disposition=a&ID=18570>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Opíšte radikálne a extrémne konanie človeka alebo skupín a definujte rozdiely medzi nimi.
2. Charakterizujte zámer extrémistických síl vo vzťahu k demokracii.
3. Charakterizujte zámer extrémistických síl vo vzťahu k ozbrojeným silám.
4. Popíšte dôvody vstupu ľudí do extrémistických organizácií.
5. Pokúste sa určiť postup, keby ste si uvedomili, že kolega vo vašej jednotke (na pracovisku) sa radikalizuje v názoroch na riešenie aktuálnych spoločenských problémov.

PSYCHOSOMATICKÉ OCHORENIA V SÚČASNEJ DOBE

POZNÁMKY

mjr. Mgr. Olga **KOHÁRYOVÁ**

*„Najlepším liekom pre človeka je človek.
Najvyšším stupňom lieku je láska.“*

(Paracelsus)

ÚVOD

Udržať si rovnováhu ducha a tela je v súčasnej dobe čoraz náročnejšie. Veľmi radi by sme uzavreli dohodu a trvalý, prijateľný konsenzus so sebou a so životom, s požiadavkami a vlastnými možnosťami, stavom reálnym a stavom želaným.

Ale sme len ľudia, ktorí neprežívajú seba a svet v ekonomických vzorcoch „má dať“ – „dal“. Mnohí dávajú oveľa viac ako dostávajú, či už citov, záujmu, ochoty alebo pracovných výkonov. Príčinou a najčastejším argumentom na stav nerovnováhy je problém súčasnej doby – rýchlej, náročnej, vyžadujúcej výborné výsledky a maximálny výkon, no zároveň apelujúcej na zdravý životný štýl. A tak sa snažíme zdravo stravovať, cvičiť a udržiavať sa v psychickej a fyzickej kondícii.

No napriek tomu súčasná doba dvíha varovný prst a konfrontuje nás so štatistikami najčastejších príčin úmrtí a rizikami civilizačných chorôb. Faktom je, že psychosomatických pacientov pribúda a čakárne u lekárov špecialistov sa stávajú neželaným spoločenským životom ľudí rôznych vekových kategórií a rôznych diagnóz.

Téma psychosomatických ochorení v súčasnej dobe, ktorá je rozpracovaná v nasledujúcich kapitolách, je preto viac ako aktuálna.

1 PSYCHOSOMATIKA A PSYCHOSOMATICKÁ MEDICÍNA

Prvým odborom, ktorý študoval problémy a úlohu psychologických faktorov v zdraví a v chorobe bola psychosomatická medicína. V priebehu posledných približne stopäťdesiatich rokov sa na tento pohľad medicíny takmer zabudlo (Křivohlavý, 2001, s. 22). Psychosomatika je odvodená z dvoch slov. Zo slova „psyché“, čo znamená duševno a zo slova „soma“ znamenajúceho telo. Duševno predstavuje našu životnú situáciu, teda to akým spôsobom reagujeme na rôzne momenty, v ktorých sa v živote ocitneme. Každý človek má tendenciu určitým spôsobom vnímať sám seba, správať sa k sebe samému a v konečnom dôsledku aj reagovať v konkrétnej situácii. Tak ako rôzne sa správame a reagujeme, tak rôzne môžeme prežívať tú istú diagnózu a pociťovať priebeh ochorenia absolútne rozdielne. Psychosomatika ponúka komplexný pohľad na dušu a telo, návrat k celistvému pohľadu na človeka, snaží sa diagnostikovať a liečiť dušu aj telo súčasne.

Psychosomatika skúma vzťahy medzi psychosociálnymi a biologickými vplyvmi na človeka v zdraví aj v chorobe. Týka sa nasledovných troch oblastí:

- **psychosomatickej medicíny** – samostatný vedný odbor predstavujúci lekárske postoj k psychosomatickým ochoreniam,

POZNÁMKY

- **výskumu a jeho smerovaniu** – význam duševných a sociálnych procesov podieľajúcich sa na vzniku, pretrvávajúci a terapii telesných ochorení,
- **označenia liečby** – využívanie rôznych psychoterapeutických metód.

Psychosomatická medicína je samostatný vedný odbor, ktorý sa zaoberá hľadáním integrujúcich prvkov a vzťahov medzi psychosociálnymi a biologickými vplyvmi na človeka, aplikuje bio-psycho-sociálny model v diagnostike, terapii a rehabilitácii. Psychosomatika je často spojená s predsudkami nielen medzi pacientmi, ale aj v odbornom lekárskom prostredí. Pacienti vnímajú diagnostiku psychosomatického ochorenia ako označenie vlastného, nie dobrého psychického stavu a na druhej strane niektorí lekári označujú týchto pacientov za simulantov, ktorí nemajú žiadne somatické ochorenie. Napriek tomu si psychosomatika získava čoraz viac priaznivcov medzi odbornou i laickou verejnosťou. Psychicky podmienená môže byť totiž akákoľvek somatická diagnóza. Pri mnohých pacientoch sťažujúcich sa na nepríjemné telesné symptómy lekár nenájde, ani po dôkladných somatických vyšetreniach organické ochorenie, ktoré by vysvetľovalo ťažkosti, ktoré pacient uvádza. A tak praktická medicína konfrontuje všeobecných lekárov, internistov, neurológov, chirurgov, kožných lekárov, psychiatrov, či psychológov s problematikou psychosomatických syndrómov.

2 PSYCHOSOMATICKÉ OCHORENIA

Ak hovoríme o ochoreniach založených na psychickom alebo somatickom základe, je potrebné definovať pojem zdravie. „Zdravie je celkový (telesný, psychický, sociálny a duchovný) stav človeka, ktorý mu umožňuje dosahovať optimálnu kvalitu života a nie je prekážkou podobnému snaženiu sa druhých ľudí“ (Křivohlavý, 2001, s. 40). Psychosomatický pacient si svoje problémy nevymýšľa, ale skutočne ich pociťuje a reálne vníma svoj stav ako somatické ochorenie. Problém môže byť ukrytý v človeku samom, v jeho vnútornom prežívaní vlastných problémov a situácií, v nespracovaných udalostiach, ktoré zažil alebo v ťažkej situácii, v ktorej sa dlhodobo nachádza. Existuje mnoho výrokov, ktoré bežne používame pri poukazovaní na problém alebo situáciu: „praskne mi z toho hlava“, „pukne mi srdce od žiaľu“ alebo „leží mi to v žalúdku“.

Napriek tomu mnoho ľudí hľadá svoje zdravotné problémy len v somatickej diagnóze a následnej liečbe, nepočúvajú jednoznačné signály svojho tela upozorňujúceho na nerovnováhu v tele, ktoré tak dáva najavo známky preťaženia prostredníctvom bolesti a prežívajúceho napätia. Rečou tela je niečo vyjadrené, čo zostáva často nepochopené, nerozpoznané a teda aj neakceptované. Už spomínaná definícia zdravia poukazuje na komplexný pohľad na človeka, na bio-psycho-sociálny prístup. Naše telo nám svojou rečou posielajú jasné signály v podobe bolesti hlavy, chrčtice, napätia, poruchách spánku a pod. Problémy, ktoré nás dlhodobo trápia, neprimerané pracovné tempo alebo iné dlhodobo zaťažujúce situácie sa väčšinou prejavujú rôznymi telesnými symptómami. Stres sa rovnako dotýka psychiky, ako aj tela. Vzhľadom na to, že stres má priamy vplyv na psychiku človeka, môžeme ho považovať za častú príčinu mnohých psychosomatických ochorení (Comby, 1997,

s. 48). Psychosomatické problémy, ktoré nie sú včas diagnostikované a liečené môžu viesť k dlhodobým chronickým zdravotným ťažkostiam.

Psychosomatické ochorenia v závislosti na prevahe psychogénnych alebo somatogénnych faktorov môžeme rozdeliť na:

- **Konverzné neurózy** – disociatívne poruchy označované ako „výrazové“ ochorenia. Syndróm je symbolickým vyjadrením vnútorného konfliktu.
- **Funkčné syndrómy** (somatoformné poruchy) – rôznorodé narušenie funkcie bez patologického nálezu na orgány alebo v systéme. Patria sem funkčné syndrómy tráviaceho traktu, kardiovaskulárneho systému, respiračného systému a pod.
- **Organické ochorenia s psychosociálnym komponentom** (psychosomatózy) – u týchto ochorení je zaznamenávané časté vzájomné pôsobenie somatických a psychických faktorov (vysoký krvný tlak, astma, reumatoidná artritída a pod.)
- **Somatopsychické poruchy** – označované aj ako sekundárne psychosomatické príznaky a ochorenia. Primárne somatické ochorenie môže viesť k ďalšej patogenéze psychosomatického ochorenia.

K psychosomatickým ochoreniam patria kardiovaskulárne problémy, respiračné problémy, poruchy príjmu potravy, poruchy štítnej žľazy, reumatické kĺbové ochorenia, ekzémy, vysoký alebo nízky krvný tlak a podobne.

2. 1 Psychosomatické ochorenia v kardiológii

Kardiovaskulárne ochorenia patria v súčasnej dobe medzi najčastejšie príčiny úmrtia ľudí, pričom veľmi často postihujú práve osoby v najproduktívnejšom veku života. Rizikové faktory kardiovaskulárnych chorôb predstavujú výrazný podiel biologických a psychosociálnych činiteľov pri vzniku a rozvoji týchto ochorení. Psychosociálne faktory je možné rozdeliť na tri základné kategórie:

- **Sociálne deprivujúce faktory** – spoločensko-kultúrne faktory, sociálno-ekonomický status, vzdelanie, rodinné problémy a pod.
- **Emocionálne a osobnostné faktory** – emocionálny stres, nedostatok sociálnej podpory, neprimerané zvládacie mechanizmy a pod.
- **Faktory súvisiace s pracovným procesom** – funkčný stres, veľká zodpovednosť, náročné pracovné tempo, vedúce postavenie, časový stres a podobne.

Zo širokého spektra kardiovaskulárnych ochorení najčastejšia a z psychosomatického pohľadu najzaujímavejšia je hypertenzia a ateroskleróza. Sú to ochorenia so zložitou patogenézou, v ktorej sa významnou mierou uplatňujú psychosociálne zložky (Baštecký, Šavlík, Šimek, 1993, s. 185-195). Príznaky, ktorými sa problémy so srdcom prejavujú sú rôzne a závisia od konkrétneho ochorenia. Väčšinou ľudia pociťujú bolesť na hrudníku, dýchavičnosť, slabosť alebo chlad v končatinách. Príčinou ochorenia je zúženie alebo zablokovanie ciev a následné nedostatočné prekrvovanie srdca, mozgu a iných orgánov v našom tele.

POZNÁMKY

Hypertenzia (vysoký krvný tlak) je ochorenie, pri ktorom krvný tlak stúpa dlhodobo nad normálne hodnoty. O hypertenzii hovoríme vtedy, ak je hodnota systolického tlaku vyššia ako 140 mmHg a diastolického vyššia ako 90 mmHg. Pri hypertenzii je tlak krvi na vnútornú stranu tepny tak vysoký, že môže spôsobiť jej poškodenie. Vzhľadom na to, že krvný tlak je veličina pomerne kolísajúca v závislosti od mnohých premenných (aj psychosociálnych), nie je možné diagnózu hypertenzie stanoviť len na základe jedného merania. Preto je potrebné vychádzať z niekoľkých nameraných hodnôt, pričom závažnosť hypertenzie stúpa s výškou nameraných hodnôt a určujúcou hodnotou je práve diastolický tlak.

Tabuľka 1: Definícia a klasifikácia TK (mmHg)

Kategória	Systolický TK	Diastolický TK
Optimálny	< 120	< 80
Normálny	120 - 129	80 - 84
Vysoký normálny	130 - 139	85 - 89
Hypertenzia – 1 stupeň	140 - 159	90 - 99
Hypertenzia – 2 stupeň	160 - 179	100 - 109
Hypertenzia – 3 stupeň	≥ 180	≥ 110
Izolovaná systolická hypertenzia	≥ 140	< 90

Z hľadiska priebehu sú popisované tri štádiá hypertenzie:

- V I. štádiu je zvýšený krvný tlak jedinou zistenou skutočnosťou, pričom ne-nastáva poškodenie iných orgánov.
- Pri II. štádiu nastávajú zmeny na EKG a röntgene hrudníka, ale môžu nastať aj zmeny na očnom pozadí (hypertonická angiopatia).
- V III. štádiu sa objavujú vážnejšie orgánové poruchy – zlyhávanie srdca, dýchavičnosť, vážnejšie zmeny na sietnici (hypertonická retinopatia), poškodenie mozgových ciev alebo porušenie ľadvinových funkcií.

Etiopatogenéza tohto ochorenia stále nie je celkom objasnená. Za veľmi významnú sa považuje dedičnosť, obezita, zvýšené požívanie alkoholu a iné. U niektorých ľudí je hypertenzia celoživotným ochorením, ktoré je potrebné udržiavať v prijateľných hodnotách sústavnou medikamentóznou liečbou.

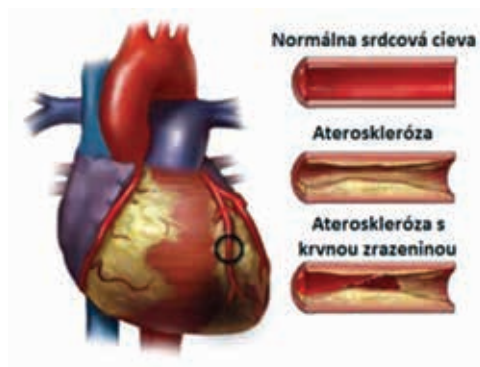
Liečba hypertenzie by mala byť v prvom rade komplexná. Medikamentózna liečba je pre pacienta s vysokým krvným tlakom nevyhnutná a v počiatočnom štádiu rozvoja ochorenia je vhodná aj psychologická starostlivosť (individuálna alebo skupinová psychoterapia, nácvik relaxačných techník a pod.). Existuje 10 základných pravidiel pre pacientov s hypertenziou, ktorých dodržiavanie môže znížiť alebo aspoň stabilizovať hodnoty krvného tlaku v medziach normy:

1. Pravidelne si merať krvný tlak.
2. Dodržiavať odporúčania lekára.
3. Dosiahnuť a udržať si optimálnu hmotnosť.

4. Obmedziť pitie alkoholu.
5. Konzumovať dostatočné množstvo ovocia a zeleniny.
6. Zredukovať používanie kuchynskej soli.
7. Používať kvalitné tuky.
8. Prestať fajčiť.
9. Zintenzívniť telesný pohyb.
10. Dodržiavať psychohygienu (odpočinok, relaxácia).

Zmeniť svoje nie zdravé životné návyky je vzhľadom na vysoké riziká spojené s diagnózou hypertenzie viac než žiadúce.

Koronárna skleróza je aterosklerotický proces na srdci a spôsobuje ischemickú chorobu srdca. **Ateroskleróza** je proces, pri ktorom steny ciev hrubnú a strácajú pôvodnú pružnosť v dôsledku hromadenia usadenín tvorených tukom, pričom sa cievy postupne zužujú, až sa úplne uzavrú a zastavujú prekrvenie príslušného tkaniva. V prípade, že v priebehu aterosklerotického procesu dochádza k zužovaniu ciev postupne, dochádza k prejavom chronickej formy ischemickej choroby srdca v podobe anginy pectoris alebo srdcovej nedostatočnosti. Pri náhlom uzatvorení koronárnej tepny vzniká infarkt myokardu – akútna forma ischemickej choroby srdca.

Obrázok 1: Ateroskleróza

V liečbe aterosklerózy sa liečia príčiny tohto ochorenia, kedy dochádza ku vzniku aterosklerotických plátov (aterómov). Dominuje predovšetkým **liečba vysokej hladiny cholesterolu** (hypercholesterolemie), ďalej **liečba hypertenzie**, obezity, cukrovky a fajčenia. Pri liečbe jednotlivých príčin je dôležitý výber vhodného lieku pre pacienta, pri ktorom sa zohľadňuje celý rad faktorov (sprievodné ochorenia, interakcia s ďalšími liekmi a podobne).

2. 2 Psychosomatické respiračné ochorenia

Z respiračných ochorení sa záujem psychosomatickej medicíny už dlhodobo zameriava na **bronchiálnu astmu**, ktorá sa prejavuje dýchavičnosťou v podobe záchvatov s rôznym stupňom závažnosti. Dýchavičnosť je zapríčinená zúžením dýchacích ciest spazmom (stiahnutím) hladkého svalstva v prieduškovej stene, opuchom sliznice a zvýšenou sekréciou hlienu. Dôležitým faktorom vo vývoji astmy je psychika pacienta reagujúca na životné situácie hlavne v súčasnej dobe, ktorá človeka vy-

POZNÁMKY

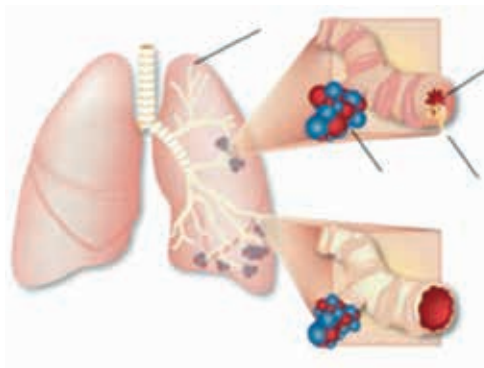
stavuje dlhodobým záťažovým situáciám v práci aj v rodine. Z hľadiska príčin vzniku môžeme astmu rozdeliť na dve základné formy:

- **Imunologicky** sprostredkovaná forma, založená na alergickom podklade. U každého štvrtého pacienta trpiaceho na alergickú nádchu postupne dochádza k vzniku astmy. Alergická reakcia v podobe astmatického záchvatu sa môže prejavovať pri styku s rôznymi alergénmi.
- **Neimunologická** forma astmy sa prejavuje pri rôznych situáciách, pri námahe, pri podráždení fyzikálno-chemickými prostriedkami alebo v situáciách spôsobujúcich intenzívnejšie emočné prežívanie. Najľahšou formou astmy je astmatický ekvivalent, prejavujúci sa záchvatmi suchého a dráždivého kašľa.

Podľa výskytu ťažkostí, liečby a funkčnosti dýchacích ciest rozdeľujeme astmu na štyri stupne:

1. **stupeň** – ľahká občasná astma,
2. **stupeň** – ľahká pretrvávajúca astma,
3. **stupeň** – stredne ťažká pretrvávajúca astma,
4. **stupeň** – ťažká pretrvávajúca astma.

Astmatický záchvat môže prísť kedykoľvek v priebehu dňa alebo noci, môže sa objaviť náhle alebo sa začne rozvíjať postupne. Vedomie, že záchvat sa môže dostať náhle bez varovných signálov, privádza pacienta do stavu úplnej bezmocnosti, neistoty a napätého očakávania. Astmatický záchvat býva sprevádzaný veľmi nepríjemnými stavmi úzkosti, strachu a inými vegetatívnymi reakciami (potenie).

Obrázok 2: Bronchiálna astma

Nejasnosti v patogenéze astmy a zrejmy vplyv emočných faktorov sú hlavnými dôvodmi, prečo astma bola a je považovaná za typické psychosomatické ochorenie (Baštecký, Šavlík, Šimek, 1993, s. 196-201).

Liečba astmy sa skladá z dvoch rovnocenných zložiek, nefarmakologickej a farmakologickej liečby.

Nefarmakologická liečba je liečba bez liekov (dodržiavanie zásad života astmatika, odstránenie spúšťačov, liečebná rehabilitácia – dýchacie cvičenia a klimatická liečba, napríklad pobyt v horách alebo pri mori).

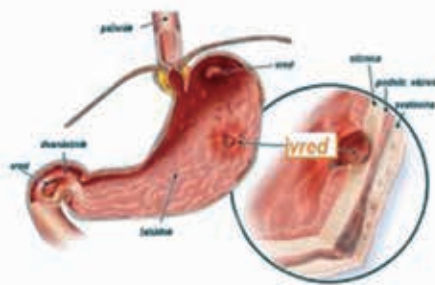
Farmakologická liečba je medikamentózna liečba, teda liečba pomocou liekov. Keďže astma je chronické zápalové ochorenie, liečba musí byť dlhodobá a neprerušovaná. Výber liekov a ich dávku riadi lekár špecialista a pacient by nemal svojvoľne liečbu meniť alebo vynechávať. Pri svojvoľnom znížení dávky alebo vynechávaní liečby môže dôjsť k prehlbovaniu chronického zápalu v dýchacích cestách, ich nezvratnému a trvalému poškodeniu a progresii ochorenia do ťažšieho stupňa. Zároveň sa zvyšuje riziko náhleho zhoršenia a vzniku ťažkého astmatického záchvatu. Čiastočný účinok liečby sa obvykle prejaví veľmi rýchlo, ale jej plný účinok sa rozvíja postupne pri pravidelnom užívaní v priebehu jedného až troch mesiacov.

2.3 Psychosomatické ochorenia v gastroenterológii

Tráviaci systém je viac ako iné systémy spojený s psychosociálnymi funkciami a preto je veľmi dôležité vnímať každú poruchu tráviaceho systému v súvislosti s prežívaním a správaním sa človeka, ako aj s jeho sociálnymi aspektmi života.

Medzi časté ochorenia tráviaceho systému patrí **peptická vredová choroba**, pri ktorej pôsobením tráviacich štiav vznikajú ulcerácie (erózie alebo vredy) na slizniciach hornej časti tráviaceho traktu. Prejavuje sa typickými bolesťami sezónneho charakteru (jar, jeseň) a väčšinou úzko súvisí so samotným jedením. Etiopatogenetické úvahy o vzniku vredu vychádzajú zo základnej schémy narušenia rovnováhy agresívnych a protektívnych faktorov, pričom rozhodujúcim agresívnym faktorom je žalúdočná kyselina.

Za hlavné faktory podporujúce vznik chronického vredu sa považujú hereditárne (dedičné) a psychosociálne vplyvy. Ochorenie vznikne, ak sa človek ocitne v životnej situácii, ktorá na neho kladie neprimerané nároky. V prípade, že je intenzita stresovej situácie veľmi vysoká, môže sa vyvinúť akútny stresový vred. Jedným z hlavných problémov ľudí s týmto ochorením je zvýšená potreba sociálnych vzťahov, prejavujúca sa potrebou súhlasu, ochrany alebo ústretovosti. Problém nastáva vtedy, ak sú na človeka kladené požiadavky samostatnosti v rozhodovaní, obhajovanie vlastného názoru, pri strate blízkej, dôležitej osoby (smrť, rozvod), pri strate sociálneho zázemia (sťahovanie, povýšenie v práci alebo akákoľvek zmena sociálneho statusu). Potreba závislosti vzniká v ranom detstve a ďalším vývojom v rodine sa len fixuje, pričom človek si svoju závislosť, ani okolnosti vedúce k nej nevedomuje.

Obrázok 3: Žalúdočný vred

Liečba žalúdočných vredov sa v minulosti riešila len chirurgicky. To je možno dôvod, prečo sa veľa pacientov aj v súčasnej dobe obáva návštevy lekára. Súčasná

POZNÁMKY

medicína však pokročila a operatívne zákroky sa stávajú stále vzácnejším úkonom. V prípade, že za vznikom choroby stojí helicobacter, liečba vredov môže mať viacero línií.

V prvej línií má lekár na výber z troch možností trojkombinácie silných liekov, táto liečba trvá sedem dní. V prípade neúspešnej prvej línie liečby prichádza na rad **druhá línia**, pozostávajúca zo štvorkombinácie liekov. Liečba vredov potom trvá sedem až desať dní, ale stáva sa, že lekár ju predĺži až na 14 dní. Používanie antibiotík na zničenie helicobacteria v žalúdku vedie k zvyšovaniu jeho rezistencie na antibiotiká a aj to je dôvodom, prečo liečba žalúdočných vredov antibiotikami nie je v niektorých prípadoch úspešná. V praxi sa zistil najčastejší úspech až po druhom preliečení.

Ďalšou možnosťou je **sekvenčná liečba** žalúdočných vredov, ktorá je však zložitejšia a vykonávať ju môže iba skúsený gastroenterológ. Trvá 10 dní, pričom prvých šesť dní sa podáva jeden druh liekov a zvyšné dni sa použijú iné lieky na žalúdočné vredy. Úspešnosť sekvenčnej liečby je o niečo vyššia. Na jednej strane antibiotiká síce môžu zabrať a zničiť helicobacteria, no na druhej strane ničia v žalúdku aj užitočné baktérie, a tak ruinjujú imunitný systém. Pri liečbe žalúdočných vredov je veľmi dôležitá životospráva. Ideálne je prejsť na šetrnú racionálnu diétu a dopriať si dostatok odpočinku.

Ďalším vyskytujúcim sa ochorením tráviacej sústavy je **Crohnova choroba** – chronický, segmentálny zápal postihujúci celú tráviacu sústavu, najčastejšie tenké a hrubé črevo.

Medzi často sa vyskytujúce psychosomatické ochorenia tráviacej sústavy patria **funkčné poruchy gastrointestinálneho traktu** ako je **hnačka (diareja)** alebo **zápcha (obstipácia)**. Hnačka predstavuje časté vyprázdňovanie riedkej až vodovej stolice (častejšie ako trikrát za deň). Je podmienená stresom, ktorý je väčší ako človek dokáže zvládnuť. Ľudia trpiaci týmto problémom pociťujú úzkosť, pocity zlyhania a bezmocnosti ovplyvniť tento problém, ktorý má negatívny vplyv na ich každodenný život a obmedzuje ich v bežných činnostiach (cestovanie, nakupovanie a podobne). Zápcha je stav, ak k vyprázdňovaniu stolice dochádza menej ako trikrát do týždňa. Návyková zápcha je syndróm úzko súvisiaci so životným štýlom, s vlastnosťami osobnosti a celkovo s jej postojmi. U človeka so zápchou prevláda vo vzťahu k okoliu nedôvera, pesimizmus, depresia, odmietanie a podobne. (Baštecký, Šavlík, Šimek, 1993, s. 202-218).

Farmakologická liečba (lieky) býva v prípade funkčných porúch gastrointestinálneho traktu (hnačka, zápcha) skôr doplnková. Hlavnú úlohu zohráva psychoterapia, kognitívno-behaviorálna terapia („ďalej len KBT“), techniky zvládania stresu, psychoedukácia, hypnóza, biofeedback terapia a nácvik relaxačných techník. Pri relaxačnom cvičení sa pracuje so psychickým napätím, funkčným stavom vegetatívnej nervovej sústavy a napätím svalov. Cieľom je využiť svalovú relaxáciu na dosiahnutie psychického uvoľnenia a na ovplyvnenie funkcie orgánov, ktoré riadi vegetatívna nervová sústava.

2. 4 Psychogénne poruchy príjmu potravy

V súvislosti s psychogénnymi poruchami príjmu potravy sú typické poruchy myslenia a správania sa človeka vo vzťahu k jedlu a k vlastnému vzhľadu, dochádza k deformáciám vnímania vlastného tela, prítomná je silná obava z obezity. Poruchy príjmu potravy sú považované za závažné psychické ochorenia s výskytom od detstva až do dospelého veku. Patria k psychosomatickým poruchám charakterizovaným psychogénne navodeným maladaptívnym správaním v oblasti stravovania. Do tejto kategórie patrí hlavne **anorexia mentalis** a **bulimia nervosa**, ktoré sa prejavujú kolísaním telesnej hmotnosti a prevládajúcim stavom hladovania.

Mentálnu anorexiu charakterizujú kritériá ako úmyselné chudnutie až o 15 % pod hmotnosť, až pod úroveň BMI 17,5 alebo pod tretím percentilom hmotnostnej krivky stanovenej pre konkrétny vek. Anorexia je typická chorobným strachom z priberania a takými prejavmi konania, ktorých cieľom je zníženie telesnej hmotnosti. Pacient odmieta jedlo, postupne dochádza k strate chuti do jedla a pocitu hladu. Znižovanie hmotnosti často vedie až k stavu extrémnej chudosti a k narušenému vnímaniu vlastného tela. Strach z priberania spočíva v tom, že ľudia trpiaci týmto ochorením majú strach z priberania na váhe permanentne, a to aj pri výraznom váhovom poklese. Pocit uspokojenia z vlastného vzhľadu neprichádza, človek cielene odmieta prijímať potravu, ktorú aj keď prijme sa snaží úmyselne vyvrátiť. Vracanie sa neskôr stáva automatické a dobre utajované. Z psychopatologických príznakov sú to najčastejšie príznaky anxiózne, fobické, depresívne, hysterické a obsedantné. Zo somatických príznakov je typická nápadná vychudnutosť, suchá a bledá pokožka, vypadávanie vlasov, znížená telesná teplota, tep a krvný tlak. U dievčat a žien dochádza k vynechaniu menštruačného cyklu. Nakoniec dochádza k celkovému metabolickému rozvratu a k poruche funkcie ľadvín.

Bulimia nervosa je ochorenie, pre ktoré je typická veľmi rýchla konzumácia veľkého množstva jedla v krátkych časových intervaloch (menej ako dve hodiny). Diagnóza bulimia nervosa môže byť stanovená, ak spĺňa aspoň tri z uvedených príznakov:

- konzumácia vysokokalorickej a ľahko stráviteľnej potravy počas záchvatu prejedania sa,
- nenápadné jedenie počas záchvatu,
- ukončenie epizódy jedenia bolesťami brucha, spánkom, prerušením sociálnych kontaktov alebo navodením stavu vracania,
- opakované pokusy znížiť hmotnosť pomocou drastických diét, vracaním alebo užívaním preháňadiel či diuretík,
- časté váhové hmotnostné výkyvy väčšie ako päť kilogramov, spôsobené striedaním stavu prejedania sa a hladovania.

Ďalšími príznakmi je strach z neschopnosti zastaviť prejedanie sa vlastnou vôľou, depresívna nálada, sebaodsudzovanie a v konečnom dôsledku uvedomovanie si abnormálneho spôsobu jedenia. Z psychických príznakov je pre túto diagnózu

POZNÁMKY

typická depresia a hystéria. Somatické príznaky sú podobné mentálnej ako pri anorexii, okrem nich pri bulímii vystupuje do popredia aj akútna dilatácia (chorobné rozšírenie) žalúdka a veľmi nápadné kolísanie telesnej hmotnosti (Baštecký, Šavlík, Šimek, 1993, s. 239-245).

Medzi typické individuálne faktory ovplyvňujúce vznik oboch týchto ochorení patrí strach z dospelosti, narušené Ego, predčasná puberta, zlá adaptácia na vek alebo pohlavie, poruchy vnímania vlastného tela, poruchy vývinu osobnosti. Pocity menejcnosti a neustáleho zlyhávania je z pohľadu pacienta potrebné niečím kompenzovať, v prípade anorexie (často aj ako dôsledok výchovy v rodine) maximálnou výkonnosťou a prekonávaním hladu (Poněšický, 1999, s. 92-102). Okrem individuálnych faktorov na vznik ochorenia majú vplyv aj faktory rodinného prostredia, ako je vek rodičov, životný štýl v rodine, alkoholizmus a psychogénna porucha príjmu potravy v rodinnej anamnéze. Rovnako dôležitým faktorom sú sociokultúrne vplyvy určujúce aktuálny trend ideálneho vzhľadu s výraznou podporou médií, ktoré extrémnu štíhlosť propagujú ako podmienku krásy a atraktívnosti.

Liečba porúch príjmu potravy musí byť komplexná s cieľom znovuoobnovenia primeranej hmotnosti a jej udržania. Musí byť zameraná na uzdravenie sa zo somatických následkov poruchy, ako aj na obnovu stravovacích návykov, postojov k stravovaniu, k hmotnosti a k vlastnému vzhľadu.

Liečba porúch príjmu potravy má tri základné prvky. Jedným je sledovanie a intervencie vedúce k liečbe základných životných funkcií podľa stavu pacienta. Druhým je dôsledný stravovací režim a posledným veľmi dôležitým prvkom sú psychoterapeutické intervencie pacienta, ako aj celej rodiny. Pri týchto ochoreniach zohráva psychoterapia skutočne kľúčovú úlohu.

2. 5 Psychosomatické ochorenia v dermatológii

Koža je najväčším orgánom ľudského tela a vytvára hranicu medzi vonkajším a vnútorným prostredím. Koža má schopnosť reagovať na podnety z okolia, ale aj z vnútra organizmu. V živote človeka plní dôležitú komunikačnú úlohu, reaguje na prežívanie napätia, úzkosti, hnevu a podobne. Koža je dôležitým orgánom zmyslového vnímania dotyku, tlaku, tepla, chladu, sucha, vlhkosti, aj bolesti.

Spolupráca dermatológa s psychiatrom a psychológom je predpokladom psychosomatickej diagnostiky a doplnením dermatologickej liečby vhodnou psychoterapiou. Jedným z kožných ochorení, ktoré majú psychosomatický základ je psoriáza.

Psoriasis vulgaris (psoriáza) je kožné ochorenie, ktoré sa vyskytuje u jedného až dvoch percentách populácie. Výskyt je rovnaký u mužov aj u žien. Na klinických prejavoch psoriázy sa môžu podieľať rôzne spúšťacie mechanizmy, ako napríklad streptokoková angína, virózy alebo psychická záťaž.

Osobnosť ľudí trpiacich psoriázou je podobná osobnosti s anxióznou-depresívnym syndrómom, typická je kognitívna stabilita spojená so zvýšenou emocionálnou vzrušivosťou pri prežívaní situačných tenzií. Najčastejším a najväčším zdrojom

frustrácie je u týchto ľudí oblasť partnerských a rodinných vzťahov, sú výrazne náchylnejší na prežívanie stresu ako bežná populácia.

Obrázok 4: Psoriáza

V liečbe psoriázy je v súčasnosti možná len zmena manifestnej fázy ochorenia na bezpríznakovú fázu. Definitívne vyliečenie je nemožné, aj po ústupe kožných prejavov znova môžu vznikať nové psoriatické ataky.

Liečba psoriázy vyžaduje zohľadnenie mnohých faktorov: stupňa závažnosti ochorenia, lokalizáciu, rozsah, doterajšiu liečbu, vek pacienta, relatívne a absolútne kontraindikácie, krátkodobú a dlhodobú bezpečnosť, liekové interakcie, spoluprácu pacienta, dostupnosť, cenu atď.

Ak si to stav a pridružené ochorenia vyžadujú, vhodná je aj spolupráca s odborníkmi z iných odborov, reumatológom, internistom, či psychológom.

2. 6 Psychosomatické ochorenia v reumatológii

Spoločným menovateľom reumatických ochorení je postihnutie pohybového ústrojenstva – kĺbov, chrčtice, svalov, šliach a spojivového tkaniva. Pre mnohé z nich sú typické chorobné zmeny na srdci, ľadvinách, periférnych nervoch, očiach, koži, cievach a pod. Približne u troch percent ľudí znamená reumatické ochorenie vážny zdravotný problém, ktorý môže viesť k invalidite alebo k úplnej bezmocnosti. Reumatické ochorenia sa delia na štyri hlavné skupiny:

- Zápalové reumatické ochorenia – reumatoidná artritída, juvenilná chronická artritída, Bechterevova choroba a systémové ochorenie spojivového tkaniva. Táto skupina ochorení je zo zdravotného hľadiska najzávažnejšia.
- Degeneratívne ochorenie kĺbov, chrčtice a medzistavcových platničiek.
- Mimokĺbové reumatické ochorenia, vrátane častých bolestí chrčtice.
- Metabolické kostné ochorenia, hlavne osteoporóza.

Reumatoidná artritída je považovaná za jedno zo siedmich klasických psychosomatických ochorení. Ide o zápalové ochorenie spojivového tkaniva, ktoré sa prejavuje postupnou deštrukciou kĺbových štruktúr a niekedy aj chorobnými zmenami na vnútorných orgánoch.

Za najčastejší dôvod ochorenia sa považuje doteraz neidentifikovateľná infekcia, ktorá má vplyv na zmeny v imunitných mechanizmoch. Dôvodom vzniku ochorenia

POZNÁMKY

renia bývajú často aj rôzne stresové situácie, ktoré majú fyzikálny, biologický alebo psychosociálny charakter.

Obrázok 5: Reumatické ochorenie

Reuma patrí medzi nevyliciteľné ochorenia, ale vďaka pokrokom medicíny je možné jej priebeh mierniť. Vďaka novej generácii liekov s veľmi silným protizápalovým účinkom, s pomocou tzv. biologickej liečby, môžu ľudia s reumatoidnou artritídou viesť normálny pracovný aj osobný život. Vzhľadom na to, že toto ochorenie má silný psychosomatický základ, je veľmi žiadúce poskytnúť pacientovi vhodnú psychoterapiu.

2.7 Psychosomatické ochorenia v neurológii

Nervový systém je považovaný za jeden z riadiacich mechanizmov ľudského organizmu, ovláda rovnako funkcie psychické, ako aj somatické. Neurológia je zameraná na organickú časť systému a psychiatria venuje pozornosť neorganickému časti.

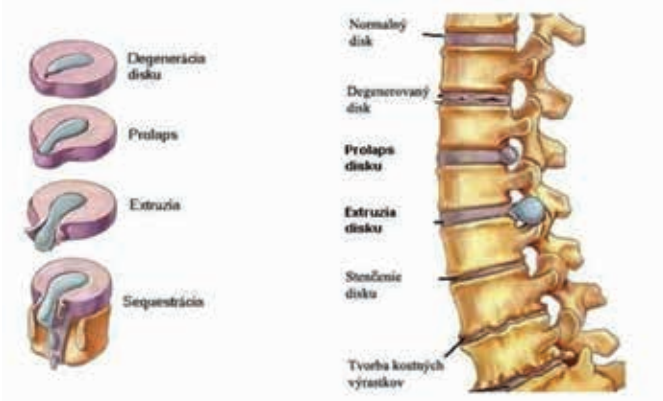
Bolestivé syndrómy chrbtice patria medzi najčastejšie ochorenia čoraz mladších vekových skupín. Podľa lokalizácie problémov ich delíme na syndrómy:

- **kranio cervikálne** – oblasť šíje a hlavy,
- **cervikobrachiálne** – oblasť šíje a horných končatín,
- **torakolumbálne** – oblasť hrudníka a bedier,
- **lumbosakrálne** – oblasť bedier a dolných končatín.

Bolesti v oblasti chrbtice súvisiace s medzistavcovými platničkami môžeme rozdeliť na:

- **poruchy bez organického nálezu,**
- **poruchy s organickým nálezom,** bez indikácie k chirurgickému výkonu,
- **poruchy s organickým nálezom,** indikované k chirurgickému výkonu.

Vo všeobecnosti je liečba ochorení chrbtice realizovaná medikamentóznou liečbou, rehabilitáciami a špecifickými cvičeniami (v úvode najlepšie pod dohľadom fyzioterapeuta), rôznymi alternatívnymi formami liečby (akupunktúra), návštevou chiropraktika (po dôkladnej konzultácii so svojim lekárom) a v niektorých prípadoch nevyhnutným operačným zákrokom.

Obrázok 6: Ochorenia chrbtice

3 DIAGNOSTIKA PSYCHOSOMATICKÝCH OCHORENÍ

Zdravotné problémy akéhokoľvek druhu prinútiť človeka začať riešiť svoj zdravotný problém v prvom rade u svojho obvodného lekára. Ten v prípade špecifických symptómov intervenuje odborné lekárske vyšetrenie u príslušného špecialistu. Psychosomatické ochorenia, tak ako sme už spomenuli, si vyžadujú komplexný prístup viacerých odborníkov. Súčasná psychosomatika vychádza zo skutočnosti, že v momente stretnutia lekára s pacientom začínajú prebiehať dve kľúčové situácie. Začína sa diagnosticko-terapeutický proces a vzniká vzťah lekár – pacient. Tento vzťah je základom všetkých ďalších krokov, ktoré budú nasledovať. V diagnosticko-terapeutickom procese platí, že každý diagnostický výkon nesie v sebe zároveň aj terapeutický efekt a naopak terapeutický proces ponúka upresňujúce diagnostické poznatky. Faktom je, že ak vzťah lekár – pacient je dobrý, podporí pacientovu dôveru k lekárovi. Dôležitý je spôsob, akým sa lekár s pacientom rozpráva a spôsob vyšetrenia, čo môže do značnej miery eliminovať úzkosť pacienta a zároveň ovplyvniť kvalitu stanovenia diagnózy a celkový terapeutický efekt (Baštecký, Šavlík, Šimek, 1993, s. 108).

Človek prichádza k lekárovi s konkrétnym zdravotným problémom, ktorý signalizuje ochorenie, snaží sa ho popísať čo možno najpresnejšie a v súlade so zásadami psychosomatiky by ho lekár nemal podceňovať. Mal by ho prijať tak, ako pacient svoj problém opíše a následne problém analyzovať. Diagnostiku psychosomatických ochorení je možné rozdeliť na klinickú, psychiatrickú a psychologickú. Najefektívnejší diagnostický proces a pravdepodobnosť stanovenia správnej diagnózy je spojenie a analýza všetkých uvedených vyšetrení.

3.1 Klinická diagnostika

Lekár, ktorý preferuje diagnostiku v súlade s psychosomatickým prístupom, by mal viac preferovať epikrízu (záverečná správa o pacientovi a jeho ochorení) ako komplexné hodnotenie pacientovho problému. Spôsob vyšetrovania zdravotného stavu sa u lekára zameraného na psychosomatiku podstatne líši od lekára zameraného výlučne biologicky. Na vypracovanie kvalitnej epikrízy je veľmi dôležitá tímová spolupráca a dodržanie poradia jednotlivých častí jej obsahu.

POZNÁMKY

- Vzťah lekár – pacient je veľmi dôležitý nielen pri stanovovaní diagnózy, ale aj pri realizovaní konkrétnej liečby.
- Individuálne dispozície – vlastnosti jedinca, ktoré môžu mať významný vplyv na vznik ochorenia (dedičnosť, vlastnosti získané interakciou so sociálnym prostredím a pod.).
- Interpretácia syndrómu pacientom – na základe interpretácie si lekár vytvára vlastný obraz ochorenia pacienta a zároveň realizuje diagnostiku.
- Rodina – vplyv rodiny na pacienta je veľký, rodina môže byť oporou alebo naopak zdrojom negatívnych vplyvov. Rodina je pre človeka silným citovým zázemím v pozitívnom aj v negatívnom ponímaní. Rovnako dôležitú úlohu zohráva aj vplyv pacienta na rodinu.
- Sociálne faktory – neexistuje žiadna situácia (v zdraví, ani v chorobe), ktorá by nemala sociálny kontext a vplyv na človeka.
- Význam a následky ochorenia pre človeka – pacient ochorením vždy niečo stráca, ale aj získava. Ziskom pre pacienta môže byť terapeutický režim, starostlivosť, zbavenie sa záťaže, sociálne výhody a pod.
- Získanie doplňujúcich informácií, uvažovanie nad terapeutickým rozhodnutím, prognóza a celkové posúdenie.
- Liečba – biologická, psychoterapeutická a sociálna.
- Prognóza – na základe doterajšieho priebehu predpokladať ďalšie zmeny a vývoj zdravotného stavu u pacienta. Zároveň sa posudzujú funkčné, pracovné a sociálne spôsobilosti jedinca.

3. 2 Psychiatrická diagnostika

V psychiatrickej diagnostike sa v súvislosti so stanovením diagnózy používajú okrem rozhovoru a pozorovania (sebapozorovanie a pozorovanie objektívnym pozorovateľom) aj rôzne posudzovacie stupnice a dotazníkové metódy. V rámci sebapozorovania je možné využiť sebapozudzovací dotazník, pomocou ktorého je možné získať informácie o pacientovom prežívaní, jeho postojoch a názoroch, ktoré majú veľký význam hlavne na získanie klinického obrazu. Ďalej sa používajú rôzne škály (stupnice) na meranie úzkosti, depresie alebo zisťovanie prítomnosti somatických symptómov.

Dôležité miesto v psychiatrickej diagnostike majú aj škály na meranie správania sa, ktoré bolo zmenené v dôsledku ochorenia, meranie psychosociálnej záťaže a meranie kvality života. Na meranie psychosociálnej záťaže sa používajú metódy, ktoré zisťujú formou retrospektívy jednotlivé životné udalosti človeka. Zároveň sa zisťujú aktuálne udalosti, ale aj dlhodobé nepriaznivé životné okolnosti pacienta.

Koncepcia kvality života vychádza zo skutočnosti, že nielen somatické ochorenie, ale aj realizácia liečby a jej následky môžu byť pre človeka nepríjemné. Preto je potrebné brať do úvahy aj subjektívny stav pacienta v súvislosti s jeho životom, ktorý bol a je narušený chorobou.

3. 3 Psychologická diagnostika

Podobne ako psychiatrická aj psychologická diagnostika používa okrem priameho pozorovania a rozhovoru rôzne štandardizované metódy vo forme testov alebo dotazníkov a využíva ich pri stanovení diagnózy. Obsahom psychologického vyšetrenia je zisťovanie úrovne a štruktúry inteligencie, pozornosti, emočných a charakterových vlastností človeka.

Psychologické vyšetrenie poskytuje cenné informácie pri riešení niektorých diferenciálnych diagnostických otázok a pri spresnení etiológie ochorenia. Pomáha motivovať pacienta k prebiehajúcej liečbe alebo rehabilitácii, ako aj na nevyhnutnú zmenu v spôsobe jeho života.

Neraz je v laickej verejnosti psychológia vnímaná alebo zamieňaná za psychiatriu. Psychologická starostlivosť je často odmietaná a chápaná ako ohrozujúca. Pacienti často nechápu súvislosť psychologickéj diagnostiky a starostlivosti s ich konkrétnym ochorením. Stále fungujú predsudky, nielen zo strany pacientov, ale aj zo strany zdravotníckeho personálu.

Z klinických metód sa v psychologickéj diagnostike používa pozorovanie, teda zaznamenanie prejavov pacienta (mimika, gestikulácia, psychomotorické tempo, ochota spolupracovať a pod.). Nemenej dôležitou súčasťou vyšetrenia je rozhovor, ktorý môže byť riadený alebo bez konkrétnej štruktúry. Samotný rozhovor je zameraný na anamnestické údaje pacienta, na jeho sociálne a interpersonálne vzťahy, spôsoby jeho prežívania, ako aj kľúčové momenty a problémy v jeho živote. Všetky tieto získané údaje môžu pomôcť pri objasnení vzniku a priebehu pacientovho ochorenia.

Pri výbere štandardizovaných psychologických metód zohráva rozhodujúcu úlohu charakter ochorenia a samotná požiadavka na vykonanie psychodiagnostiky.

Administrácia, následné vyhodnotenie intelligenčných testov a testov zameraných na organicitu, poskytnú psychológovi informácie o úrovni a štruktúre inteligencie, ako aj o možnom organickom poškodení mozgu. Na zistenie vlastností a štruktúry osobnosti sa používajú osobnostné dotazníky, no z klinického hľadiska sú veľmi spoľahlivé aj výpovedné projektívne techniky. Snáď najznámejšou projektívnou technikou je Rorschachov test, ktorý poskytuje informácie o schopnostiach, záujmoch, inteligencii, úzkosti, depresii, impulzivite, agresivite a iných vlastnostiach osobnosti pacienta. Klinická psychológia, najmä v posledných rokoch zamerala svoju pozornosť aj na psychológiu zdravia, ktorá je definovaná ako „...súhrn špecifických vzdelávacích, vedeckých a odborných prínosov psychológie k zlepšeniu a udržaniu zdravia, prevencie a liečby ochorení, zisťovaniu etiologických a diagnostických korelácií zdravia, choroby a s ňou súvisiacou dysfunkciou, analýzy a zlepšenia systému zdravotnej starostlivosti a vytvárania zásad ochrany zdravia“ (Plante, 2001, s. 26).

POZNÁMKY

4 TERAPIA PSYCHOSOMATICKÝCH OCHORENÍ

Psychosomatické ochorenia sú ovplyvnené rovnako biologickými, psychickými aj sociálnymi faktormi, a preto je potrebné okrem medikamentózneho liečby uplatniť aj terapeutické postupy. Terapia v psychosomatickej medicíne musí byť založená na dôkladnom poznaní pacienta a na dobrom vzťahu medzi lekárom a pacientom založenom na vzájomnej dôvere. Každý terapeutický prístup by mal byť realizovaný v súlade s určitými zásadami, ak je cieľom dosiahnuť požadované výsledky. Bio-psycho-sociálny prístup nemôže byť jednostranný, musí postihnúť všetky zložky, ktoré sa zúčastňujú na ochorení. Preto nie je možné liečiť len biologicky alebo používať len psychologickú terapiu. Dôležitú úlohu zohráva:

- Tímová práca psychológa, psychiatra a lekára.
- Psychoterapia nemôže byť realizovaná pre všetkých pacientov s rovnakou diagnózou, má byť určená hlavne tým pacientom, pri ktorých je predpoklad vplyvu psychosociálnych faktorov na vznik a priebeh ochorenia.
- Nesľubovať pacientovi vyliečenie a „imunitu“ do konca života, pozornosť skôr zamerať na možnosť zlepšenia zdravotného stavu, ako aj celkovej prognózy.
- Pracovná hypotéza a celkový liečebný postup by mali byť výsledkom spoločného hľadania lekára a pacienta.
- Nepoužívať len jednu psychologickú liečebnú techniku pre všetkých pacientov, ale brať ohľad na konkrétne ochorenie.
- Posun od psychických a sociálnych problémov k somatickým ťažkostiam.

V rámci somatickej a biologickej terapie sa v liečbe využíva dostupná farmakoterapia, fyzikálna liečba, liečebná rehabilitácia, balneoterapia a akupunktúra, ktorá vzhľadom na svoj celistvý pohľad na človeka je v psychosomatickej medicíne veľmi vhodná a často využívaná práve v dnešnej dobe.

V súvislosti s terapiou psychosomatických porúch má svoje nezastupiteľné miesto hlavne psychoterapia. Je vhodná všade tam, kde je predpoklad vplyvu psychosociálnych faktorov na vznik a priebeh ochorenia, ale aj tam, kde sa napriek dobre stanovenej somatickej diagnóze a postupe lege artis somatickej medicíny stav pacienta nezlepšuje (napriek očakávaniam lekára).

Psychoterapia je proces, v ktorom sú vytýčené liečebné ciele so zámerom odstrániť alebo dostať pod kontrolu obťažujúce a nepríjemné príznaky tak, aby sa pacient mohol vrátiť k normálnemu fungovaniu. To, aký druh psychoterapie psychoterapeut zvolí u daného pacienta, závisí od charakteru jeho psychických ťažkostí, od jeho ochorenia a od okolností.

Niektoré druhy psychoterapie sa sústreďujú na dianie tu a teraz, iné skúmajú minulé skúsenosti s cieľom zistiť ako sa problémy pacienta rozvíjali a ako by ich bolo možné v súčasnosti prekonať. Najčastejšie používanými druhmi psychoterapie sú psychodynamická/hlbinná, kognitívne-behaviorálna a systemická psychoterapia.

Z psychoterapeutických smerov sa v súvislosti s psychosomatickými ochoreniami veľmi často využíva práve kognitívno behaviorálna terapia. Uplatňuje sa najmä pri tých somatických problémoch, kde je výraznou mierou zúčastnená psychogénna etiopatogenetická zložka alebo chronicita a závažnosť ochorenia a z nej vyplývajúce problémy v živote pacienta, ktoré si vyžadujú psychoterapeutickú pomoc. Prístup KBT v psychosomatickej medicíne je uplatňovaný pri gastroenterologických diagnózach, kardiovaskulárnych ochoreniach, poruchách príjmu potravy, pri onkologických ochoreniach a podobne (Praško J., Možný P., Šlepecký M., 2007, s. 934). V rámci psychoterapeutického prístupu k pacientovi je realizovaná **individuálna a skupinová psychoterapia**.

Individuálna psychoterapia predstavuje proces stretnutia klienta s psychoterapeutom, ktorého profesionálna asistancia môže klientovi pomôcť pri zvládaní jeho problémov, pri náročných životných situáciách a psychických i somatických problémoch. Cieľom je získanie hlbšieho porozumenia o sebe samom a svojej situácii, ktoré poskytne informácie dôležité ku zlepšeniu schopnosti zvládať vlastný život. Pri psychoterapii sa nejedná o obyčajné získavanie rád, ale o hlbšie porozumenie a prijatie seba samého vo svojej celistvosti, budovanie zvýšenej odolnosti pre zvládanie životných udalostí, objavenie slobody prijímania vlastných rozhodnutí. Sedenie trvá približne 50 minút a prebieha v dohodnutých, najčastejšie týždenných intervaloch. Dĺžka trvania terapie závisí od charakteru daných problémov a od individuálnych potrieb klienta. Nevýhodou individuálnej psychoterapie je závislosť účinku metódy na vlastnostiach klienta/pacienta, na jeho ochote, ale aj na schopnosti zmeniť svoje postoje, porozumieť sám sebe a druhým a zároveň zmeniť svoje správanie (Baštecký, Šavlík, Šimek, 1993, s. 147).

Skupinová psychoterapia je metóda, ktorá na terapeutické účely využíva vzťahy a interakcie medzi členmi skupiny alebo skupinovú dynamiku. Je vhodná najmä v situácii, keď je problém, s ktorým klient prichádza súčasťou širšieho sociálneho kontextu. Skupina ponúka možnosť nazrieť do problému z viacerých uhlov, zvažovať rôzne prístupy a rôzne riešenia. Dokáže motivovať jednotlivca k vysokému nasadeniu, násobiť schopnosti a zručnosti jednotlivých členov skupiny. V skupinovej psychoterapii vzniká menej intenzívny vzťah medzi pacientom/klientom a terapeutom a psychoterapia v skupine nejde do takej hĺbky ako individuálna psychoterapia.

5 ZÁVER

Závažnosť psychosomatických ochorení, ich negatívny vplyv na život samotného pacienta a na spoločnosť, ako aj množstvo finančných nákladov vynaložených na liečbu týchto ochorení nás jednoznačne utvrdzuje v tom, že prevencia má svoj veľký význam a je rozhodne lacnejšia ako liečba akéhokoľvek ochorenia.

Tak ako liečba, aj prevencia musí byť realizovaná komplexne. Pozornosť by mala byť zameraná na čo najviac negatívnych faktorov, ktoré ochorenia spôsobujú. Tie sú totiž často rovnaké pre viaceré psychosomatické ochorenia (fajčenie, alkohol, obezita, sedavé zamestnanie, stres a pod.). Chronickým ohrozujúcim faktorom dnešnej doby však naďalej zostáva nevhodný pohybový režim a spôsob stravovania sa.

POZNÁMKY

Na druhej strane sa pozornosť prevencie môže zamerať nielen na ohrozujúce faktory, ale aj na faktory zdravia a propagovanie zdravého životného štýlu. Problematika duševnej hygieny je odporúčaná pri všetkých psychosomatických ochoreniach. Preventívna medicína sa zaoberá práve štúdiom faktorov zdravia, teda spôsobom života zdravých ľudí, ktorí sa dožívajú vysokého veku.

Zdravý životný štýl a faktory zdravia sú predmetom záujmu aj špeciálnej psychologickej vednej disciplíny, ktorou je psychológia zdravia. Psychológia zdravia je zameraná na predchádzanie zdravotných problémov, na udržanie dobrého zdravotného stavu, posilňovanie a podporu zdravia, teda na prevenciu vzniku psychosomatických ochorení.

Úspech preventívnych aktivít spomínaných vedných odborov a eliminovanie vzniku psychosomatických ochorení závisí však v prvom rade na nás, na ľuďoch, na uvedomení si, že hlavne zdravý životný štýl musí byť predmetom nášho vlastného záujmu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BAŠTECKÝ, J. – ŠAVLÍK, J. – ŠIMEK, J.: *Psychosomatická medicína*. Praha : Grada Avicenum, 1993. 363 s. ISBN 80-7169-031-7.

COMBY, B.: *Stres pod kontrolou*. Praha : X-Egem, Nova, Pragma, 1997. 215 s. ISBN 80-7199-024-8, ISBN 80-7205-475-9.

DAHLKE, R.: *Nemoc jako symbol*. Praha : Pragma, 1996. ISBN 80-7205-615-8.

FONTANA, D.: *Stres v práci a v životě : Jak ho pochopit a zvládat*. Praha : Portál, 2016. 184 s. ISBN 978-80-262-1033-7.

KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie zdraví*. Praha : Portál, 2001. 279 s. ISBN 80-7178-551-2.

Medical education [online]. 2017 [cit. 2017-04-20]. Dostupné na internete: <www.solen.sk>.

PLANTE, T. G.: *Současná klinická psychologie*. Praha : Grada Publishing, 2001. 444 s. ISBN 80-7169-963-2.

PONĚŠICKÝ, J.: *Neurózy, psychosomatická onemocnění a psychoterapie*. Praha : TRITON, 1999. 208 s. ISBN 80-7254-050-5.

PRAŠKO, J. - MOŽNÝ, P. - ŠLEPECKÝ, M. a kol.: *Kognitivně behaviorální terapie psychických poruch*. Praha/Kroměříž : TRITON, 2007. 1064 s. ISBN 978-80-7254-865-1.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

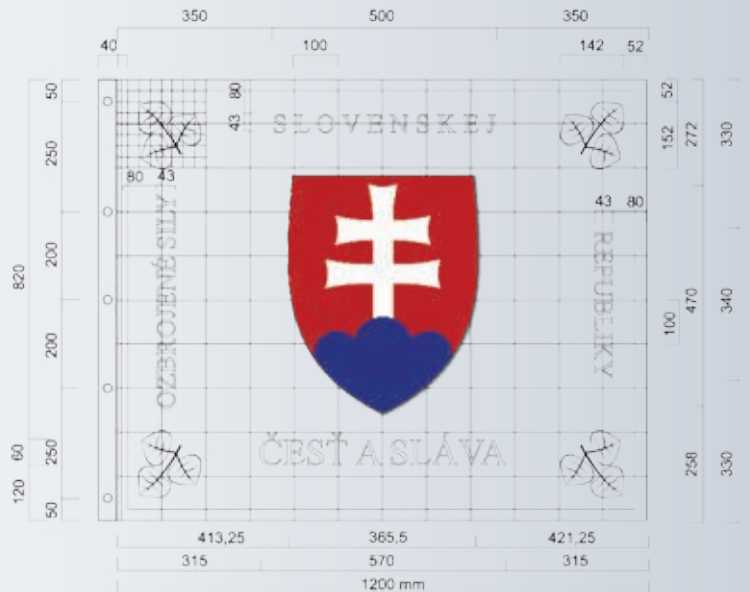
1. Definujte psychosomatiku, jej predmet a cieľ.
2. Najčastejšie psychosomatické ochorenia.
3. Diagnostika psychosomatických ochorení.
4. Terapia psychosomatických ochorení.
5. Význam psychoterapie v liečbe somatických ochorení.

Vojenská symbolika

Zásady a pravidlá tvorby a výberu vojenskej symboliky ustanovujú Smernice Ministerstva obrany Slovenskej republiky o vojenskej symbolike. Taktiež ustanovujú postupy pri jej zapožičiavaní a priznávaní.

Zväzku a útvaru môžu byť zapožičané a priznané: bojová zástava, čestný a historický názov a znak.

Bojovú zástavu zapožičiava a slávnostným spôsobom odovzdáva prezident SR. Čestné a historické názvy zväzkom a útvarami taktiež zapožičiava prezident Slovenskej republiky. Znaky priznáva minister obrany po odporučení Radou pre vojenskú symboliku. Generálny Štáb OS SR má zriadené insígnie, ktorými sú blatnícky meč, dvojica historických bojových sekier – bradatíc a slovanský obranný štít.

Znak náčelníka GŠ OS SR

Základné prvky pri tvorbe vojenskej symboliky

bradatica

gotický štít

blatnícky meč

lipové ratolesti

Ukážka pamätných medailí a odznaku zriadených po roku 2002

Pamätná medaila
k 15. výročiu vzniku OS SR

Odznam Za bojový kontakt

Pamätná medaila
k 20. výročiu vzniku OS SR

ISBN 978-80-89609-15-4

